

1535

Henna Heikkinen

”NÄLKÄMAASTA LEIPÄMAAKSI”

Kajaanin maanviljelysseuran kotitaloudellinen neuvonta- ja valistustyö
1920- ja 1930-luvulla

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Historian laitos 1999

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta
HUMANISTINEN

Laitos
Historian laitos

Tekijä
Henna Heikkinen

Työn nimi
”NÄLKÄMAASTA LEIPÄMAAKSI”
Kajaanin maanviljelysseuran kotitaloudellinen neuvonta- ja valistustyö
1920- ja 1930-luvulla

Oppiaine
Suomen historia

Työn laji
Pro gradu -tutkielma

Aika
Kevät 1999

Sivumäärä
119 s.

Tiivistelmä - Abstract

Kotitaloudellinen neuvonta- ja valistustyö voimistui maassamme 1920- ja 1930-luvulla, jolloin kotitalouksien merkitys alkoi korostua aivan uudella tavalla. Kotitalouden sisältämät kansantaloudelliset arvot ja hyvinhoidettujen kotien vaikutus koko yhteiskunnan hyvinvointiin alettiin nähdä tärkeinä. Neuvonnan tavoitteena oli opastaa emäntiä heidän jokapäiväisissä tehtävissään kotitalouden parissa - enää ei kuitenkaan riittänyt kotitaloustöiden tekeminen vanhojen perinteiden pohjalta. Ryhdyttiin korostamaan suunnitelmallisuutta, tehokkuutta ja rationaalisuutta. Neuvontaa harjoittivat maatalous- ja kotitalousjärjestöt, joiden toimintaa valtio tuki taloudellisesti.

Tutkielman tehtävänä on selvittää, miten kasvava kotitaloudellinen neuvonta- ja valistustyö näkyi Kainuussa. Neuvontatyöstä vastasi alueen maamiesseurojen ja niiden naisosastojen keskusseurana toiminut Kajaanin maanviljelysseura. Yhtenä lähestymistapana on tarkastella kuinka Maatalousseurojen Keskusliiton ja sen Maatalousnaisjärjestön edustama virallinen linja toteutui maanviljelysseuran toiminnassa. Tutkimuskysymystä tarkastellaan tavoitteiden, periaatteiden, käytännön järjestämisen, neuvonnan alojen sekä käytännön toimintamuotojen kautta.

Kajaanin maanviljelysseurasta muodostui alueensa, Kainuun maakunnan, merkittävä vaikuttaja niin aineellisella kuin henkisellä alueella. Ottamalla kotitalousneuvonnan mukaan ohjelmaansa maanviljelysseura huomioi toiminnassaan tasapuolisesti myös naiset ja laski perustan heidän järjestäytymiselleen maamiesseurojen rinnalla toimiviksi naisosastoiksi. Neuvonnassaan maanviljelysseura halusi korostaa kotitalouden merkitystä osana maatalouden kokonaistaloutta, vahvistaa neuvottavien työtahtoa ja -tarmoa, edistää terveellistä ja järkipäistä ruokataloutta ja kodinhoitoa, nostaa käsitöiden arvostusta sekä opastaa lasten- ja terveydenhoidossa. Käytännön toimintamuodot olivat moninaiset ulottuen kotikäynneistä joukkoneuvontaan. Maatalouden edistämistyöhön suunnattu valtakunnallinen rajaseututoiminta ulottui myös Kainuun rajakuntiin. Rajaseututoiminnan ansiosta maanviljelysseura sai lisääntyviä resursseja neuvontatyöhönsä.

Asiasanat Kainuu, Kajaanin maanviljelysseura, kotitalousneuvonta, kotitalousvalistus, Maatalousnaiset, rajaseututoiminta

Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston historian laitos

Muita tietoja

SISÄLLYS

1. ”NOSTA RINTAASI MAAUSKO UUS! TAANNUTA TAIKA JA VANHOILLISUUS!”	
1.1. Vuosisadan alun kotitalouskysymys.....	1
1.2. Kajaanin maanviljelysseura Korpikainuun uudistajana.....	4
1.3. Tehtävä ja lähteet.....	9
2. ”KÄSIVARTEIN MUN ON TARMOKAS”. NEUVONTATYÖN TAVOITTEET, PERIAATTEET JA KÄYTÄNNÖN JÄRJESTÄMINEN	
2.1. ”Maatalous ja kotitalous ovat kuin loimet ja kuteet”.....	14
2.2. Työtahdon, työtaidon ja työtarmon vahvistaminen.....	19
2.3. Neuvottavan etua silmälläpitäen.....	23
2.4. Työn rahoittaminen.....	26
2.5. Neuvojakunta.....	30
3. TIETOA JA TAITOA TARVITAAN PIHALLA JA PIRTISSÄ. NEUVONNAN ALAT	
3.1. Ruokatalous.....	34
3.2. Kodinhoito.....	45
3.3. Puutarha- ja kasvitarhanhoito.....	49
3.4. Käsityöt.....	57
3.5. Lasten- ja terveydenhoito.....	60
4. ”RIENNÄ RIEMUIN EESPÄIN VAAN”. KÄYTÄNNÖN TOIMINTAMUODOT	
4.1. Naisosastot.....	65
4.2. Kotikäynneistä kursseihin.....	68
4.3. Emäntäpäivät.....	75
4.4. Retkeilyt.....	77
4.5. Näyttelyt ja kilpailut.....	81

4.6. Lasten maatalouskerhotoyö.....	85
4.7. Palstaviljelytoiminta.....	89
5. ”MISSÄ ON HYVÄ OLLA SIELLÄ ON ISÄNMAA”.	
KOTITALOUSNEUVONNAN KYTKEYTYMINEN MAATALOUDELLISEEN	
RAJASEUTUTOIMINTAAN	
5.1. Rajaseututoiminnan lähtökohdista.....	92
5.2. Kotitalousneuvonta osana yhteiskunnallista rakennustyötä.....	94
5.3. Esikuvaviljelmät erityisenä työmuotona.....	97
6. ”TAIVAL LIE HANKALA? -OLKOON VAAN! LUONTO LIE KITSAS?	
-SIIS KILPAILLAAN!”	104
LYHENTEET.....	109
LÄHTEET.....	110
LIITTEET	

1. ”NOSTA RINTAASI MAAUSKO UUS! TAANNUTA TAIKA JA VANHOILLISUUS!”

1.1. Vuosisadan alun kotitalouskysymys

Kotitalous käsitteen määrittäminen ja kotitaloudellisten rajojen hahmottaminen on ollut tärkeä osa tämän vuosisadan suomalaista yhteiskuntaelämää. Pirjo Markkolan mukaan kotitalous on käsitteenä kaksimerkityksinen. Toisaalta se viittaa kotitaloustyöhön eli kodinhoitoon, mutta lisäksi se ymmärretään taloudellisena elementtinä, jonka varaan koko yhteiskunta rakentuu.¹ Kotitalousteknologiaa tutkinut Vuokko Lepistö määrittää kotitaloustyön perheen aineellisten ja henkisten voimavarojen uusintamiseksi eli reproduktioksi. Eri aikoina kotitaloustyö on sisältänyt eri töitä eikä ole ollut helppoa määritellä milloin kotitaloustyö päättyy ja alkaa muu toiminta kotona.² Oikean ja kunnollisen kotitalouden määrittämisen kautta monet ongelmallisiksi koetut ryhmät, kuten kaupunkien työväestö, on kuitenkin pyritty saamaan osaksi porvarillista yhteiskuntaa. Tähän on vaikuttanut myös valtio, joka kotitaloutta säätelemällä on pyrkinyt vaikuttamaan yhteiskunnallisiin suhteisiin.³

Kotitalouskysymyksen varsinaiseen läpimurtoon 1920-luvulla vaikuttivat ensimmäisen maailmansodan ruokapula, kansalaissodan kokemukset, kotitalouden tieteellistyminen, kansantaloudelliset näkökohdat, uusi kotitalous-⁴ ja naisideologia sekä kasvavat sivistysihanteet. Kotitalouskysymys tarkoitti kotitalouden muuttumista yksityisasiasta julkiseksi yhteiskunta-poliittiseksi asiaksi. Ryhdyttiin julkiseen keskusteluun väestön hyvinvoinnista ja valtarakennelmien osuudesta tässä prosessissa.⁵ Valtioapujärjestelmien vakiinnuttamisen seurauksena kotitalouteen ryhdyttiin kiinnittämään huomiota järjestelmällisen valistuksen ja neuvonnan keinoin. Kotitaloudellinen valistustyö palveli ennenkaikkea yhteiskunnallisia ja kansantaloudellisia tavoitteita: rauhan alkaessa suoranaيسella nälkäkuurilla ymmärrettiin kotitalouden kansantaloudelliset arvot, ja että emäntien ammattitai-

¹ Markkola 1994a, 169; kts. myös Lepistö 1994, 226-227.

² Lepistö 1994, 17.

³ Markkola 1994a, 169.

⁴ Käsitteen kotitalousideologia sisällöstä lisää Heinonen 1998, 30-45.

⁵ Lepistö 1994, 210.

dosta riippuu kotien ja sitä kautta koko yhteiskunnan hyvinvointi. Kotitalouksien tukeminen alettiin nähdä keinona edistää sotien jälkeisen yhteiskunnan talous-, sosiaali-, ja elintarvikepolitiikkaa. Voidaan siis nähdä, että kotitalousideologian läpimurtoon vaikuttavat ilmiöt olivat nationalistisesti värittyneitä: kansakunnan hyvinvoinnin edistämisen uskottiin kaventavan sisällissodan aiheuttamaa kuilua ja lisäävän kansalaisten yhteenkuuluvaisuutta.⁶ Suomen nostaminen terveeksi ja elinvoimaiseksi valtioksi saneli siis myös kotitalouteen liittyviä asioita.

Neuvontatyöstä pyrittiin tekemään kaikenkattava järjestelmä: tarkoituksena oli kotitalousneuvonnan levittäminen maaseudun pienempiinkin tupiin. Kotitaloustyö haluttiin ymmärtää ammattityöksi, jonka sisältö oli niin maaseudun emäntien kuin kaupunkilaisnaisten keskuudessa samankaltainen. Enää ei kuitenkaan riittänyt kotitaloustöiden tekeminen saatujen tietojen tai omien kykyjen pohjalta, vaan alettiin korostaa oikeita työtapoja, asianmukaisia työtiloja ja tehokkuutta.⁷ Perheenemännyyden katsottiin olevan ammatti, johon tuli kunnollisesti valmistautua. Vaatimukseksi nousi yhtäältä kotitalouden aseman tunnustaminen keskeisenä kansantaloudellisena elementtinä ja toisaalta perheenemännän ammattitaidon kohottaminen emansipatoriseksi miellettyä naisidentiteettiä vastaavaksi. Uudessa naiskuvassa naisten omistautuminen kodille koettiin Irma Sulkusen mukaan kuitenkin ”vapautumisena”.⁸ Uuden koti-ideologian, eli ideologisesti värityneet käsitykset siitä, mitä hyvän kodin tuli sisältää, juuret olivat jo 1800-luvun loppupuolella, jolloin ”puhtaudesta tuli puoli ruokaa” ja uusi aika valistusaatteineen alkoi juurtua ylempien yhteiskuntaluokkien tietoisuuteen. Kotitalousneuvonnan tarvetta voitiin perustella sillä, että yhteiskunnallisesta asemasta ja ammatista riippumatta jokainen nainen tarvitsi opastusta ruoanlaitossa, lastenhoidossa, ompelutöissä sekä terveydenhoidossa. Kotitalousneuvonnan yleisiä teemoja olivat rationalisointi, itsetekeminen, omavaraisuus ja säästäminen.⁹

Neuvontatehtävään valjastettiin 1920- ja 1930-luvulla kotitaloudellisia ja maataloudellisia järjestöjä, joiden johdossa toimivat Martat ja maanviljelys-

⁶ Esim. Myyryläinen 1998, 10; Kaarninen 1995, 84; Sulkunen 1989, 83; Lähteenmäki 1995, 20; Heinonen 1998, 29; kts. myös Vattula, 1989, 28.

⁷ Korpela 1997, 98; Ollila 1993, 113-114; Nätkin 1997, 180; Heinonen 1998, 30-31.

⁸ Sulkunen 1989, 82-83,85.

⁹ Ollila 1993, 56-58; Markkola 1994a, 14, 169; Nätkin 1997, 36-37.

seurat naisosastoinen sekä työläisnaiset riveihinsä koonnut sosiaalidemokraattinen työläisnaisliitto. Työläisnaisliiton kannanotot kotitalouskysymykseen jakautuivat kahteen eri leiriin. 1900-luvun alussa monet työläisnaisliiton johtohenkilöistä pitivät kotitaloutta vanhentuneena instituutiona ja sen kehittämistä porvarillisena näpertelynä.¹⁰ Liitossa käytiin vielä 1920-luvulla kamppailua kotitalouskysymyksestä. Vastakkain olivat naisen vapauttamista korostava kotitalouden yhteiskunnallistamisen linja¹¹ sekä Miina Sillanpään kannattama kotitalouslinja, joka korosti nimenomaan työläisperheenemännille suunnatun kotitalousopetuksen tarvetta elinolojen parantamisessa ja kytkemistä kansakouluopetukseen. Sillanpään reformistista kotitalousneuvontaa suosivan kotitalouslinjan asema vahvistui työläisnaisliitossa 1920-luvun kuluessa ja viimeistään 1930-luvulla kotitalouslinja vakiintui sosiaalidemokraattisen työläisnaisliiton toimintalinjaksi, mikä kertoi työläisnaisliikkeelle ominaisen kotitalous-ideologian lopullisesta läpimurrosta liikkeessä.¹²

Martat ja Maatalousnaiset olivat sisarjärjestöt, joiden toimialat olivat niin lähellä toisiaan, että välillä syntyi suoranaista kilpailua jäsenistöstä ja vaikutusvallasta. Yhteisenä nimittäjänä oli pyrkimys emäntien ammattitaidon kohottamiseen ja maaseudun naisten aktivoimiseen kotitalousneuvonnan avulla. Ratkaiseva ero löytyy kotitalouden määrittelystä, joka 1920- ja 1930-luvun kuluessa Marttajärjestön piirissä alkoi yhä selvemmin tarkoittaa perheenemännän työalaa eikä talonemännän toimialaa. Maatalous ja karjanhoito erotettiin kotitaloudesta ja emäntien työkentäksi nähtiin kotitalous ja puutarha. Taustalla piilevän porvarillisen kotitalousideologian ja keskiluokkaisen ydinperheihanteen mukaisesti naisen tärkein tehtävä oli kodille ja perheelle omistautuminen, johon kuului samalla myös miesten ja naisten välisen työnjaon muuttaminen.¹³

Maatalousnaisten kotitalouden toimenkuva oli sitä vastoin Marttojen toimenkuvaa laajempi. Kotitalous oli Maatalousnaisille muutakin kuin hella ja puutarha sisältäen myös karjanhoidon, joka miellettiin nimenomaan naisten työksi.

¹⁰ Korpela 1997, 98; Ollila 1991, 128.

¹¹ Yhteiskunnallistamisella tarkoitettiin osuustoimintaan, kansankeittiöihin ja kollektiivitalouksiin vähittäistä siirtymistä. Taustalla ajatus perinteisen perhemuotoisen kotitalouden katoamisesta. Tämän linjan kannattajille perinteinen kotitalous merkitsi ”taantumuksellista kotitalouskäsitystä”. Sulkunen 1989, 83 kts. myös Ollila 1991, 128-129.

¹² Sulkunen 1989, 87, 111.

¹³ Ollila 1991, 136; Ollila 1993, 116-118, 122.

Emäntä otti myös maanviljelykseen liittyviä töitä vastuulleen. 1920-luvun alun torpparivapautuksen seurauksena suomalaisen maatalouden perustaksi tulivat perheviljelmät, joissa emäntien taidot olivat elintärkeitä, tulihan suuri osa tuloista karjataloudesta. Maatalousnaisille ajatus naisen ensisijaisesta paikasta kotitöiden piirissä oli vieras ja olosuhteisiin nähden monasti mahdoton. On muistettava, että maatalousyhteiskunnassa naisen työpanos oli talolle erittäin tärkeä, ja isäntä ja emäntä muodostivat ikäänkuin työparin, jossa molemmat hoitivat oman osuutensa mutta tämän lisäksi tekivät myös paljon yhteisiä töitä. Emännän työtä ei siis haluttu selvästi erottaa isännän tehtävistä kuten Marttaliitossa.¹⁴ Voidaan ajatella, että Maatalousnaisten kotitaloudellisessa valistustyössä oli kysymys nimenomaan maataloudellisesta kotitaloudesta, joka antaa kotitaloudelle laajemman merkityksen.

Toisaalta Marttaliitossakin Anne Ollilan mukaan myönnettiin emännän keskeinen rooli, mutta työn sisältöön haluttiin muutoksia nostamalla kotitaloustyön arvostusta modernisoituvan yhteiskunnan ihanteilla: uuden teknologian käyttöönotolla, työn rationalisoinnilla ja kansantaloudellisen merkityksen korostamisella. Emännän työtä pyrittiin samanaikaisesti sekä modernisoimaan että vaalimaan vanhoja käsityksiä ja perinteitä emännän työn arvokkuudesta. Tässä tulee selvästi ilmi näkemysten kaksijakoisuus: naisen työ maalaisyhteiskunnassa ja modernisoituvassa teollisuusyhteiskunnassa ymmärrettiin täysin eri tavalla.¹⁵

1.2. Kajaanin maanviljelysseura Korpikainuun uudistajana

Kainuussa maataloudellisesta neuvontatyöstä vastasi vuonna 1904 perustettu Kajaanin maanviljelysseura, jota edelsi Oulun läänin talousseuran alaisuuteen kuulunut vuonna 1891 perustettu Kajaanin maalaisseura. Vuosisadan vaihteessa aloitettiin yksittäisten maanviljelys- ja talousseurojen valtionapujen uusjako, joka tarkoitti avun jakamista ”*suurempien, kokonaista lääniä tahi läänin osia käsittävien*

¹⁴ Markkola 1997 ; Ollila 1993, 19; Markkola 1994b, 349-350; kts. myös Sulkunen 1989, 81.

¹⁵Ollila 1993, 118, 122.

talous- ja maanviljelysseurojen kesken”.¹⁶ Tarkoituksena oli uusien, itsenäisesti toimivien maanviljelysseurojen perustaminen. 14 000 markan valtionavun turvin Kajaanin maalaisseura teki pesäeron entiseen emäseuraansa ja aloitti itsenäisen työskentelyn Kainuun maatalouden ja sen sivuelinkeinojen kaikinpuoliseksi kehittämiseksi. Alueen hallinnolliseksi alueeksi määriteltiin Kajaanin kihlakunta, joka käsitti Hyrynsalmen, Kajaanin, Kuhmon (vuoteen 1937 Kuhmonniemi), Paltamon, Puolangan, Ristijärven, Sotkamon, Suomussalmen, Säräisniemen ja Vuolijoen maalaiskunnat sekä Kajaanin kaupungin, joka oli alueen keskuspaikka. (Liite 1.) Valtakunnallisena periaatteena oli, että jokaisella maanviljelys- tai talousseuralla oli tarkasti määritellyt alueensa, jonne toisten seurojen vaikutus ei ulottuisi.¹⁷

Seuran perustamista jouduttivat sortokaudet, jolloin Kainuussa koettiin tarpeelliseksi perustaa oma koko Kainuun alueen käsittävä itsenäinen maanviljelysseura. Alueen niukat taloudelliset resurssit, huonot kulkuyhteydet, pääomien puutteet, peltojen pienuus ja viljelyksien yksipuolisuus aiheuttivat sen, että taloudelliset olosuhteet olivat jääneet jälkeen muun Suomen kehityksestä. Vuosisadan alun Kainuussa maanteitä oli ainoastaan 400 km ja kyläteitä 100 km. Vuonna 1904 valmistui Iisalmi-Kajaani välinen rautatieosuus, joka kytki Kainuun lähemmäksi muuta Suomea. Tähän saakka lähimmät rautatieasemat olivat Kajaanista 200 km päässä Oulussa ja Kuopiossa. Kyseessä oli siis muualta Suomesta katsottuna melkoinen periferia, nälkämaaksikin kutsuttu Korpikainuu. Tällaisista lähtökohdista käsin maanviljelysseuran tarkoituksena oli pyrkiä edeltäjänsä, Kajaanin maalaisseuraa, tehokkaampaan valistustyöhön ja kansan elintason nostamiseen.¹⁸

Kajaanin maanviljelysseurasta muodostui alueensa, Kainuun maakunnan, keskusseura, jolla oli tärkeä rooli paikallisten maamiesseurojen ja niiden yhteydessä ja rinnalla toimineiden naisosastojen toiminnan viriämisessä ja organi-

¹⁶ Niemelä 1996, 140.

¹⁷ Fränti 1945; Niemelä 1996, 140-142; Rajaseutu 3/1927, ”Kainuun maatalous nykyhetkellä ja sen tulevaisuus”; Fränti 1928, 20. Kainuun kunnat perustettiin pääasiassa 1860-luvulla, mutta Vuolijoki erotettiin Säräisniemen pitäjistä vasta v. 1915. Aikaisemmin Säräisniemenä tunnettu Vaala tuli käyttöön vuoden 1954 jälkeen. Kajaanin maalaiskunta lakkautettiin vuoden 1976 lopussa. Heikkinen 1986, 125-128, 207; Heikkinen 1995, 22; Turpeinen 1985, 207. Kuhmo tunnettiin vielä ennen sotia Kuhmonniemenä, mutta sotien jälkeen nimitys vakiintui Kuhmoksi. Heikkinen 1995, 22. Tässä tutkimuksessa käytetään systemaattisesti Kuhmo-nimeä. Tämä on vakiintunut käytäntö Kuhmoa ja Kainuuta käsittelevissä teoksissa.

¹⁸ Fränti 1945; Turpeinen 1985, 292.

soimisessa. Lähtökohta oli edullinen, sillä seuran jäsenmäärä oli jatkuvassa nousussa ja toiminta laajentui osaltaan paikallisen maamiesseuratoiminnan kasvun ansiosta.¹⁹ Maamiesseurojen rinnalle ja yhteyteen perustettiin myös naisosastoja. Maaseudun naisten järjestäytymisessä merkittävä kysymys vuosisadan alussa oli sillä, liitytäänkö Marttajärjestöön vai maamiesseuroihin. Karjalasta muodostui Marttojen valta-alueita, kun taas Kainuussa Länsi-Suomen ja erityisesti Pohjanmaan tapaan naiset järjestäytyivät maamiesseurojen puitteissa. Vuonna 1918 Kajaanin maanviljelysseuran maamiesseuroissa oli yhteensä 398 naisjäsentä, mikä oli jäsenmäärästä neljäsosa. Samana vuonna laadittiin maamiesseurojen naisosastoja varten omat säännöt ja kotitaloudellisen toiminnan johtoon saatiin palkatuksi ensimmäinen kotitalouskonsulentti. Maamiesseurojen lukuun nähden naisosastojen määrä oli alhainen, mutta jäsenmäärä oli suhteellisesti suurempi.²⁰

Kajaanin maanviljelysseurasta muodostui jo ennen maamme itsenäistymistä suurin ja vaikutuksiltaan mittavin kainuulainen järjestö. Sotien välisenä aikana järjestön merkitystä kuvaa hyvin Kainuun historia III:ssa esitetty ilmaus Kajaanin maanviljelysseuran maakuntaliittoon verrattavasta asemasta.²¹ Aatteellisuutta ja yhteishenkeä tarvittiin kainuulaisen maakuntahengen luomisessa, millä katsottiin olevan tärkeä merkitys taloudellisten ja sivistyksellisten kysymysten ratkaisussa. Ihanteeksi nostettiin maakuntatietoisuus ja yhteiset, kainuulaiselta pohjalta nousevat ponnistukset olojen korjaamiseksi.²² Seuran sihteeri A. Fränti²³ lausui Kainuussa vuonna 1932 järjestettyjen ensimmäisten maakuntajuhlien päätoimikunnan puheenjohtajana seuraavasti: ”Mitä vahvemmaksi täällä maakunnallinen yhteiskuuluvaisuuden tunne kasvaa, sitä taatumpi on Kainuun nousu”.²⁴ Myöskään Kainuun naisia ei unohdettu maakuntatietoisuuden kohottamistyössä: ”Maakunnan onni ja menestys vasta silloin turvatut kun sen kehittämistyössä naiset ovat muka-

¹⁹ Heikkinen 1986, 225; Fränti 1945.

²⁰ Niemelä 1996, 146; Maatalousnainen 4/1945, ”Kainuun naisosastojen historiikka”.

²¹ Heikkinen 1986, 366.

²² KS 3.1.1935, ”Maakuntapäivän aattona”.

²³ Aleksanteri Fränti syntyi vuonna 1881 Lapualla. Hän toimi mm. kansakoulunopettajana Kittilässä vuosina 1904-19, Lapin maatalousseuran sihteerinä vuosina 1906-19 ja Kajaanin maanviljelysseuran sihteerinä vuodesta 1919 kuolemaansa vuoteen 1950 saakka. Lisäksi hän toimi useaan otteeseen edistyspuolueen kansanedustajana. Kuka kukin oli. Henkilötietoja 1900-luvulla kuolleista julkisuuden suomalaisista 1961, 115.

²⁴ KS 9.8.1932, ”Kainuun maakuntajuhlat”.

na”.²⁵ Kainuun naisille tarkoitettut emäntäpäivät kytkettiin maakunnan kehittämiseksi suoritettavaan työhön.

Maamiesseuroja voidaan pitää yhtenä 1800-luvun loppupuolelta muotoutumaan alkaneen suomalaisen talonpoikaisliikkeen ilmenemismuotona. Liike ei muodostanut itsenäisine järjestöineen yhtä yhtenäistä ja kiinteää organisaatiota kuin työväenliike, mutta päämäärät olivat samat: laajan sosiaalisesti ja ammatillisesti erottuvan ihmisryhmän kaikinpuolinen kohottaminen. Tämä tarkoitti niin taloudellisen, yhteiskunnallisen ja henkisen aseman kohottamista kuin poliittisen vaikutusvallan lisäämistä. Maamiesseurojen lisäksi talonpoikaisliikkeeseen kuuluivat mm. osuustoimintaliike, Marttaliitto, kansakoululaitos, kansanopistot sekä erityisesti nuorisoseuraliike. Myös maamiesseurojen naisosastot voidaan katsoa talonpoikaisliikkeeseen kuuluvaksi.²⁶

Maatalousjärjestöjen nousu yhdistysten lippulaivaksi on ymmärrettävää, koska Kainuu oli tuolloin puhtaasti maatalousvaltainen maakunta. Seurasta muodostuikin ennen muuta maanviljelijöiden järjestö. On kuitenkin huomattava, että vuosisadan alussa talollisten osuus maamiesseuran jäsenistä oli vain runsaat puolet. Myös torpparit, itselliset ja mäkitupalaiset osallistuivat seuran toimintaa. Torpparivapautus ja tilattoman väestön asutustoiminta muuttivat maatalouden tilarakennetta pientilavaltaiseksi. Kainuun pientilavaltaisuudesta johtuen tilallisten ja maanvuokraajien välinen ero ei päässyt kasvamaan suureksi. Taloudellisten mahdollisuuksien tasaveroisuus ja yhtenäisyys helpotti maanviljelysseuran toimintaa.²⁷ Veikko Anttilan mukaan 1900-luvun alku oli voimakasta maamiesseurojen perustamisaikaa ja samalla myös maatalouden järjestötoiminnan demokratisoitumisen kautta, sillä maamiesseuroissa toimi säätyläisten ja virkamiesten lisäksi myös paikallinen talonpoikaisväestö.²⁸

Valtionavun turvin Kajaanin maanviljelysseura kykeni melko tehokkaaseen valistus- ja koulutustyöhön. Seuran merkitys maa- ja kotitaloudellisen ammattikoulutuksen järjestämisessä oli merkittävä, mutta vielä tärkeämpää oli maanviljelijöille ja emännille suoraan suunnattu neuvontyö, jota annettiin maanvil-

²⁵ KS 16.9.1930, ”Kainuun emäntäpäivät jatkuivat...”

²⁶ Virrankoski 1982, 544-7; Korpela 1997, 12.

²⁷ Heikkinen 1986, 227; Fränti 1945; Markkola 1997.

²⁸ Anttila 1974, 49-50.

jelyksessä, kotieläinhoidossa, metsätaloudessa, kotitaloudessa, kasvitarhanhoidossa, kotiteollisuudessa ja kalataloudessa. Valtakunnallisena periaatteena oli, että kukin maanviljelys- ja talousseura päätti neuvontatoiminnasta itsenäisesti; työn johtamisesta kokonaisuudessaan vastasi seuran sihteeri ja kukin konsulentti erikoisalallaan.²⁹

Kainuussa kotitaloudellisesta neuvontatyötä oli harjoitettu jo vuodesta 1906, jolloin maanviljelysseura piti 45 kotitaloudellista kurssia koko seuran alueella. Eri alojen neuvontatyötä suunnittelivat ja ohjasivat valiokunnat. Kotitaloudellista valistustyötä johti ja organisoi kotitalousvaliokunta, jonka johtokunta käsiteli kotitalouteen liittyvät kysymykset. Maatalousseurojen edustajakokous oli vuonna 1918 antanut ohjesäännön, että paikallinen neuvontatyö ja alempi kotitalousopetus olisi maanviljelysseurojen kotitalousvaliokuntien lähimmän johdon ja valvonnan alainen. Samalla korostettiin suoraan kodeissa annettavaa ohjausta. Perustamisvuonna 1904 Kajaanin maanviljelysseuralla oli kaikkiaan 12 virkailijaa, vuotta myöhemmin jo 23. Sitten luku pysytteli 20-34 välillä. Neuvoja tarvittiinkin, sillä Kainuuta rasittivat usein toistuneet katovuodet. Seuran pitkäaikaisen sihteerin A. Fräntin mukaan varsinainen maataloudellinen edistystyö oli moneen otteeseen saanut väistyä syrjään taistelussa katovuosien tuhoja vastaan. Kainuuta koetelleista katovuosista oli vuoden 1902 kato niin ankara, että se tuotti alueelle ”nälkämaan” nimen. Nälkämaa-Kainuu nimikettä vaali varsinkin kirjailija Ilmari Kianto. Nimikkeestä tuli niin sitkeä, että se säilyi käytössä vielä 1920- ja 1930-luvullakin muistuttamaan kuinka köyhästä alueesta oli kysymys.³⁰ Vuoden 1918 elintarvikekriisi koetteli Kainuuta erityisen ankaralla kädellä. Jauhojen saanti Venäjältä vaikeutui ja kansan oli turvauduttava pettuleipään.³¹

Seuran toiminta ei kuitenkaan rajoittunut yksinomaan neuvonta- ja valistustoimintaan, vaan se käsitti laajemmin miltei kaikenlaista tuotantoon liittyvää edistämistyötä ja uudistuksia. Seura oli maataloudellisen kehittämistyön ohella mukana mm. Kainuun kulkuyhteyksien kehittämistyössä, joka sisälsi rautateiden sekä maantie- ja kylätieverkoston rakentamista ja laajentamista. Toiseen maail-

²⁹ Niemelä 1996, 255

³⁰ Fränti 1945; Niemelä 1996, 255; Teräksinen 1923, 224; Fränti 1928, 10; Turpeinen 1985, 202-203.

³¹ Turpeinen 1985, 409; Pulma 1994, 110-113.

mansotaan mennessä voidaan katsoa Kainuun kulkuyhteyksissä tapahtuneen merkittävän muutoksen, joka mahdollisti mm. monipuolistuneen ja eri maatalouden aloille suuntautuneen valistus- ja neuvontatoiminnan³²

Lopuksi kansatieteilijä Samuli Paulaharjun kuvaus ”korprien kaupungista”: *”Kajaani on oikea korprien kaupunki, joka puolelta suunnattomien sydänmaiden saartama. Metsää ja metsien ympäröimiä järviä on kaikkialla, ja metsien verhoamia vaaroja vain siellä täällä järvien rannoilla, vaarojen vierillä pieniä viljeltyjä tilkkuja”*.³³

1.3. Tehtävä ja lähteet

Kotitalouteen liittyvä valistustyö voimistui 1920- ja 1930-luvulla. Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, miten kasvava neuvonta- ja valistustoiminta näkyi Kainuussa. Kotitalousneuvonnalla tarkoitetaan tässä yhteydessä osaa laajempaa, periaatteessa puolueetonta maataloudellista edistämistyötä, jota harjoitti Kainuussa tärkeimpänä ja suurimpana neuvontaorganisaationa Kajaanin maanviljelysseura. Tällaisen neuvontatyön tavoitteena oli sekä yleinen että neuvottavan etu. Tutkimuskohteen ulkopuolelle on rajattu Kainuussa toimineet Martta-yhdistykset, koska niiden merkitys kotitaloudellisessa neuvontatyössä ei tuolloin ollut Kajaanin maanviljelysseuraan verrattavissa.

Tutkimuksessa keskitytään perinteiseen kotitaloudelliseen neuvontaan, johon kuului ruokataloutta, kodinhoitoa, puutarhanhoitoa, käsitöitä sekä lasten- ja terveydenhoitoa. Muut emännän työkenttään kuuluneet tehtävät jätetään tutkimuksen ulkopuolelle. Kotitalousneuvontaa organisoanut kotitalousvaliokunta keskittyi nimenomaan kotitaloudelliseen toimintaan, ja muut alat kuten karjanhoito kuuluivat muille valiokunnille. Kotitaloudellista työtä ei yhdistetty sivuvelvollisuudeksi esimerkiksi karjanhoidonneuvojan toimintaan. Perinteinen kotitalous oli

³² Fränti 1945.

³³ Paulaharju, 1944, 126. Samuli Paulaharju kiersi ympäri Suomea miltei vuosittaisilla retkillään neljänkymmenen vuoden ajan 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla ja keräsi matkoiltaan runsaasti kansatietoutta, mm. Kainuusta. Teoksissaan hän on tallettanut suomalaisen talonpojan, korvenraivaajan ja eränkävijän piirteitä. Sama, 5-7.

siis oma neuvonta-alansa. Samoin tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu Kainuun kotitalousopistossa annettu ammatillinen kotitalousopetus, joka erosi maanviljelysseuran yleissivistävästä opetuksesta.

Yksi tapa lähestyä tutkimuskysymystä on selvittää maatalousseurojen keskusjohton³⁴ ja paikallistason suhde. Kuinka alueen keskusseura eli Kajaanin maanviljelysseura toteutti valtakunnan virallisia tavoitteita,³⁵ kuinka se halusi korostaa kotitalouden merkitystä kainuulaisessa maataloudessa ja samalla uudistaa myös maaseudun naisen arvomaailmaa. Valtakunnantasoisessa toiminnassa kuvastui kerroksellisuus: keskusjohtokunta tiedotti toimintasuunnitelmansa tavoitteista, työmuodoista ym. piirijohtokunnille, joista tieto kulki naisosastoille ja Maatalousnaisille, neuvonnan vastaanottajille.³⁶ Työssä ei tutkita ensisijaisesti Maatalousnaisia järjestönä, vaan sitä, miten kotitalousvalistus kanavoitui ja toteutettiin Kajaanin maanviljelysseurassa. Tutkimuksessa siis tarkastellaan keskusseuran tavoitteita ja toimintamuotoja kotitalouden edistämistyössä ja Kainuun maaseudun uudenaikaistamisessa ja modernisoitumisprosessissa. Kotitalousneuvonnan kytkeytymistä rajaseutujen kohottamiseksi suunnattuun maataloudelliseen rajaseututoimintaan käsitellään omana osionaan. Rajaseututoiminta muodosti Kajaanin maanviljelysseurassa oman ja erillisen kokonaisuutensa, koska sen piiriin kuului vain osa Kainuun kunnista.

Neuvontaa tarkastellaan neljästä näkökulmasta käsin: toiminnan tavoitteista, toiminnan sisällöstä ja toimintamuodoista sekä toiminnan järjestelystä käsin. Toiminnan sisältöä ja järjestelyä käsitellään keinoina tavoitteiden saavuttamiseksi. Neuvontajärjestöillä oli toiminnassaan selkeät ja selvät tavoitteet.

Tutkimusajankohta 1920- ja 1930-luvut olivat Suomessa uudelleen rakentamisen ja taloudellisen nousun aikakautta. Tutkimus rajataan talvisodan kynnykselle, jolloin tilanne oli jo niin paljon toinen, että se vaatisi aivan uuden tutkimuksen.

³⁴ Maatalousseurojen Keskusliitto ja sen kotitalousvaliokunta, vuodesta 1933 Maatalousnaisten keskusjohtokunta.

³⁵ Matti Räsänen on todennut keskusjohtoisuudesta ruokatalousvalituksessa, että valistuksen sisältö levisi koulutettujen ammattilaisten kautta ja organisaatiota myöten lähes samanlaisena kautta maan. Räsänen 1980a, 47.

³⁶ Piirainen 1993, 39.

Anne Ollila on tutkinut teoksessaan *Suomen kotien päivä valkenee*³⁷ Marttajärjestön toimintaa ja kotitaloudellista neuvonta- ja valistustyötä Suomessa sotien välisenä aikana. Tutkimuksessa käsitellään myös Marttojen kilpailevia kansasisaria Maatalousnaisia. Ollila käsittelee teoksessaan perusteellisesti kotitalousideologiaa ja ydinperheideologian viemistä maaseudulle. Teokseen tutustuttua heräsi kysymys siitä, miten kotitaloudellinen toiminta oli järjestetty Kainuussa.

Kajaanin maanviljelysseuran kotitaloudellista neuvontatyötä ei ole aikaisemmin tutkittu. Maanviljelysseuran toimintaa ylipäätään on tutkittu erittäin vähän. Kainuun historiaa käsittelevät teokset sisältävät muutamia mainintoja maanviljelysseuran toiminnasta.³⁸ Näissä maininnoissa sivutaan myös kotitaloudellista neuvontatyötä, mutta kokonaisvaltainen käsittely puuttuu. Maanviljelysseuran sihteerin A. Fräntin vuonna 1929 kirjoittama *Tietoja Kajaanin maanviljelysseuran 25-vuotistoiminnasta*³⁹ antaa yleiskuvan siihen astisesta neuvontatyöstä maanviljelysseurassa. Kainuun historian tutkimus ylipäätään oli aina 1980-luvulle saakka melko vähäistä ja sattumanvaraista, jonka jälkeen tutkimuksessa tapahtui edistymistä. Erityisen merkittävä saavutus oli Kainuun maakuntahistorian julkaiseminen 1980-luvun puolivälissä. Teossarjan kirjoittajina ovat Matti Huurre, Jorma Keränen, Oiva Turpeinen ja Antero Heikkinen.⁴⁰ Heikkisen kirjoittama Kainuun historia III ja Turpeisen Kainuun historia II ovat myös tämän tutkimuksen lähdeaineistoa.

Maatalousnaisjärjestöä ja Maatalousnaisia on tutkittu melko vähän. Vuonna 1948 ilmestynyt Katri Laineen teos *Maatalousnaiset 1700-1947*⁴¹ kertoo järjestön ja sen edeltäjän järjestäytymisestä ja toimintamuodoista. Lila Korpela on pro gradussaan *Emännät maaseudun uudistajina*⁴² paikannut tilannetta ja laajentanut kuvaa maaseudun naisista tutkimalla järjestön kehittymistä Suomen suurimmaksi kotitalousneuvontaa antavaksi järjestöksi ylemmän tason ja paikallistason toiminnan kautta.

³⁷ Ollila 1993.

³⁸ Heikkinen 1986; Heikura 1981; Pulma 1994; Puolangan kirja 1985; Sotkamon historia 1997; Turpeinen 1985.

³⁹ Fränti 1929.

⁴⁰ Heikkinen 1995, 5.

⁴¹ Laine 1948.

⁴² Korpela 1997.

Visa Heinonen on tutkimuksessaan *Talonpoikainen etiikka ja kuluksen henki*⁴³ käsitellyt naisten järjestötyötä nimenomaan kotitalousideologiaan perustuvan neuvonta- ja valistustyö toteuttajina. Kotitaloutta tarkastellaan ”talonpoikais-suomessa” yhteiskunnallisena kysymyksenä ja järjestöt nähdään kotitalousliikkeen selkärankana. Teos antaa hyvän kuvan siitä, mistä kotitalousideologiassa ja sen levittämisessä oikein oli kysymys.

Tutkimuskysymystä sivuaa Jari Niemelä teoksellaan *Lääninlampureista maaseutukeskuksiin*,⁴⁴ jossa hän käy läpi maatalouden kehitystä 1700-luvulta 1990-luvulle näkökulmanaan maatalouden neuvontatyö nimenomaan maaseutukeskusten ja niiden edeltäjien toiminnan kautta. Teoksen kantavana teemana on neuvontatyön ja maatalouspolitiikan suhde ja miten neuvontatyö on vaikuttanut suomalaisen maatalouden kehitykseen. Maatalousneuvontatyöllä Niemelä tarkoittaa nimenomaan järjestöjen maatalouden ja siihen liittyvän kotitalouden edistämistyötä. Tutkimuksellaan Niemelä on pyrkinyt luomaan pohjaa myös myöhemmille alueellisille tarkasteluille. Tässä mielessä Niemelän teos luo hyvän ja aineistorikkaan pohjan tälle tutkimukselle.

Tutkimuksen ensisijaiset lähteet ovat nykyisen Kainuun maaseutukeskuksen arkistossa olevat edeltäjänsä Kajaanin maanviljelysseuran pöytäkirjat ja kiertokirjeet. Lisäksi Kainuun maaseutukeskuksen arkisto sisältää historiikkeja paikallista maamiesseuroista ja naisosastoista sekä maa- ja kotitalousnaisten perinneaineiston, joka tosin käsittelee lähinnä menneen ajan tapoja, uskomuksia ja sanontoja, mutta sivuaa myös työn kannalta olennaisia kysymyksiä.⁴⁵

Arkistomateriaalin lisäksi keskeisenä lähderyhmänä ovat Kajaanin maanviljelysseuran painetut vuosikirjat ja toimintasuunnitelmat. Lisäksi tärkeän lähdeaineiston muodostavat järjestö- ja aikalaisjulkaisut sekä lehdistö. Maatalousseurojen kotitalousneuvontaa koordinoiva Maatalousnaisten keskusjohtokunta, ”Maatalousnaiset”⁴⁶ alkoi julkaista vuodesta 1933 lähtien ajankohtaisia ja käytän-

⁴³ Heinonen 1998.

⁴⁴ Niemelä 1996.

⁴⁵ Työn kannalta arvokasta materiaalia olisivat olleet kotitalousneuvojen kuukausiraportit, työsuunnitelmat ja toimintakertomukset, jotka valitettavasti ovat kadonneet. Maaseutukeskuksen arkisto on puutteellisesti järjestetty eikä aineistosta ole laadittu luetteloita. Aineiston hajanaisuudesta johtuen viiteisiin ei ole voitu laatia tarkkoja sijaintitietoja.

⁴⁶ Nimitys Maatalousnaiset vakiintui järjestön käyttöön 1930-luvun alussa.

nönläheisiä kotitaloudellisia oppaita, joita tilattiin myös paikallisjärjestöjen käyttöön neuvojen työn tueksi ja itseopiskelua varten.⁴⁷ Oppaat antavat kuvan siitä, missä hengessä valistustyötä tehtiin ja mitä asioita painotettiin. Maatalousseurojen Keskusliiton äänenkannattajassa *Maa*-lehdessä julkaistiin jonkin verran kodinhoitoon ja ruuanlaittoon liittyviä kirjoituksia. Kirjoitusten määrä nousi selvästi Maatalousnaisten keskusjohtokunnan perustamisen jälkeen. Vuonna 1940 Maatalousnaisjärjestö alkoi julkaista Maatalousnainen-lehteä. Suomen rajaseutuyhdistyksen julkaisema *Rajaseutu* sisältää kirjoituksia rajaseudun sivistyksellisistä ja taloudellisista olosuhteista. Lehdessä kirjoitettiin myös kotitalousneuvontaan liittyvistä kysymyksistä. Kainuulaisten äänenkannattaja, vuonna 1917 perustettu *Kainuun Sanomat* sisältää runsaasti ja monipuolisesti maanviljelysseuraa käsitteleviä artikkeleita. Lehden toiminnan tavoitteena oli maakunnan elinkeinoelämän elvyttäminen, ”*nälkämaan muuttaminen osaksi leveämmän leivän Suomea*”. Sotien välisenä aikana keskeinä tavoitteena oli maatalouden ja varsinkin karjatalouden kehittäminen. Tuona aikana maalaisväestö tunsikin Kainuun Sanomat ”*meidän lehdeksi*”.⁴⁸

⁴⁷ Laine 1948, 376-37.

⁴⁸ Turpeinen 1985, 383.

2. ”KÄSIVARTEIN MUN ON TARMOKAS”. NEUVONTATYÖN TAVOITTEET, PERIAATTEET JA KÄYTÄNNÖN JÄRJESTÄMINEN

2.1. ”Maatalous ja kotitalous ovat kuin loimet ja kuteet”

*”Erämaa kasvatti perillisensä ankaraksi työnraatajaksi - ei ainoastaan miestä vaan myöskin naisen. Jos korpi miehestään monesti puristi kaikki, mikä siitä suinkin lähti, niin yhtä kova isäntä se oli naisellekin, heikommalle astialle. Nevamaiden Tytär oli luotu miehen ainaiseksi työkumppaniksi. Jok`ainoiaan raadantaan, mihin mies pystyi, naisenkin piti tarttua ja pystyä. Kesällä taas nainen nähtiin miehen rinnalle kaikkialla, uudispeltoakin kuokkimassa, jopa vetelää nevaajaa kaivamassa. Kyntäminen, auran kurjessa asteleminen oli tavallista naisten ammattia. Kaiken raatamisen lisäksi oli naisten huolena vielä karjanhoito”.*⁴⁸

Näin Samuli Paulaharju kuvaa teoksessaan *Suomenselän wieriltä* talonpoikaisen naisen työtä ja työn ankaruutta. Nainen oli miehensä työkumppani, jonka oli pysyttävä työskentelemään siinä missä vastakkaisen sukupuolenkin. Kodinhoidon lisäksi emännän töihin kuulu tavallisesti vielä kotieläintalous, lähinnä karjanhoito, sianhoito ja kananhoito. Teoksessaan *Kainuun mailta* Paulaharju kuvaa kuinka karjan hoitaminen antoi naisväelle paljon työtä. Jo heti ylös noustuaan piti karjanhoitajan mennä navettaan.⁴⁹ Kainuulainen sanonta kuuluikin: ”*karjassa talon turva - karjaonni emännässä*”.⁵⁰ Yksi suosituimmista Kajaanin maanviljelysseuran kotitalous- ja karjanhoitokursseilla lauletuista yhteislauluista oli ”*Jäi toiset aamulla nukkumaan*”,⁵¹ joka ei jättäne epäilystä mistä laulun sanat kertoivat. A. Fränti totesi kirjoituksessaan Maa-lehdessä kotieläintaloudesta: ”*Minkä naiset tällä työmaalla jättävät suorittamatta, jää myös melkein poikkeuksetta miehiltä tekemättä*”.⁵² Emännän työ oli monipuolinen ja perinteinen kotitalous oli vain yksi osa tästä työstä.

⁴⁸ Paulaharju 1930, 225.

⁴⁹ Paulaharju 1922, 124.

⁵⁰ KMKa, Maa- ja kotitalousnaisten perinneaineisto, Saukon maatalousnaisten perinnekerho 1980.

⁵¹ Esim. KS 15.11.1938, ”Kotitalous- ja karjanhoitokurssit pidettiin ...”

⁵² Maa 3/1924, ”Enempi maamiessurojen naisosastoja”.

Pirjo Siiskonen on tarkastellut talonpoikaisen naisen roolin muutosta mm. naisen ja miehen välisen työnjaon kautta. Työnjako kotitaloudessa oli Siiskosen mukaan talonpoikaisyhteiskunnassa kokonaan naisen tehtäväaluetta. Kotitaloussektori oli laaja kokonaisuus, johon kuuluivat ruoka- ja vaatehuolto, siivous ja puhtaanapito sekä karjatalous. Tytöt opetettiin jo pienestä talonpoikaisnaisen rooliin, ensin lasten kaitsijoiksi, sitten muihin kotitaloudellisiin tehtäviin ja viimein myös ulkotöihin. Siiskosen mukaan karjatalous katsottiin siinä määrin ruokatalouden osaksi, että se tästä syystä määräytyi naisten tehtäväalueeseen kuuluvaksi. Maidosta valmistettiin voita, juustoa ja piimää ja näiden tuotteiden valmistus ja valmistuksen koko ketju oli keskeinen osa ruokataloutta. Peltö- ja ulkotyöt olivat miesten ja naisten yhteisiä töitä. Vain kylvö oli ”pyhä” työ, joka oli talon isännän toimialaa. Nainen oli työnjaossa joustavampi osapuoli, jonka omien töidensä lisäksi oli ehdittävä auttamaan myös miestä. Työnjako talonpoikaisyhteiskunnassa oli tässä suhteessa voimakkaasti sukupuolisidonnainen. Myös naiseen kohdistuvat rooliodotukset olivat erilaisia hänen elämänsä eri vaiheissa.⁵³

Katri Laine toteaa teoksessaan *Maatalousnaiset*, että vain ammatillisesti koulutetun isännän ja emännän yhteistyöllä voi maalaistalo nousta siksi yhteiskunnallisesti ja kansantaloudellisesti merkittäväksi tekijäksi, jolla on vaikutusta laajemmin koko yhteiskunnan hyvinvointiin.⁵⁴ Tätä tarkoitusta ajoi myös Kajaanin maanviljelysseuran valistus- ja neuvontatyö ensisijaisena tähtäimenään oman alueen, Kainuun maakunnan talouselämän ja erityisesti maataloustoiminnan kaikinpuolinen kehittäminen kohti muun Suomen tasoa. Maataloudessa vaadittiin niin isännältä kuin emännältä monipuolista ammattituntemusta, siksi neuvontatyö oli tärkeää. Kotitaloudellista ja maataloudellista edistämistyötä ei kuitenkaan erotettu toisistaan, vaan neuvontatyön periaatteena oli, että nämä kaksi työalaa täydentävät toinen toisiaan. Neuvontatyön periaatteena oli edistää maatalouden kokonaistaloutta, jossa kotitalous ei ollut enää vain pieni irrallinen tekijä vaan tärkeä osa kokonaisuutta. Ymmärrettiin, että ilman järkevää kodinhoitoa ei olisi tuottavaa ja kannattavaa maataloutta.

⁵³ Siiskonen 1983, 33,35,39,44-45,63,65.

⁵⁴ Laine 1948, 11.

Vuonna 1926 järjestetyillä Kajaanin maanviljelysseuran karja- ja kotitalouspäivillä korostettiin kotitalouden ja maatalouden kiinteää yhteyttä - toinen ala ei saisi syrjäyttää toista, vaan molempia tulisi harrastaa tasapuolisesti. Kotitalouden laiminlyönnin seurauksena olisi koko maatalouden kannattavuuden heikkeneminen. Samassa yhteydessä tuotiin esille, että kotitaloutta ei useinkaan pidetty oppimisen arvoisena. Parannukset kotitalouden alalla olivat tarpeellisia, jotta kotitalousharrastus lisääntyisi ja koti saavuttaisi sen aseman mikä sille yhteiskunnan perustana kuuluu. Korostettiin kotitaloudellisen ammattitaidon kohottamistyötä, jossa neuvonnalla oli tärkeä rooli.⁵⁵ Maatalouden tulos ei siis riippunut enää vain maanviljelyksestä ja karjataloudesta saatavasta tuotosta, vaan myös siitä miten kotitalous oli järjestetty.

Vuosisadan alun Suomessa liki 90 prosenttia väestöstä asui maaseudulla ja suunnilleen kaksi kolmesta sai elantonsa maataloudesta. Tuolloin vain vajaat puolet viljeli omaa tilaa, leimallista oli maatyöläisten ja torpparien suuri määrä. Vuonna 1910 talollisia oli 40 %, torppareita 20 % ja tilattomia maatyöläisiä 40 % maatalousväestön määrästä. 1920-luvun torpparivapautus muutti maatalouden tilarakennetta oman perheen voimin viljeltäviksi pientiloiksi.⁵⁶ Katri Laineen mukaan kotitalouden, kotieläinhoidon ja maatalouden suhde emännän työssä vaihteli sen mukaan miten pienestä tai suuresta viljelmästä oli kysymys. Mitä pienempi viljelmä, sitä tasaisemmin nämä kolme työalaa esiintyivät emännän töissä, koska ei ollut varaa tai tarvetta palkata ulkopuolista työvoimaa.⁵⁷

Kainuu oli tutkimusajankohdalla 1920- ja 1930-luvulla erittäin pientilavaltainen maakunta. Vuonna 1920 viljelmää kohti oli peltoa vain kolmisen hehtaaria. Vuonna 1930 lukumääräisesti suurimman ryhmän muodostivat pienviljelmät, alle 5 peltohehtaarin taloudet, jotka käsittivät yli 80 % kaikista yli yhden hehtaarin viljelmistä. Samalla ajanjaksolla keskiviljelijöiden, viidestä kymmeneen hehtaarin viljelmien osuus oli noin 15 % ja suurempien keskiviljelijöiden ja suurviljelijöiden omistamat yli kymmeneen hehtaarin viljelmät muodostivat noin 5 % kaikista viljelmistä. Vuoteen 1941 mennessä tilakoossa tapahtui hienoista nousua: pienviljelijöitä oli 76,7 %, keskiviljelijöitä 17,2 % ja suurempia keskivil-

⁵⁵ KS 26.10.926, ”Karja ja kotitalouspäivät”; KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 30.9.1926, 7§.

⁵⁶ Markkola 1997.

jelijöitä ja suurviljelijöitä 6,1 %.⁵⁸ Pientilavaltaisuus oli seurausta entisten tilojen halkomisesta ja uudistilojen perustamisesta. Uudispellon raivaus ei ennen Kajaanin maanviljelysseuran järjestelmällistä valistus- ja neuvontatoimintaa ollut kovin tehokasta. Työtä oli tehty, mutta tulokset olivat jääneet vähiin. Suoviljelys, josta jo 1800-luvulla toivottiin ”viljasampoa” maakuntaan otti tulta alleen samoin vasta maanviljelysseuran toiminnan ansiosta.⁵⁹

Sotien välisenä aikana elintarvikeomavaraisuuden saavuttamisesta tuli valtakunnallisen maatalouspolitiikan keskeisimpiä tavoitteita. Päämäärään oli kaksi tietä: tuotannon kohottaminen ja pellonraivaus. Eino Jutikkalan mukaan raivausinnostus ei olisi ennättänyt vielä vuoteen 1930 mennessä Kainuuseen ja Lappiin, ”maanviljelyskulttuurin marginaalialueille”.⁶⁰ Kainuussa vallitsi maataloudelle epäedulliset olosuhteet, jonka karut ja kivikkoiset seudut tarjosivat vain vähän edellytyksiä voimaperäisen maatalouden harjoittamiselle.⁶¹ Uudisraivauksen edistäminen muodosti kuitenkin keskeisen osan Kajaanin maanviljelysseuran toiminnasta vaikka tulokset eivät olisikaan olleet yhtä tulokselliset kuin muualla Suomessa. Juuri peltopinta-alan pienuutta pidettiin Kainuussa syynä maatalouden alhaiseen varallisuustasoon.⁶²

Pyrkimyksenä oli läpi 1920- ja 1930-luvun peltopinta-alan jatkuva ja määrätietoinen lisääminen uudisviljelykilpailujen vauhdittamana ja vuodesta 1928 valtiovallan myöntämien uudisviljelylainojen ja -palkkioiden turvin.⁶³ Sotien välisenä aikana Kainuussa raivattiin peltoa ja laidunta yhteensä vajaat 11 000 hehtaaria, mikä tarkoitti peltopinta-alan kaksinkertaistumista.⁶⁴ Vuoden 1926 joulukuun kokouksessa silloinen seuran varaesimies johtaja E. Arppe osoitti puheessaan, että pienviljelys hyvin hoidettuna antaa pinta-alayksikköä kohti paremman tuloksen kuin suurviljelys.⁶⁵ Tällaista kannustusta pienviljelysseudulla tarvittiinkin. Seuran

⁵⁷ Laine 1948, 13.

⁵⁸ Jako pienviljelijöihin, pienempiin keskiviljelijöihin sekä suurempiin keski- ja suurviljelijöihin oli yleinen käytössä oleva tilastollinen jakomenetelmä.

⁵⁹ Turpeinen 1985, 340,342; Fränti 1945.

⁶⁰ Jutikkala 1982, 210-211.

⁶¹ Anttila 1976, 27-28,48

⁶² Kajaanin maatalouskeskuksen vuosikirja vuodelta 1979 ja katsaus Kainuun maatalouskeskuksen 75 -vuotiseen toimintaan 1904-1979, 7.

⁶³ Kajaanin mvs:n toimintasuunnitelmat 1930-33,1935-39; Jutikkala 1982, 211; Korpela 1967,38.

⁶⁴ Fränti 1940, 3-4.

⁶⁵ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 28.12.1926, 1§.

sihteeri A. Fränti piti kuitenkin tärkeänä peltoalan lisäämistä niin, että sitä olisi tilaa kohti vähintään 10 hehtaaria. Pieni peltoala ei Fräntin mukaan voinut hyväksäkään kasvukunnossa antaa riittävää satoa.⁶⁶ Edellisiä lukuja tarkastellessa odotukset noinkin roimasta peltopinta-alan lisäämisestä tuntuvat melkoisen yliodotetuilta.

Kainuussa metsätyöt, metsänhakkuu ja tukinajo tarjosivat usein välttämätöntä lisäansioita pientiloille.⁶⁷ Kun mies saattoi olla kuukausiakin metsätöissä, oli nainen vastuussa kodin hoidosta. Maalaisnaisen työn monipuolisuus tuli esille esitelmissä ja puheissa. Esimerkiksi Oulun läänin maaherra E.Y. Pehkonen painotti kotitaloudellisen työn edelleen kehittämistä ja yhteistoimintaa maatalouden eri aloilla. ”Kodinhoodollinen neuvonta tapahtuu käsikädessä maatalousneuvonnan kanssa” perusteli Pehkonen maa- ja kotitaloudellisen edistämistyön kiinteää yhteyttä maanviljelysseuran järjestämällä emäntäpäivillä vuonna 1938.⁶⁸ Puheelle annettiin arvoa, koska siitä otettiin 1 000 kappaleen painos edelleen jaettavaksi maanviljelysseuran sisällä. Maanviljelysseuran kiertokirjeellä maamiesseuroille, naisosastoille ja seuran toimihenkilöille kehoitettiin tutustumaan julkaisuun ja toimimaan siinä mainittujen esitysten toteutumiseksi.⁶⁹ Maataloudellinen kotitalous tuli Pehkosen puheessa selkeästi esille; se oli laajempi käsite joka liittyi läheisesti maatilatalouden tuotantoon. Neuvonnan saamista pidettiin tärkeänä, koska maataloudessa nainen suoritti jopa 70 % maatalouden eri töistä. Maatalousnaisen tuli olla selvillä ei ainoastaan kotitaloudesta vaan jopa maatilataloudesta kokonaisuudessaan kuten peltotöistä sekä luonnollisesti karjanhoidosta ja jopa rakennusten suunnittelusta. Toisinsanoen maaseudun kotitalousneuvonta liittyi Kainuussa maatalouden neuvontatyöhön, jonka kautta kotitaloudellinen työ pystyi laajentumaan ja nostamaan kotien hyvinvointia.⁷⁰ Mitä valistuneempi nainen oli, sitä helpommin hän pystyi hoitamaan tehtävänsä miehen rinnalla.

⁶⁶ Rs 3/1927, ”Kainuun maatalous nykyhetkellä ja sen tulevaisuus”.

⁶⁷ Maatalousnainen 4/1945, ”Maatalousnainen Kainuun rajaseudulla”; Vrt. Hjerppe 1990, 58.

⁶⁸ Parannusten aikaansaamiseksi kodinhoidon piirissä vaaditaan yhteistä ponnistelua. (Juhlapuhe.) 1938.

⁶⁹ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 5.10.1938, 10§; Kajaanin mvs:n kiertokirje n:o 10, 8.10.1938.

⁷⁰ Parannusten aikaansaamiseksi kodinhoidon piirissä vaaditaan yhteistä ponnistelua. (Juhlapuhe.) 1938.

2.2. Työtahdon, työtaidon ja työtarmon vahvistaminen

”Kurjalta näyttää, ei sitä paikkaa, joka ei olisi rempallaan. Mutta kenties se ei ole saamattomuutta, vaan tässä piilee köyhän kansan henkinen salaisuus. Ne kun ajattelevat että kaikki parantaminen olisi ylpeyttä, viittausta johonkin ylöllisyyteen, joka ei ole sopusoinnussa heidän taloudellisen asemansa kanssa. Tai on tämä huolimattomuus vuosisatojen kärsimysten tulos - se on jo äidin maidossa veriinsä imetty että herrasteleminen ei vetele, että antaa kaiken olla sellaisena kuin on - se on eräänlaista apatiaa, elämään tympääntymistä...”⁷¹

Oheinen lainaus on Ilmari Kiannon romaanista Ryysyrannan Jooseppi. Kohtauksessa nimismies astuu Joosepin pirttiin ja hätkähtää pirtin siivottomuutta. Ryysyrannan asumus kuvattiin teoksessa suoranaisena surkeuden ja kurjuuden symbolina. Lainauksesta käy hyvin esille kuinka eliitin suhtautuminen kansaan oli monesti hyvin arvostelevaa ja tarkkailevaa. Valistuksen tarvetta pidettiin suurena. Anne Ollilan mukaan valistajat kiinnittivät huomiota valistettavien talouteen, josta haluttiin kitkeä pois *”velttous, välinpitämättömyys, epäsiisteys ja kateus”*.⁷² Myös tuulaavaisuus ja siveettömyys kuuluivat niihin huonoihin ominaisuuksiin, joista valistuksella pyrittiin eroon.⁷³ Etenkin itä- ja pohjoisosissa Suomea yhteiskunnan homogeenisuus ja siihen liittyvä yhteishenki koettiin kansanomaiseksi perinteeksi. Talkoohenkinen yhteistyö ja tyytyminen olemassaoleviin olosuhteisiin tuntuivat turvallisilta. Sen sijaan pyrkimys kohota muita taloudellisesti paremmalle tasolle miellettiin helposti tuomittavaksi herraskaisuudeksi.⁷⁴ Itseä ei saanut korostaa eikä tulla toista paremmaksi. Tähän taustalla vaikuttaneeseen ”ylöllisyyden vastustamiseen” liittyi myös Kajaanin maanviljelysseuran neuvontatyön tulosten arvosteleminen etenkin 1920-luvulla. Työn saavutuksia saatettiin arvioida mitättömän pieneksi.⁷⁵ Neuvontatyötä ei ehkä uskallettu tai viitsitty ottaa vastaan ja kun nähtiin ettei ”työ luista linnun siivillä” oli entistä suurempi syy arvostella sitä. Edistystä vas-

⁷¹ Kianto [1924]1994, 112.

⁷² Ollila 1993, 37.

⁷³ Heinonen 1998, 137.

⁷⁴ Virrankoski 1982, 545.

tustettiin, koska ei voitu sietää, että toinen oli toistaan parempi. Kaikessa tuli toimia yhteisymmärryksessä yhteisen asian puolesta⁷⁶

Pienviljelyksellä nähtiin Kainuussa huomattavia kehitysmahdollisuuksia, joiden edistyminen kuitenkin riippui ensi sijassa neuvottavasta itsestään. Kajaanin maanviljelysseuran neuvonta- ja valistustyössä ymmärrettiin, että neuvontatyön saavutukset riippuivat viime kädessä neuvottavan työtaidosta, -tahdosta ja -tarmosta. Uskottiin, että taito ja halu yhdessä johtivat onnistuneisiin tuloksiin. Työtaitoa tuli lisätä neuvonnan avulla, työtahtoa kasvatuksen ja esimerkin avulla. Kun työtahtoa oli tarpeeksi, nousi myös työtarmo.⁷⁷

Seura pyrki työssään lisäämään maaseudun ihmisten omatoimisuutta ja ponnistelua asemansa parantamiseksi. Samoin pyrittiin edesauttamaan valmiuksia itsenäiseen päätöksentekoon, joka puolestaan edesauttoi henkisen ja aineellisen hyvinvoinnin kohottamistyötä.⁷⁸ Aukkaitten oman työ- ja toimintatarmon edistäminen oli edellytys maatalouden kaikinpuoliselle nousulle. ”Ei kannettu vesi kiovossa pysy” oli varmasti käypä sananlasku Kajaanin maanviljelysseurankin toimintaidealeissa. Toisinsanoen maanviljelysseuran toiminta tähtäsi omin neuvoin toimeentulemiseen, viime kädessä voimassa oli yksilöllisen vastuun periaate. Kuvaus Ryysyrannan pirtistä oli varsin toisenlainen niille päämäärille, joihin maanviljelysseura pyrki: työteliäs, arvonsa säilyttävä ja kunnialla työtään tekevä maaseudun asukas.

Seuran kevätkokouksessa vuonna 1926 maatalouden harjoittajaa verrattiin voimaa antavaan lähteeseen, josta koko yhteiskunnan menestys riippuu. Jos maanviljelijä oli valistunut, ammattinsa tarkoituksiperästä tietoinen, ahkera ja taloudellisesti hyvinvoiva, niin silloin yhteiskunnan perustus oli vankka. Tähän päämäärään päästiin ”*työn ja vakavan pyrkimyksen kautta*”.⁷⁹ Perinteiset menetelmät maatalouden harjoittamisessa eivät kuitenkaan enää riittäneet, vaan niiden lisäksi tarvittiin ammatillista ja tietopuolista neuvontaa ja opetusta. Perinteisessä talonpoi-

⁷⁵ KS 22.7.1926, ”Neuvontatyöt maataloudessa”; Havaintoja Kajaanin Maanviljelysseuran opintoretkeltä...”

⁷⁶ KMKa, Maa- ja kotitalousnaisten perinneaineisto, Kuhmo, Raiskio 1945.

⁷⁷ Fränti 1940, 10.

⁷⁸ Omatoimisuuteen kannustava valistus konkretisoitui maassamme jo viime vuosisadan loppupuolella, jolloin se nähtiin keinona maaseudun tilattomien ongelmien ratkaisussa sekä väestön taloudellisten ja sosiaalisten olojen parantamisessa. Heinonen 1998, 22.

⁷⁹ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n pöytäkirja 22.6.1926, 1§.

kaisyhteisössä taidot ja katsomukset opittiin havainnoimalla lähiympäristöä ja sieltä saatavien neuvojen avulla. Uudenaikaistuvassa yhteiskunnassa opettavina tekijöinä olivat järjestöjen neuvontatyö, oppilaitokset ja julkiset tiedotusvälineet. Valistuksen sisällön määrittelivät koulutetut ammattilaiset.⁸⁰ Paikanpäällä tapahtuva neuvonta oli tärkeää, koska ammattisivistystä tarvittiin ja Kainuussa ammattikoulut olivat kaukana: *”Ilman ammatillista järjestötoimintaa on maamies kuin järven aaltojen ajeltava lastu ilman päämäärää ja ennakkosuunnitelmaa”*.⁸¹

Kajaanin maanviljelysseuran neuvontatyössä korostettiin opittujen tietojen ja taitojen toteuttamista käytännössä sekä jatkuvaa opiskelua. Yksinkertaisimmillaan tämä tarkoitti sitä, että seura lähetti neuvoja eri puolille Kainuuta ja asukkaat toteuttivat opittuja asioita välittömästi.⁸² *”Asia on näet sillä tavalla, että opetus tekee ensin vierailumatkan opettavan tajuntaan. Ja jos tämä siellä rupeaa viipymään tarpeettoman kauan, siinä luonnollisesti viipty itse opettaminen. Tietoa tulee käyttää käytännössä”*.⁸³ Asioiden omaksumisessa tuli olla pitkäjännitteinen eikä hetkellinen neuvontatyöstä kiinnostuminen riittänyt tarpeellisten tietojen saavuttamisessa: *”...sillä aina löytyy uusia toimintamuotoja, josta pääsee vain perille neuvontatyön kautta”*.⁸⁴

Ammattitiedon ja -taidon lisäämiselle annettiin suuri merkitys kotitalouden hoidossa. Koska yleisiä tiedotusvälineitä oli hyvin niukasti, oli äiti perinteisesti opettanut tyttärelleen käsitöiden teon ja ruuan valmistuksen taidot.⁸⁵ Neuvonta- ja valistustoiminnan tarkoituksena oli kasvattaa emännistä valistuneita, aikaansa seuraavia, järkipäisesti kotitalouttaan hoitavia kotitalouden harjoittajia. Uutta ei ollut se, että köyhyys saatettiin liittää saamattomuuteen ja tietämättömyyteen. Ahkeruus ja taitavuus oli yksi avain kotien menestykseen. Naisten työ, taito ja viitseliäisyys olivat ensisijaisia hyveitä. Opittujen neuvojen toteuttaminen omien varojen ja voimien mukaan oli hyvää ja rakentavaa työtä, joka lisäsi jokapäiväistä toimeentuloa. Määrätietoisella työllä pyrittiin kohottamaan kotien tasoa ja samalla

⁸⁰ Anttila 1976, 12; Heinonen 1998, 25.

⁸¹ KS 30.7.1927, ”Kajaanin maanviljelysseuran toiminta v. 1926”.

⁸² Fränti 1929, 22.

⁸³ KS 22.7.1926, ”Neuvontatyöt maataloudessa”.

⁸⁴ Sama.

⁸⁵ KMKa, Maa- ja kotitalousnaisten perinneaineisto, Historiikki Oterman maamiesseuran naisosaston 50-vuotisesta toiminnasta; Apo 1995, 203.

vahvistamaan koko maakunnan taloudellista asemaa. Ihanteena oli, että raskas työ ja vaikeatkaan ajat eivät olisi lannistaneet emäntien eteenpäinpyrkimyksiä.⁸⁶ Vaikka oltiin tietoisia vaikeista ajoista niin niistä ei ainakaan tullut valittaa. Erityisesti pula-aikana maanviljelysseuran toimintaohjeissa pidettiin tärkeänä ”*luottavaisen ja toivorikkaan mielen ylläpitämistä maanviljelijäin keskuudessa*”.⁸⁷ Uskoa ja luottamusta tulevaisuuteen ei tullut kyseenalaistaa, vaan emäntien ammattivalistusta tuli jatkuvasti lisätä.

Hyvinvoinnin perustaksi valistuksessa esitettiin protestanttiset hyveet: työ, ahkeruus ja yritteliäisyys. Uutta tietoa tarvittiin ja aina oli oltava valmis omaksumaan uutta. Kotitaloudellisesta herätystyöstä kirjoitettiin Maa-lehdessä vuonna 1929 seuraavasti: ”*Päämääränä työssä olkoon: hyvin hoidetut kodit, miellyttävät kodin ympäristöt hyötytarhoineen ja kehittyneimmät kotien naiset, jotka kohottavat kansantaloudellista ja yhteiskunnallista arvoa*”.⁸⁸ Perinteiset ja totut tavat eivät enää kotitalouden hoidossa riittäneet.

Työtahtoa ja tarmoa korosti myös Maatalousnaisten toiminnanjohtaja Martta Kuusela, joka totesi niistä päämääristä joihin kotitalousneuvonta pyrki erityisesti omatoimisuuden ja yritteliäisyyden kasvattamisen neuvottavissa. Neuvonnan avulla kodeista tuli kehittää paikkoja, joissa oli edellytykset kasvattaa ”*uutta tervettä, työkykyistä ja myönteisesti ajattelevaa sukupolvea*”.⁸⁹ Samoja ajatuksia viitoitti rajaseututoiminnan johtaja U. Brander jo 1920-luvun alussa korostamalla kodin merkitystä tulevan maatalonväestön kehityksessä ja kasvatuksessa. Jos vanhemmat työskentelivät ahkerasti ja taidolla periytyivät nämä ominaisuudet myös tulevalle sukupolvelle. Kotitalouksien kohottamiseksi Brander yhtyi ajan yleiseen linjaukseen, eli opetusta ja neuvontaa oli lisättävä. Viime kädessä hyvinvointi oli kuitenkin riippuvainen yksityisten talouksien panostuksesta kotitalous asialle.⁹⁰

Kainuulaisten työntöä kohottamaan vaalittiin nälkämaa-käsitettä. Ihmiset oli saatava myös oman maakunnan sisällä heräämään ja käymään taistoon taloudellisen nousun puolesta. Maakuntatietoisuuden kohottamiseksi hankittu

⁸⁶ KS 16.9.1930, ”Kainuun emäntäpäivät jatkuivat...”

⁸⁷ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1931, 153, 179.

⁸⁸ Maa 5/1929, ”Emännän merkitys ja tehtävät maalaiskodissa”.

⁸⁹ Laine 1948, 270.

maakuntalaulu lähti liikkeelle maanviljelysseuran piiristä ja sanat tilattiin Ilmari Kiannolta. ”Nälkämaan laulu” ei ollut osoitus alistumisesta nälälle ja vaikeille olosuhteille vaan kuten seuran sihteerinä vuonna 1911 toiminut H.I. Linna totesi : ”Laulu velvoittaa velvoittamalla jokaista laulajaansa pitämään huolen omalta kohdaltaan että yhteisesti siitä, että maa muuttuu toiseksi: *Meidän on uudesta luotava maa!*” Maanviljelysseuran kokouksissa ja tilaisuuksissa laulettiin tämä ”Nälkämaan laulu” tunnollisesti vielä sotien välisenäkin aikana.⁹¹ ”Kitsaan luonnon kanssa on kilpailtava” oli karuudessaan selkeä toimintaohje josta myös saatettiin ylpeänä todeta: ”Oikein valittu ja rohkea.”⁹² Näitä ideaaleja päämääriä pyrittiin neuvontatyössä viestittämään neuvottaville. Lähtökohtana oli ajatus siitä, että ilman työtä ja tarmoa Kainuulaisissa luonnonolosuhteissa ei pystynyt pääsemään menestyksekkäästi eteenpäin.

2.3. Neuvottavan etua silmälläpitäen

Maanviljelys- ja talousseurojen kotitalouden edistämistoiminta kohdistui toiminnan alkuvaiheessa järjestön jäsenten omiin koteihin. Järjestöön kuului jäseniä alueen edistyneimmistä taloista ja ohjausta saivat niin ollen jo ennestään taloudellisesti paremmassa asemassa olevat. Valistuksen toteuttaminen tässä laajuudessa ei kuitenkaan jatkossa riittänyt vaan tarkoituksiksi tuli järjestelmällisen neuvonnan ja suunnittelun kohdistaminen laajemmin koko maataviljelevää väestöä koskevaksi asiaksi.⁹³ Sekä maatalousviranomaiset että kaikki yleisneuvontajärjestöt korostivat vuosina 1924-39 neuvontatyön suuntaamista erityisesti pienviljelijöille.⁹⁴ Kajaanin maanviljelysseuran jäsenistä valtaosa oli pienviljelijöitä, esimerkiksi vuonna 1937 reilusta 3 500 jäsenestä pienviljelijöitä oli vajaat 80 prosenttia.⁹⁵ Neuvojat oli siis valmennettava neuvomaan ensi sijassa heitä. Valtakunnallisena periaatteena kotitalousneuvonnassa oli paikallisten olosuhteitten huomioonottaminen ja koko maa-

⁹⁰ Brander, 69-73; Brander 1920, 18-19.

⁹¹ Heikkinen 1986, 111,113.

⁹² KS 24.9.1921, ”Mitä muut meistä sanovat”.

⁹³ Laine 1948, 262-263.

⁹⁴ Niemelä 1996, 256.

⁹⁵ KS 6.7.1937, ”Kajaanin mvs suorittanut kuluneen kesän aikana tulosrikasta työtä”.

talouden etu. Pääperiaatteina tiedon levittämisessä oli sekä taloudellinen että teellinen pätevyys.⁹⁶ Oli pyrittävä ajan vaatimusten seuraamiseen ja samalla myös huomioimaan neuvottavien taso.

Maatalousnaisten järjestäytyttyä myös maataloustyöväki esiintyi alusta alkaen heidän ohjelmassaan. Heti ensimmäisessä Maatalousnaisten edustajakokouksessa vuonna 1931 huomautettiin, että olisi kiinnitettävä huomiota maataloustyöväen neuvontaan, ”*jotta neuvojat luontevasti löytäisivät oikeat työmuodot*”.⁹⁷ Vuoden 1934 kokouksessa oli käsiteltävänä kysymys maataloustyöväen olojen parantamisesta. Kokouksen kantana oli, että neuvonnassa voidaan vaikuttaa kotien kaikinpuoliseen kehittämiseen niin henkisellä kuin aineellisessa alueella. Vuoden 1936 työohjelmassa toiminta kohdistettiin entistä tehokkaammin maataloustyöväkeen.⁹⁸

Samansuuntaisia ajatuksia ilmeni myös Kajaanin maanviljelysseuran toiminnassa, jossa korostettiin päähuomion kiinnittämistä siihen, että annettu kotitalousneuvonta vastasi todellista kotien elämää ja tarvetta. Lisäksi pidettiin tärkeänä neuvontatyön jatkuvaa laajentamista ja syventämistä. Tarvetta kotitalousvalistukselle oli, sillä vielä vuosisadan alussa kehittyneempi kasvitarha- ja kotitaloudenhoito näytti supistuneen virkamiesperheiden ja harvojen talonpoikaisperheiden piiriin.⁹⁹ Maanviljelysseuran periaatteena oli opastaa ja neuvoa kaikkia maatalouden alalla työskenteleviä. Tavoite oli, että jokainen maataloudenharjoittaja perheineen kuuluisi maamiesseuraan: ”*tämä on pienin vaatimus*”.¹⁰⁰ 1930-luvun lopulla korostettiin kotitalousneuvonnan tehostamista erityisesti vähävaraisten maaseutukotien keskuudessa ja heidän tarpeitaan silmälläpitäen. Samoin kotitaloustoiminnan suuntaamista kuntien syrjäisimmille seuduille pidettiin tärkeänä.¹⁰¹ Tässä raja-seututyöllä oli merkittävä osuus.

Kotitalouden edistämistyötä oli laajennettava käytäntöä vastaavaksi, olihan maalaisemännän harteilla moninaiset tehtävät. Maanviljelysseuran neuvojat

⁹⁶ Maa 3/1931, ”Maatalousseurojen Keskusliiton XVIII edustajakokouksen päätöksiä”; Laine 1848, 335.

⁹⁷ Laine 1948, 263.

⁹⁸ Sama.

⁹⁹ KS 28.8.1937, ”Hyvin hoidettu kotitalous maatalouden paras menestymisen ehot”; Fränti 1929, 8.

¹⁰⁰ KS 29.7.1929, ”Kajaanin Maanviljelysseuran toiminta vuonna 1925”.

¹⁰¹ KS 28.2.1938, ”Maataloudellisen neuvontatyön havaintovälineitä...”; Kajaanin mvs:n toimintasuunnitelma 1936.

pitivät lukuisia erilaisia kursseja, ja karja- ja kotitaloudelliset asiat saatettiin yhdistää saman kurssin alle. Kun kerran emännät oli saatu koolle annettiin heille opastusta maatalouden eri osa-alueilta pelkkää kodinhoitoa laajemmin. Kotitalousneuvoja puhui kodin- ja kasvitarhanhoitoon ja karjatalousneuvoja karjatalouteen liittyvistä asioista.¹⁰² Joskus kurssi saattoi olla esimerkiksi keittokurssin nimikkeellä, mutta ohjelmassa oli myös karjanhoitoon liittyvää opastusta.

Kotitalousneuvojen tuli puuttua sellaisiinkin neuvontatyön aloihin, jotka eivät varsinaisesti kuuluneet heidän omaan ammattialaansa. Muunmuassa vuosina 1934 ja 1935 järjestetyillä kotitalousneuvojen opastus- ja neuvontapäivillä korostettiin, että menestyäkseen omassa työssään kotitalousneuvojan oli hyvä olla tietoinen myös kotieläin- ja karjataloudesta. Syrjäisillä pienviljelijäseuduilla neuvottavien kanssa päästiin ”otolliseen” suhteeseen, jos neuvoja oli tietoinen laajemmin neuvottavan talouden eri haaroista. Navetan puhdistus, maidon käsittely, voin ja kotijuuston valmistus olivat asioita, joita kotitalousneuvojakin pystyi karjataloudesta opettamaan.¹⁰³

Mielenkiintoinen huomio löytyy Kainuun maaseutukeskuksen maa- ja kotitalousnaisten perinneaineistosta, jossa eräs kainuulaisen naishenkilö muistelee Kajaanin maanviljelysseuran harjoittamaa kotitalousneuvontaa: ”Kotitalousneujana oli Tyyne Ruotsalainen, joka jo oman lapsuuteni ja nuoruuteni aikana levitti pensaita Vuolijoen taloihin ja jakoi muutakin kotitalousopetusta niin paljon kuin sen ajan emännät, tyttäret ja isännät jaksoivat hyväksyä”.¹⁰⁴ Kotitalousneuvonta ei ollut helpoimmin toteutettavia neuvonnanmuotoja. Puutarha- ja kasvitarhaneuvonta oli helpompi hyväksyä, koska siitä oli aineellista hyötyä neuvottaville. Kodinhoidon neuvominen oli sen sijaan vaikeampaa, koska siitä ei saanut näkyvää taloudellista tuloa, taloudenhoito kuului emännän henkilökohtaiselle reviirille johon puuttuminen oli arka ja vaikea tehtävä, sekä perinteisten äidiltä tyttärille opittujen töiden ja tapojen uudelleen oppiminen tuntui vaikealta ymmär-

¹⁰² Esim. KS 14.11.1933, ”Karjanhoito ja keittokurssit Kuhmon...”; 14.12.1933, ”Karjanhoito- ja ruuanlaittokurssit Lammasperällä”; 8.12.1934, ”Karjanhoito- ja kotitalouskurssit”.

¹⁰³ KS 17.4.1934, ”Kotitalousneuvojat ovat koolla”; KS 16.4.1935, ”Maatalouden ja kotitalouden ohjaajat opastuskursseilla Kajaanissa”; KS 18.4.1935, ”Maanviljelysseuran virkailijain neuvottelupäivät..”

¹⁰⁴ KMKa, Maa- ja kotitalousnaisten perinneaineisto, Elma Pyrrö, Vuolijoki, Länsiranta.

tää.¹⁰⁵ Vaikka kotitalousneuvontaa olisi tarvittu, ei sitä aina rohjettu pyytää. Tästä johtuen parannusten aikaansaaminen saattoi olla hidasta. Etenkin kotitarkastukset saattoivat olla hyvin arka asia. Parempi neuvontamuoto olikin ”neuvotteleva ohjaus”.¹⁰⁶

Anne Ollilan mukaan neuvojilta vaadittiin joustavuutta, sosiaalisuutta, ahkeruutta ja kykyä tulla toimeen erilaisten ihmisten kanssa.¹⁰⁷ Näitä ominaisuuksia tarvittiinkin jotta neuvoja olisi saavuttanut alueensa asukkaiden luottamuksen. Luottamuksen myötä neuvojen oli helpompi saada aikaan muutoksia perinteisissä työskentelytavoissa.¹⁰⁸ Luottamuksen saavuttaminen oli Kainuussa yksi kotitaloudellisen neuvontatyön tavoitteista. Samalla kun neuvojille annettiin ohjeita työnsä käytännöllisestä hoitamisesta, toivoi seura vastavuoroisesti jäseniltään myötämielistä suhtautumista neuvontaan ja yhteistyötä neuvojan kanssa parannuksia suunniteltaessa.¹⁰⁹ Samoin pidettiin tärkeänä neuvojan riittävää toimintapiiriinsä tutustumista. Ilman seudun olojen tuntemusta neuvontatyöstä ei voinut muodostua tarpeeksi täysipitoista ja tehokasta.¹¹⁰ Monilla Kainuun paikkakunnilla neuvojat asuivat paikanpäällä ja sillä oli epäilemättä suuri merkitys neuvontatyön eteenpäinmenolle olosuhteissa, joissa voitiin olla välittömässä yhteydessä neuvontajärjestön työntekijään säännöllisesti.¹¹¹

2.4. Työn rahoittaminen

Maanviljelys- ja talousseurojen työn rahoittamisessa valtionavulla oli oleellinen merkitys. Ilman valtion määrärahoja neuvontaa ei olisi voitu harjoittaa. Maanviljelys- ja talousseurojen saama valtionapu myönnettiin eri käyttötarkoitusten mukaisesti. Ylivoimaisesti eniten valtionapua suunnattiin maanviljelyksen edistämiseen,

¹⁰⁵ Ollila 1993, 229-230.

¹⁰⁶ Maatalousseurojen Keskusliiton ed.kok.1937.

¹⁰⁷ Ollila 1993, 211.

¹⁰⁸ Niemelä 1996, 219.

¹⁰⁹ KMKa, KMVSa, Maamiesseurain sääntöjä ym. Kiertokirje asutustilallisille vuodelta 1935; KS 26.4.1938, ”Kajaanin mvs:n kotitalousneuvojain opastuskurssit...”

¹¹⁰ Fränti 1929, 24.

¹¹¹ KMKa, Maamiesseurojen ja naisosastojen historiikkeja, Lentiiran maamiesseuran 70 v. historiikki.

vuosina 1924 ja 1939 yli 40 %. Seuraavaksi eniten tuettiin karjataloutta, joka sai määrärahoista noin 15 %. Kotitalouden- ja puutarhanhoitoon tarkoitettu valtionapu menetti osuuttaan vuoden 1924 10,2 prosentista vuoden 1939 6,7 prosenttiin. Tosin erikoistarkoituksiin, kuten maataloudelliseen rajaseututyöhön ja palstaviljelytoimintaan myönnettyjen valtionapujen määrärahat lisääntyivät,¹¹² ja sitä kautta myös kotitaloudellinen neuvontatyö sai lisää taloudellista tukea. Tämä tarkoitti Kajaanin maanviljelysseurassa sitä, että rajaseutumäärärahojen turvin oli varaa palkata useampia neuvoja, kuin mihin muuten olisi ollut varaa. Kotitalouden alhaiset määrärahat eivät johtuneet siitä, etteikö neuvonta-alaa olisi arvostettu Maatalousseurojen Keskusliitossa. Keskusliitto antoi kotitalousneuvonnalle täyden tunnustuksen ja vaati valtion avustusmäärärahojen korottamista muiden neuvontajärjestöjen tapaan.¹¹³

Kajaanin maanviljelysseurassa kotitalouden edistämismenot olivat pitkään vuositasolla noin 20 000 markkaa, mistä valtion määrärahat kattoivat noin 19 000 markkaa.¹¹⁴ Seura jouti siis tulemaan toimeen lähes yksinomaan valtionapujen varassa. Tämä oli tyypillistä 1920-luvun alkupuolella etenkin Pohjois- ja Itä-Suomen maanviljelys- ja talousseuroille.¹¹⁵ Kajaanin maanviljelysseuran menot koostuivat etupäässä neuvojen palkoista, kilpailuista, näyttelyistä, kurseista, siementen ostoista ja kerhotoiminnasta aiheutuneista kuluista. Vaikka menot kasvoivatkin 1930-luvun alussa, eivät valtion määrärahat silti nousseet vaan päinvastoin laskivat taloudellisen lamakauden kiristyessä. Tuloja saatiin muista avustuksista ja seuran omista tuloista. Valtion määrärahat nousivat vasta taloudellisen nousukauden seurauksena vuodesta 1936. Maanviljelyksen edistämiseen suunnattiin tukea Kainuussakin ylivoimaisesti eniten, vuositasolla noin 155 000 - 170 000 markkaa. Karjataloutta tuettiin toiseksi eniten, noin 70 000 markan vuositasolla.¹¹⁶

Maanviljelysseuran kotitaloudellinen neuvonta- ja valistustyö kärsi kroonisesta rahapulasta, minkä seurauksena maanviljelysseuralla ei ollut mahdollisuuksia niin voimaperäiseen neuvontatyöhön kuin mihin olisi ollut tarvetta. Vuo-

¹¹² Niemelä 1996, 246-249.

¹¹³ Korpela 1997, 45. Muita neuvontajärjestöjä olivat Marttajärjestö, Sosialidemokraattinen Naisliitto sekä Pienviljelijäjäjestöt: Pienviljelijäin Liitto ja Pienviljelijäin Keskusliitto. Heinonen 1998.

¹¹⁴ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1920-1939.

¹¹⁵ Niemelä 1996, 161.

¹¹⁶ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1920-1939.

den 1938 vuosikirjassa todetaan seuraavasti: ”*Kotitalouden ja kasvitärhanhoidon edistämiseksi Kainuussa tarvittaisiin paljon työntekijöitä. Mutta seuran taloudellinen puoli asettaa suuria vaikeuksia tällä alalla*”.¹¹⁷ Seuralla oli palveluksessaan kotitalousneuvoja aivan liian vähän suhteessa alueen laajuuteen ja työmäärään nähden. Esimerkiksi vuonna 1929 maanviljelysseuran palveluksessa oli ainoastaan 4 kotitalousneuvojaa, vaikka neuvontaa tarvitsevien viljelmien lukumääräksi arvioitiin yli 7 000.¹¹⁸ Kotitalousneuvojat toimivat kukin omilla neuvontapiireillään, mikä tarkoitti työskentelyä tietyn kunnan alueella. Koska kaikissa kunnissa ei ollut omaa neuvojaa, neuvontaa pystyttiin tarjoamaan tehokkaammin vain osassa Kainuun kunnista. Maanviljelysseura tosin harjoitti mahdollisuuksien mukaan neuvontaa tilauksesta myös alueilla, joilla omaa neuvojaa ei ollut. Koska neuvoja ei saatu kaikkiin naisosastojen tilaisuuksiin, toimintaa ohjasivat ja neuvoja jakoivat myös kylän emännät, joista muutamat olivat tulleet etelän ”rintamailta” ja omasivat edistyneitä näkemyksiä.¹¹⁹ Naisosastotoiminnan merkitys neuvontatyön apulaisena oli nimenomaan siinä, että se helpotti ja tehosti neuvojen työtä.

Kotitalousneuvoja oli vuoteen 1932 saakka keskimäärin viisi neuvojaa vuosittain. Mukaan on laskettu myös rajaseutukotitalousneuvojat.¹²⁰ Toiminta tehostui seuran ottaessa palvelukseensa kotitalouskonsulentin vuonna 1930. Seuralla oli ollut palveluksessaan kotitalouskonsulentti jo vuonna 1924, jonka jälkeen toimintaa ei kuitenkaan enää jatkettu. Kainuulaisissa olosuhteissa pidettiin tärkeämpänä pitää toiminnassa useampaa kotitalousneuvojaa kuin samalla rahamäärällä palkattua yhtä kotitalouskonsulenttia. Vuonna 1932 kotitalousneuvojen määrä nousi seitsemään ja vuonna 1936 maanviljelysseuran palveluksessa oli 10 kotitalousneuvojaa. Vuosina 1936 ja 1937 ei tosin palkattu taloudellisista syistä kotitalouskonsulenttia. Neuvojen lukumäärää pyrittiin jatkuvasti lisäämään ja tavoitteena oli saada neuvoja joka kuntaan, suurimpiin kuntiin useampikin neuvoja. Tavoitteeseen päästiin vuonna 1937, jolloin maanviljelysseuralla oli 13 kotitalousneuvojaa. Vuonna 1938 seuran taloudellinen tilanne mahdollisti kotitalouskonsu-

¹¹⁷ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1938, 55.

¹¹⁸ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1929, 9.

¹¹⁹ KMKa, Maamiesseurojen ja naisosastojen historiikkeja, Historiikki Oterman maamiesseuran naisosaston 50-vuotisesta toiminnasta.

¹²⁰ Rajaseutukotitalousneuvojat työskentelivät maanviljelysseuran rajaseutukunnissa. Heidän palkkaukseensa saatiin avustusta rajaseutumäärärahoista. Kts. myöhemmin kappale 5.

lentin palkkaamisen. Samalla neuvojien määrää jouduttiin kuitenkin vähentämään yhdellä.¹²¹ Valtakunnallisella tasolla kotitalousneuvonta sai 1930-luvun lopulla uusia voimavaroja ja nousi toiseksi suurimmaksi neuvontalohkoksi maanviljelysneuvonnan jälkeen.¹²²

Kotitalousneuvojien määrän lisäämisestä ja naisosastojen toiminnan tehostamisesta paikallisessa neuvontatyössä keskusteltiin Maatalousseurojen Keskusliiton kokouksessa vuonna 1929.¹²³ Asian esille ottaminen Kajaanin maanviljelysseurassa samana vuonna oli selvä seuraus tästä kokouksesta ja osoitus kattojärjestön linjanvetojen huomioimisesta. Kainuussa pyrittiin toimimaan siihen suuntaan, että maamiesseurojen naisosastot voisivat osallistua paikallisten neuvojien palkkauskuluihin. Maatalousnaisten vireällä toimialueella Etelä-Pohjanmaalla oli naisosastojen palkkaamia neuvoja, mitä pidettiin esikuvana Kajaanin maanviljelysseurankin naisosastotoiminnalle. Varoja palkkaukseen ei kuitenkaan saatu riittävästi kokoon eivätkä naisosastot Kainuussa voineet osallistua neuvojan palkkaukseen edes neuvojan asunnon muodossa.¹²⁴

Valtion määrärahat eivät riittäneet kotitalousneuvonnan tehokkaaseen ylläpitoon ja vuonna 1929 maanviljelysseura kehotti kuntia myöntämään avustusta neuvojien palkkaamiseksi.¹²⁵ Kehoituksista huolimatta avustuspäärähoja ei myönnetty. Yleinen suuntaus maassamme oli, että yksittäiset kunnat eivät mielellään tukeneet koko maakunnan alueen käsittäviä maanviljelysseuroja, vaan mieluummin paikallisia maamiesseuroja, jolloin voitiin varmistua siitä, että avustus käytettiin kunnan alueella.¹²⁶ Paikallisen neuvontatyön tehostamisesta keskusteltiin edelleen vuoden 1935 edustajakokouksessa.¹²⁷ Samana vuonna Kajaanin maanviljelysseura ei vain kehottanut vaan anoi kunnilta avustusta kotitalousneuvontaa

¹²¹ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1920-1939; KS 25.4.1935, ”Kajaanin maanviljelysseura”; KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk:t 29.2.1924, 11§; 15.2.1938, 4§; Kajaanin mvs:n vuosikirja 1929, 8.

¹²² Niemelä 1996, 298.

¹²³ Maatalousseurojen Keskusliiton XVII määräaikainen kokous 1929, 24-25, 40-45.

¹²⁴ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1929, 129-130; Kajaanin mvs:n toimintasuunnitelma 1930; KS 12.10.1929, ”Emäntäpäivillä Kajaanissa parisensataa osanottajaa”; Maatalousnainen 4/1945, ”Kainuun naisosastojen historiikka”.

¹²⁵ KS 19.12.1929, ”Maatalousvalistustyötä tukemaan”.

¹²⁶ Maatalousseurojen Keskusliiton XVII määräaikainen kokous 1929, 19-21; kts. myös Niemelä 1996, 250.

¹²⁷ Niemelä 1996, 251.

varten.¹²⁸ Muutamat kunnat tukivat neuvontatyötä. Puolanka, Kajaanin maalaiskunta, Suomussalmi ja Kuhmonniemi myönsivät avustusta, mutta esimerkiksi Paltamolta ei tukea herunut.¹²⁹

2.5. Neuvojakunta

Kotitalousneuvojat olivat maanviljelysseuran ja sen kotitalousvaliokunnan välittömän ohjauksen ja valvonnan alaisia. Heidän oli annettava seuralle toiminnastaan kuukausiraportit, työsuunnitelmat sekä vuosittainen toimintakertomus. Neuvojien tuli toiminnassaan olla läheisessä yhteistyössä piiriensä maamiesseurojen ja maamiesseurojen naisosastojen kanssa, ohjaten, järjestäen ja opastaen erityisesti naisosastojen toimintaa. Neuvojien tuli opastaa ensi sijassa pienviljelijöitä, mutta myös ”niitä suurempi viljelijöitä, joiden kasvitarha- ja kotitalouden hoidon huomaa olevan alkeellisella kannalla.”¹³⁰

Tutkimusaineisto ei juuri anna tietoja Kajaanin maanviljelysseuran kotitalousneuvojien koulutuksesta. Tavallisesti on vain mainittu neuvojan nimi ja kotipaikka. Vuonna 1938 Puolangan piiriin valituksi tulleesta Lahja Salmesta mainitaan kuitenkin hänen suorittaneen Kangasalan kotitalousopiston neuvojakurssin.¹³¹ Neuvojien peruskoulutus oli muutaman kuukauden kestävä puutarha- tai kotitalouskoulu, josta oli mahdollisuus jatkaa neuvojakursseille kotitalousopistoon. Aikaisemmin puolitoistavuotinen neuvojakurssi pidennettiin vuonna 1929 kolmi- vuotiseksi, joka sisälsi pääsyvaatimuksena vaadittavat emäntäkoulun ja vuoden kestävä kotitalousharjoittelun.¹³²

Kotitalousneuvojien saaminen Kainuuseen ei ollut helppoa. Seutu oli syrjässä ja olosuhteet monesti aivan toiset kuin rintamailla. Välimatkat olivat pitkät ja kulkuyhteydet huonot. Matkat taittuivat kesäisin veneellä, polkupyörällä ja kävelemällä sekä talvisin hiihtäen ja satunnaisesti porolla. Lisäksi käytettiin hevos-, juna- ja linja-autokyytiä. Alhaisen palkkatason vuoksi neuvojien vaihtuvuus oli

¹²⁸ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 1.11.1935, 30§.

¹²⁹ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk:t 30.12.1935, 12§, 13§, 14§; 29.1.1936, 27§.

¹³⁰ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 29.2.1924, 6§.

¹³¹ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 16.4.1938, 1§.

suuri. Neuvojen palkkaus oli 600-800 markkaa kuukaudessa, mitä pidettiin varsin alhaisena työn laatuun ja koulutusaikaan nähden.¹³³ Usein tapahtui niin, että neuvoja oli valittu toimeen, mutta hän perui tulonsa.¹³⁴ Tavallista oli, että neuvojat siirtyivät taloudellisista syistä muiden järjestöjen tai paikkakuntien palvelukseen tai kokonaan toisille toimialoille.¹³⁵ Koska kotitalousneuvojista oli pulaa, pidettiin heitä seuran palveluksessa kaikin mahdollisin keinoin. Toimestaan kieltäytyneitä neuvojaa saatettiin kehottaa ottamaan paikka vastaan korotetulla kuukausipalkalla.¹³⁶ Vuonna 1938 Oulun Marttojen tarjotessa eräälle maanviljelysseuran kotitalousneuvojalle töitä, päätti seura korottaa neuvojan palkkaa, jotta tämä ei olisi lähtenyt Marttojen palvelukseen.¹³⁷ Koska neuvonnassa oli tärkeää paikallisten olosuhteitten tunteminen, oli neuvojen vaihtuvuuden seurauksena heikentymistä paikallisololojen asiantuntemuksessa.

Neuvojen vuosittainen toimiaika oli noin kahdeksan kuukautta. Maanviljelysseura palkkasi neuvoja tavallisesti toukokuun alusta vuoden loppuun. Osa neuvojista saattoi aloittaa työnsä jo maaliskuussa ja lopettaa lokamarraskuussa. Näin ollen neuvojat joutuivat olemaan osan vuotta ilman työtä, mikä myös vaikutti neuvojen vaihtuvuuteen. Koko vuotisia neuvoja ei seuran palveluksessa ollut vaikka tarvetta työn tehostamiseen oli.¹³⁸ Työn vaihtuvuuden vuoksi kotitalousneuvojat olivat tavallisesti naimattomia.¹³⁹ Jos he avioituivat, he erosivat yleensä seuran palveluksesta. Näin tapahtui esimerkiksi vuonna 1937, jolloin kaksi seuran kotitalousneuvojaa erosivat tehtävistään mentyään naimisiin.¹⁴⁰ Neuvojat saattoivat olla myös perheellisiä. Eräälle seuran neuvojista syntyi lapsi, mutta hän ei kuitenkaan jäänyt pois seuran palveluksesta. Neuvojalle annettiin kuuden viikon lapsivuodeloma, jonka jälkeen hän palasi tehtäviinsä.¹⁴¹ Mielenkiintoinen huomio

¹³² Ollila 1993, 213-214; Laine 948, 216.

¹³³ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1920-1939, Yleinen neuvojataulukko/ Yleinen toimihenkilötaulukko; Maa 2/1938, "Maanviljelysseurojen määrärahat"; Maa 2/1936, "Kotitalousneuvojakysymys".

¹³⁴ Esim. KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk:t 17.4.1929, 19§; 16.4.1938, 5§; 23.3.1939, 1§, 2§.

¹³⁵ Maa 2/1936, "Kotitalousneuvojakysymys"; Maa 4/1925, "Maataloudelliset järjestöt ja paikallinen kotitalousneuvonta".

¹³⁶ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 16.4.1938, 6§.

¹³⁷ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 26.3.1938, 12§.

¹³⁸ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1920-1939, Maa 2/1936, "Kotitalousneuvojakysymys"; kts. myös Ollila 1993, 215.

¹³⁹ Ollila 1993, 212.

¹⁴⁰ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 26.6.1937, 9§; Kajaanin mvs:n vuosikirja 1937, 8.

¹⁴¹ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 3.5.1939, 3§.

löytyy kesältä 1932, jolloin Sotkamoon sijoitetulle kotitalousneuvojalle syntyi avioton lapsi. Seura piti tapausta erittäin valitettavana, mutta antoi neuvojan jatkaa toimessaan lokakuun loppuun saakka ehdolla, että hän piti lapsestaan hyvää huolta ja poistui Sotkamosta kotiseudulleen Hämeeseen heti marraskuun alussa. Myöhemmin hänen toimikauttaan jatkettiin vielä marraskuun loppuun saakka.¹⁴² Yhtä onnekkaasti ei käynyt seuran maatalousneuvojalle, jolle myös syntyi lapsi aviottomasta suhteesta. Seura painosti neuvojaa menemään naimisiin, mutta tämä ei suostunut. Tämän seurauksena maatalousneuvoja joutui eroamaan tehtävästään. Erotodistukseen käytös merkittiin ”*siveellisessä suhteessa ala-arvoiseksi*” sekä erotuksen syistä annettiin tieto muille maanviljelys- ja talousseuroille.¹⁴³ Neuvojat olivat maaseudun sivistyksen herättäjiä, eikä heidän sopinut näyttää omalla toiminnallaan huonoa esimerkkiä. Työtä ja yksityiselämää ei erotettu toisistaan, vaan neuvojien tuli olla esimerkillisiä kaikilla elämän alueilla. Ilman ympäristön arvostusta neuvojan saattoi olla hyvin hankala viedä neuvontaa eteenpäin.

Kotitalouskonsulentit olivat alansa työtä maakunnissa organisoivat neuvojat.¹⁴⁴ Tehtäviin kuuluivat kotitalous- ja kasvitärhanhoidon neuvonnan organisointi ja ohjaaminen, naisosastotoiminnan opastaminen, esitelmien pitäminen, kerho- ja kurssitoiminnan ohjaaminen, kilpailujen johtaminen ja tarkastaminen sekä yksityinen neuvonta. Seuran palvelukseen vuonna 1930 palkatun kotitalouskonsulentin tointa haki kaikkiaan neljä henkilöä, joista toimeen valittiin Naimi Henriksson Orimattilasta. Henriksson oli toiminut Etelä-Pohjanmaan maanviljelysseuran kotitalouskonsulenttina vuosina 1925-1929. Henriksson valittiin Kajaanin maanviljelysseuran palvelukseen Martta Kuuselan kirjelmän johdosta.¹⁴⁵ Henrikssonin rooli maanviljelysseuran kotitaloudellisessa neuvontatyössä oli erittäin merkittävä hänen toimiessaan konsulenttina vuosina 1930-1935. Henriksson kiersi ahkerasti ympäri Kainuuta esitelmöimässä, pitämässä kursseja ja puhumassa naisosastotoiminnasta. Hänen toimikaudellaan Kainuun Sanomissa ilmestyi erittäin paljon kotitaloudelliseen neuvontatyöhön ja naisosastotoimintaan liittyviä kirjoituksia. Kotitalouskonsulenttien ohjesäännön mukaisesti konsulentin tuli tehdä työtä

¹⁴² KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 11.6.1932, 34§.

¹⁴³ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk:t 4.6.1931, 5§; 20.6.1931, 5§, 6§.

¹⁴⁴ Laine 1948, 196.

tunnetuksi sanomalehdissä.¹⁴⁶ Henrikssonin jälkeen konsulentin toimessa oli kahden vuoden tauko, jolloin kotitaloudellisia valvontatehtäviä hoiti maanviljelysseuran kotitalousvaliokunnan puheenjohtaja ja rahastonhoitaja Maiju Fränti.¹⁴⁷ Vuonna 1938 kotitalouskonsulentiksi valittiin talousopettaja Aili Yläjoki Kuhmoisista.¹⁴⁸

Kotitalousneuvojen ammatillisesta kehittämisestä pidettiin huolta maanviljelysseuran vuosittain järjestämällä ohjaus- ja valmennuspäivillä. Maatalousnaisten kotitalousvaliokunta oli päättänyt vuonna 1930, että maanviljelysseurojen oli ryhdyttävä järjestämään kyseisiä kursseja neuvojille. Näin saatiin neuvojat toimimaan samojen periaatteiden mukaisesti ja pysymään työssään ajan tasalla.¹⁴⁹ Valmennuspäivät olivat tärkeitä tilaisuuksia, joissa neuvojat tapasivat toisiaan ja saattoivat keskustella kokemuksistaan. Usein asiat herättivät vilkastakin keskustelua ja esille tuli omakohtaisia käytännön kokemuksia.¹⁵⁰ Uusiin neuvonta-aiheisiin perehdyttämässä oli alan asiantuntijoita. Maatalousnaisten keskusjohtokunnan edustajat saapuivat Kainuuseen esitelmöimään sen hetken neuvontatyön ajankohdaisista kysymyksistä ja erikoiskysymyksistä, joiden katsottiin vaativan perusteellisempaa ohjausta. Näin ollen kursseilla pyrittiin yhtenäistämään ylemmän tason ja alemman tason neuvontalinjoja. Lisäksi kursseilla puhuivat seuran omat virkailijat ja terveydenhuollon edustajia. Kotitalousneuvojen valmennuspäivien lisäksi maanviljelysseura järjesti vuosittain kaikille virkailijoille yhteisiä koulutuspäiviä.

Kotitalouskonsulentteja jatkokoulutettiin vuodesta 1931 koko maan laajuisilla neuvottelupäivillä. Jo tätä ennen, vuodesta 1907, oli järjestetty konsulenttien täydennyskursseja. Konsulenttipäivät muodostivat koko neuvontatoiminnan ytimen, joilla käsiteltiin järjestöllisiä kysymyksiä, konsulenttien ja neuvojen välistä työnjakoa sekä vuosittaisia neuvontateemoja ja erikoisneuvontaohjelmia. Kajaanin maanviljelysseura lähetti edustajan neuvottelupäiville kaikkina muina

¹⁴⁵ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk:t 18.2.1930, 34§; 24.3.1930, 2§; 4.4.1930, 1§; Piirainen 1993, 144.

¹⁴⁶ Laine 1948, 200.

¹⁴⁷ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 24.4.2936, 20§.

¹⁴⁸ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 17.8.1938, 25§.

¹⁴⁹ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 24.3.1930, 10§; Laine 1948, 219-220.

¹⁵⁰ Esim. Kajaanin mvs:n vuosikirja 1931, 11.

vuosina paitsi vuosina 1936 ja 1937, jolloin seuran palveluksessa ei ollut konsulentteja.¹⁵¹

3. TIETOA JA TAITOA TARVITAAN PIHALLA JA PIRTISSÄ. NEUVONNAN ALAT

3.1. Ruokatalous

Ruokatalouden neuvonnan alku liittyy maassamme puutarhanhoitoon ja kasvitarihaviljelykseen. Vielä 1800-luvulla puutarhoja ei tavallisissa kodeissa ollut ja sikäli kun niitä perustettiin oli samalla opetettava valmistamaan kasviksia ja marjoja ruuaksi ja käyttämään niitä ravinnoksi. Puutarhatuotteiden viljeleminen ja niiden ravinnoksi käyttäminen täydensivät neuvonnassa toisiaan ja niiden ajateltiin itse asiassa olevan toistensa edellytyksiä. Kotitalousneuvonnan edistyessä ja laajentuessa ruokatalousneuvonta ulottui käsittämään ruokatalouden kaikkia eri puolia, puutarha- ja kasvitarihaviljelytuotteiden ohella myös muita ruoka-aineita ja niiden tarkoituksenmukaista käyttöä.¹⁵² Tähtäimenä oli ruokatalouden järkipäätösten tekeminen, joka oli 1900-luvun alkupuolella sangen uusi asia. Suomalainen ruoka oli 1920-luvulta lähtien erittäin yksipuolista. Kansanravintomme tärkeimmät ainekset olivat leipä, peruna, viljatuotteet sekä suolaliha. Lisäksi ravintomme nähtiin liian suolaisena, happamana, huonosti valmistettuna sekä mauttomana. Happamuuteen vaikutti runsas leivän syönti.¹⁵³ Vaikka ravinto oli määrällisesti riittävää, epäkohtana oli ruuan yksipuolisuus.

Sen jälkeen kun uusi ravintofysiologinen tietous alkoi leviää Suomeen tämän vuosisadan vaihteessa tulivat ravintokysymykset ja niiden suunnitelmallinen järjestely huomion kohteeksi. Asiantuntijat alkoivat entistä enemmän kiinnittää huomiota kansanravintokysymyksiin ja myös asian terveydellinen puoli tuli mielenkiinnon kohteeksi. Vitamiinien löytyminen mullisti kokonaan käsitykset ravintoarvosta, jotka aikaisemmin mitattiin ”kalorioilla”, eli ruuan määrä takasi

¹⁵¹ Laine 1948, 201-204.

¹⁵² Komiteamietintö 1940:5, 399; Laine 1948, 337; Simonen 1961, 410.

laadun. Vitamiinitutkimuksen ansiosta vihannekset, juurikasvit, hedelmät ja marjat tulivat oleellisiksi tekijöiksi ruokatalousneuvonnassa. Ymmärrettiin, että vaikka ruoka sisälsi kaiken sen energiamäärän mitä ruumis tarvitsi, se sittenkin oli epätäydellistä jos siitä puuttuivat vitamiinit.¹⁵⁴ Etenkin pienviljelijäperheissä ruokavalio saattoi olla melko heikolla pohjalla. Valistuneet maanviljelijät saattoivat omata yksityiskohtaisiakin tietoja karjanruokinnasta, mutta eivät tienneet juuri mitään ihmisille terveellisestä ravinnosta, sen valmistamisesta ja edullisesta tuotantotavasta. Vihannesten, marjojen ja hedelmien puutetta vastasi runsas leivän sekä jauho- ja ryyniruokien kulutus. Maataloustyöväestön keskuudessa sianlihan syönti saattoi olla melko yleistä, mutta sitä valmistettiin yksipuolisesti ja seurauksena oli ummetusta ja vatsakatarria. Lihan arvoon ihmisravintona uskottiin, vaikka se ”enemmän tuottaa hyötyä lääkärille ja apteekkarille kuin asianomaiselle itselleen”.¹⁵⁵

Uusi ravintofysiologinen tietous muutti ja vaikutti ruokatalousvalistukseen ja ruuanvalmistustaitoon. Ruokatalousneuvonnassa kuten muussakin kotitalousneuvonnassa oli taustalla yleiset maatalouspoliittiset tavoitteet: maatalouden tuotannon kohottaminen ja pienviljelijäväestön elinolojen parantaminen. Kotitalouden edistämistyön tarve ja merkitys oli suuri etenkin vähävaraisten asukkaiden keskuudessa, kotien kohottaminen nähtiin yhteiskunnan terveen kehityksen perusedellytyksenä.¹⁵⁶ Taloudellisen ja terveellisen ruuan merkityksen selventäminen ja sen opastaminen oli keskeinen neuvonnan ala, koska etenkin vähävaraisten talouksien tuloista 55-70 prosenttia kului yksinomaan ruokaan.¹⁵⁷

Maatalousnaisten järjestäytyttyä vuonna 1929 Maatalousseurojen Keskusliiton kotitalousvaliokunnaksi neuvontaan tuli järjestelmällisyyttä. Ruokatalous oli keskeisenä aiheena vuonna 1931 järjestetyssä ensimmäisessä maanviljelysseurojen kotitalouskonsulenttien kokouksessa. Yksi neuvonnan pääperiaatteista oli ruokavalion terveellisyys. Oikealla tavalla valmistettu, monipuolinen ja vaihteleva ruoka sai neuvojen siunauksen. Kokouksessa päätettiin toimia siihen suuntaan, että ruokatalousneuvonnassa otettaisiin huomioon tieteen uusimmat tutki-

¹⁵³ Kitunen 1930.

¹⁵⁴ Lepistö 1994, 193-195; Maa 1/1932, ”Raakaravinnon arvosta”.

¹⁵⁵ Maa 6/1931, ”Ruokavalio ja viljelijäperheiden toimeentulo”.

¹⁵⁶ Maa 2/1938, ”Maanviljelysseurojen määrärahat”.

mustulokset, puutarhatuotteiden ja metsämarjojen merkitys ruokavaliossa, vitamiinit säilyttävät ruoanlaitto- ja säilöntämenetelmät sekä raakaravinnon merkitys.¹⁵⁸

Kun kotitalousvaliokunta muuttui vuonna 1933 Maatalousnaisten keskusjohtokunnaksi saattoi konsulentti Martta Kuusela omistautua kokonaan kotitalousasialle. Hänen rinnalleen perustettiin vuonna 1934 ruokatalouskonsulentin toimi, johon valittiin talousopettaja Lemmikki Henriksson (myöhemmin Heikki) ja hänen jälkeensä vuonna 1937 talousopettaja Ruth Kattelus. Kotitalouskonsulentin toimenkuvaan kuului lähinnä neuvonnan johtaminen sekä päättävissä elimissä esiteltävien asioiden valmistelu ja toimeenpano.¹⁵⁹

Vuonna 1933 laadittiin Maatalousnaisten kolme vuotinen työohjelma paikallisille järjestöille. Ohjelma tuli olemaan seuraavanlainen:¹⁶⁰

I vuosi 1.10.1933-1.6.1934

1. Taloudellinen leipä, sen leipominen ja valmistusvälineet
2. Kodinhoidolliset käsityöt ja niiden käyttö

II vuosi 1.6.1934-31.12.1934

1. Halvat säilöntätavat
2. Kodin varastopaikkojen (kuopat, kellarit, aitat, komerot, kaapit) korjaus-, siistimis- ja hoitotyöt

III vuosi 1.1.-31.12.1935

1. Erikoisruokajärjestelmät. Pikkulapsen, koululaisen, vanhuksen ja sairaan ruoka. Taloudellinen kotiruoka
2. Vaatteiden taloudellinen hoito (vuode- ja liinavaatteet)

Vielä vuoden 1936-37 neuvonnan erikoisohjelmassa pääpaino oli ruokatalouden kehittämisessä, jossa keskeinen kysymys oli ”*omavaraisuuteen perustuva terveellinen ja taloudellinen ruoka*” sekä siihen liittyvät muut kysymykset kuten kasvisky-

¹⁵⁷ Ohjelmaa maamiesseurojen ja niiden naisosastojen tilaisuuksia varten 1936, 7.

¹⁵⁸ Laine 1948, 337; Maa 7/1931, ”Maanviljelys- ja talousseurojen kotitalouskonsulentit kokoontu-
neet”.

¹⁵⁹ Laine 1948, 193-194, Niemelä 1996, 297.

symys ja rasvakysymys. Ruokataloudella oli siis erittäin merkittävä rooli, jossa tieteen tulosten käytäntöön soveltamista ja ravintotaloutta pidettiin tärkeänä.¹⁶¹

Leipä oli perinteisesti ollut tärkeimpiä ravintoaineita maataloutta harjoittavan väestön ruokataloudessa. Se oli ravitsevaa ja halpaa. Perinteisen kainuulaisen leivän ominaispiirre oli ”nälänpitävyys”, leivät olivat vankkoja ja ravintopitoisia. Arkileipää, hapanta ruisleipää leivottiin usein, parikin kertaa viikossa. Pyhäleiväksi leivottiin karkeista ohrajauhoista nyrkkirieskaa. Syksyisin taikinaan sekoitettiin perunaa, kun tehtiin pottuleipiä ja potturieskoja. Myös kukot olivat ja ovat yhä edelleen Kainuussa erityisen suosittuja. Täytteenä käytettiin lihaa, kalaa, naurista, lanttua ja perunaa. Leivän käyttö oli kuitenkin erittäin runsasta ja tavoitteena oli terveydellisistä syistä vähentää viljatuotteiden käyttöä lisäämällä eläinkunnan tuotteita ja runsaasti kasviksia, marjoja ja hedelmiä. Leipä oli usein liian hapanta ja suolaista ja emäntiä neuvottiin leipomaan leipänsä terveellisyysnäkökohtia silmälläpitäen. Erilaiset kukot, piirakat ja rieskat saivat neuvojen siunauksen, koska niiden ravintoarvo oli perusleipää korkeampi. Leivän leipomisessa kuitenkin muussakin kotitaloustyössä korostettiin huolellisuutta ja annettiin yksityiskohdaisia ohjeita tekovaiheista, tarkoituksenmukaisista työvälineistä sekä oikeasta paistamisesta.¹⁶²

Kasvikunnan tuotteiden käytössä kehitystä tapahtui 1920- ja 1930-lukujen kuluessa hitaasti mutta varmasti. Ei voida väittää, että kasvikset olisivat saaneet todellisen jalansijan kansan ruokailutottumuksissa, mutta ilahduttavaa kehitystä kahden vuosikymmenen aikana kuitenkin tapahtui. Kainuun maatalouskeskuksen julkaisemassa Kainuulaista ruokaperinnettä kirjasessa todetaan, että kotitaloudellinen neuvontatyö toi tullessaan monenlaiset kasvisruoat. Silloin vakiintui kasvisruokien runko, jota on myöhemmin lisätty.¹⁶³ Kajaanin torilla myytiin 1930-luvun puolivälissä jo varsin monipuolisesti erilaisia kasvikunnan tuotteita kuten kurkkuja, herneitä, retiisejä, pinaattia, persiljaa, marjoja ja jopa sienä.¹⁶⁴ Sienet olivat väestön keskuudessa melko halveksittua ruoka-ainesta eivätkä ne kuuluneet perinteiseen kainuulaiseen ruokatalouteen. Pula-aikana myös sienet nousivat neu-

¹⁶⁰ Laine 1948, 337.

¹⁶¹ Sama.

¹⁶² Kotoista leipää 1941; Kainuulaista ruokaperinnettä 1987, 17,19; Talve 1990, 144-147.

¹⁶³ Kainuulaista ruokaperinnettä 1987, 3,34.

vontatyössä arvoonsa ja niitä kehoitettiin varastoimaan talven varalle. Neuvontatyössä emännille opastettiin syötäväksi kelpaavien sienien tunnistamista sekä niiden ruoaksi valmistamista.¹⁶⁵

Kasvitarhaviiljelykseen siirtyminen oli usein ensimmäinen askel kohti kevyempää ruokavaliota. Eri asia oli sitten opettaa käyttämään ja syömään vihanneksia. Neuvojat kohtasivat työssään usein ennakkoluuloja, etenkin miesväeltä. Lihaa pidettiin ainoana oikeana ruokana ja kasviksia vain eläinten rehuna. Maalaisväestö oli tottunut vankempaan ravintoon eikä osannut kaivata vaihtelua yksipuoliseen ruokavalioon. Varsinkin syrjäseuduilla saatettiin pitää huonon talouden hoidon merkinä, jos piti turvautua kasviksien käyttöön ruokataloudessa.¹⁶⁶ Kasvikset saatettiin Kainuussa mieluummin syöttää jopa lampaille kuin laittaa omaksi ruoaksi.¹⁶⁷ Usein ruuanlaittokurssien päätteeksi järjestettiin päivälliset, joilla eri ruokalajeja esiteltiin ja tarjottiin muulle väestölle ja samalla solutettiin uutuuksia vähitellen maaseudun ruokavalioon.¹⁶⁸ Myös miehiä onnistuttiin saamaan mukaan maistajaisiin: *”Isäntien keskuudessa ensimmäisenä päivänä oli kasviksista tehtyjen keittojen ja ruokien maistelijoina vain vähän, vaan kun ne muutamat isännät menivät kotiansa ja kertoivat naapureilleen, kuinka siellä koululla kurssilaiset tarjoilevat kasviksista tehtyjä maukkaita ruokia joita kyllä kelpaa syödä, niin seuraus oli että kurssien viimeisenä päivänä saivat kurssilaiset ruokkia pitkät pöydät kasvisruokien maistelijoita. Ja taisi siellä monen liivin napit vähän natista, niin makosiksi oli vihannekset laitettu”*.¹⁶⁹ Miespuolisten vieraiden arvioita pidettiin ikäänkuin eräänlaisena todisteena kasvisruokien maistuvuudesta: *”Yli 30 ojamiestä, hyvällä ruokahalulla kävivät päivällisen vastaanottamassa”*.¹⁷⁰ Vanha viisaus ”tie miehen sydämeen käy vatsan kautta” osoittautui tehokkaaksi keinoksi voittaa miesväki uusien ruokalajien kannattajiksi. Erään kasvisruokakurssin tuloksista todettiin, että *”isäntämiehetkin esittelyn perusteella arvelivat pystyvänsä itsekin*

¹⁶⁴ KS 12.8.1933, ”Torihinnat Kajaanissa eilen”.

¹⁶⁵ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1931, 178; 1932, 134; 1934, 146; Koistinen 1985, 244; Talve 1990, 148; Heikura 1981, 231.

¹⁶⁶ Parvela 1930, 142, 164.

¹⁶⁷ Koistinen 1985, 244.

¹⁶⁸ Vrt. Räsänen 1980a, 53.

¹⁶⁹ KS 28.11.1935, ”Keittokurssit Hiisjärvellä”.

¹⁷⁰ KS 2.11.1933, ”Keittokurssit Pohjavaaralla”.

niiden valmistukseen.”¹⁷¹ Neuvonnassa pyrittiin perusteellisuteen ja tässä ilmeisesti onnistuttiin varsin hyvin mikäli myös miehetkin olivat mielestään valmiita ruoanlaitto puuhiin. Anne Ollila on tosin todennut, että epäluulot uusia ruokailutottumuksia kohtaan ilmaistiin usein vitsailulla. Ruoanlaitto oli emännän vastuulla, joten miesten oli varottava sanomisiaan, jotta ei olisi syntynyt ilmiriitaa.¹⁷²

Neuvontatyö kohdistui kasvisten oikeaan valmistustapaan ja käyttöön. Ennakkoluulojen ohella toinen tärkeä syy vihannesten käytön vähäisyyteen oli, etteivät emännät osanneet valmistaa niistä ruokaa.¹⁷³ Tavoitteena oli ruokatalouden muuttaminen terveellisemmäksi lisäämällä kasvisten ja erityisesti raakaravinnon käyttöä, jolla tarkoitettiin vihannesten tarjoamista raakana ilman keittämistä ja kuumentamista. Neuvonta- ja valistustyön tarkoituksena ei ollut tehdä kansaa kasvissyöjiksi, vaan osoittaa, että jos lihaa ei ollut joka päivä saatavilla tuli ilman sitäkin mainiosti toimeen. Lihaa ei siis pidetty tärkeimpänä ravintoaineena. Neuvonnassa pyrittiin liha- ja kasvikunnan tuotteiden oikeaan käyttöön siten, että ihanteellinen ravintoyhdistelmä sisälsi kolmasosan eläinkunnan tuotteita ja loput kasvikunnan tuotteita. Tieteellisiä argumentteja kasvikunnan tuotteiden hiilihydraattipitoisuuksista, vitamiineista ja suoloista sekä eläinkunnan valkuais- ja rasvaaine pitoisuuksista käytettiin perusteluina terveellisen ja taloudellisen ruuan puolesta.¹⁷⁴

Kotitalousneuvojien esitelmät vihanneksista ja niiden käytöstä maalaiskodin ruokataloudessa saattoivat sisältää tietoa paitsi vihannesten käytöstä ja merkityksestä myös ajankohtaisista aiheista kuten kevätväsymyksestä. Vitamiinien puutteen uhatessa kevätpuoleen kehoitettiin käyttämään runsaasti c-vitamiinia sisältäviä kasviksia ja vihanneksia kuten raakoja porkkanoita sekä idätettyjä herneitä.¹⁷⁵ Vitamiinien keksimisen jälkeen ravitsemusta alettiin tarkastella myös puutostautien näkökulmasta, kun aikaisemmin oli selvitelty lähinnä energian riittävyyttä.¹⁷⁶

¹⁷¹ KS 29.10.1932, ”Keittokurssit mainuankylässä”.

¹⁷² Ollila 1993, 205.

¹⁷³ Ohjelmaa maamiesseurojen ja niiden naisosastojen tilaisuuksia varten 1936, 31.

¹⁷⁴ KS 27.9.1938, ”Onnistuneet emäntäpäivät Kajaanissa”; Maa 1/1932, ”Raakaravinnon arvosta”; 1/1928, ”Onko syytä tarkistaa kotoista ruokajärjestelmää”.

¹⁷⁵ KS 2.11.1936, ”Ylä-Vieksin maatalousnaisilla ja kerholaisilla kevätkuuhla kansakoululla”.

¹⁷⁶ Palin-Palokas 1992, 27.

Sanaston tieteellistyminen oli tyypillistä ruokatalousneuvonnassa. Tämä ilmenee erittäin hyvin Keskusliiton julkaisussa ”*Ruoka-ainetaulukoita*”, jota käytettiin myös Kajaanin maanviljelysseuran neuvontatyössä.¹⁷⁷ Kirjanen oli tarkoitettu ruokatalouden opetukseen ja neuvontaan. Julkaisussa esiteltiin eri ruoka-aineiden koostumuksia ja ravintoarvoja, vitamiini- ja kivennäisainepitoisuuksia sekä ravinto-opillisia peruskäsitteitä yksityiskohtaisesti ja tieteellisin argumentein. ”Kaloriat, bruttoarvot, valkuaistarve, viljayksikkö, hedelmähapot, happo- ja emästasapaino” olivat termejä, jotka ilmentävät hyvin pyrkimystä soveltaa tieteellisiä tuloksia käytännön neuvontatyöhön.

Viriävä kurssitoiminta alkoi juurruttaa ja levittää laajemminkin keittokirjojen käyttöä. Ruokakulttuuria tutkineen Matti Räsänen mukaan keittokirjoja ei käytetty varsinaisessa perusruoanlaitossa, jossa toimittiin edelleen perinteisten ohjeiden mukaan, vaan ruokajärjestelmän laajentamisessa ja uutuuksien oppimisessa. Keittokirjoista opittiin mm. vihannesten ja mausteiden käyttöä sekä leivonnaisen valmistusta. Muotiin tuli aterian valmistaminen siten, että se sisälsi sekä pääruoan että jälkiruoan, mikä perinteisesti oli kuulunut herrasväen ruokakulttuuriin. Neuvontatyössä alkoi näkyä muutos, joka merkitsi ruokailutapojen lähentymistä ja jäljittelyä suhteessa herrasväen tapakulttuuriin.¹⁷⁸ Tänä päivänä vanhoina perinne-ruokina tunnetut ruokalajit saivat rinnalleen uudenaikaistuvaan ruokakulttuuriin kuuluvia ruokalajeja.¹⁷⁹

Varhaisin näistä vartavasten kurssitoimintaan suunnatuista kirjoista oli Alma Forstenin ”*Kansan emännän keittokirja. Sovitettu käytettäväksi myöskin yksinkertaisissa ruuanlaittokursseissa kansan naisille*”. Kirjanen oli Martta-yhdistyksen kustantama ja siitä ilmestyi kymmenen painosta vuosina 1902-1926.¹⁸⁰ Kansan emännän keittokirjaa tilattiin Kajaanin maanviljelysseuran kotitaloudellista

¹⁷⁷ Ruoka-ainetaulukoita 1935; KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 30.12.1935, 24§.

¹⁷⁸ Räsänen 1980a, 59-60.

¹⁷⁹ Matti Räsänen määrittelee perinneruokiin sellaiset ruokalajit, jotka perustuvat vanhaan paikalliseen ruokaperinteeseen eivätkä ole 1900-luvun yleissuomalaisen ruokavalistuksen tulosta. Eräät ruoat ovat tosin saattaneet iästään huolimatta vähitellen muuttua ”perinneruuiksi” ja määresanaa on siksi oikeutettua käyttää. Räsänen 1980b, 185. Myös Kainuulaista ruokaperinnettä -julkaisussa todetaan, että julkaisun sisältämät ruokaohjeet ajoittuvat aikaan ennen varsinaisen kotitaloudellisen neuvontatyön alkamista Kainuussa. Kainuulaista ruokaperinnettä 1987, 3.

¹⁸⁰ Räsänen 1980a, 59.

neuvontaa varten vuonna 1926.¹⁸¹ Kirjasessa opetettiin yksinkertaisen, halvan ja terveellisen ruuan valmistusta kotona saatavista raaka-aineista. Ihanteena oli ajan ideaalien mukaisesti perheen etua ja tyytyväisyyttä valvova perheenemäntä, jolla oli harrastusta kunnolliseen ruuanlaittoon.¹⁸²

Maanviljelysseuran neuvontatyössä tuttu kirjanen oli Keskusliiton julkaisema ”*Keitto-opas*”, jota jaettiin kotitalousneuvojen välityksellä lahjakappaleina ympäri seuran aluetta.¹⁸³ Emäntiä kehoitettiin edullista ja terveellistä ruokaa silmällä pitäen kiinnittämään huomiota ruoka-aineiden oikeaan valintaan ja käsittelyyn: ”*Emäntä antaa ruokataloudessaan pääsijan ravintorikkaille, halvoille, kotoisille tuotteille ja käsittelee kaikkia ruoka-aineita huolellisesti ja säästävästi*”.¹⁸⁴ Vihanneksia keittäessä tuli muistaa mahdollisimman nopea kypsennys vähässä vedessä, tällöin vitamiinihukka oli mahdollisimman pieni. Keitinvesi kehoitettiin ottamaan talteen ja käyttämään edelleen hyödyksi.¹⁸⁵ Emännän oli myöskin oltava perillä ruoka-aineiden hinta- ja ravintoarvoista kyetäkseen mahdollisimman edullisesti ravitsevan ruoan valmistamiseen.¹⁸⁶

Tarkoituksenmukaisesta taloudenhoidosta huolehtivan maalaisemännän tärkeimpiä taitoja oli säilöönpano. Edullista vaihtelevuutta yksipuoliseen ruokavalioon saatiin etenkin maaseudulla, jossa ei ollut mahdollisuutta hankkia tuoreita raaka-aineita ympäri vuoden, säilömällä ruoka-aineita silloin kun niitä oli runsaasti saatavilla. Eri säilömistavat ehkäisivät ruoka-aineiden pilaantumisen, jonka aikaansai ”*n.s. pikkuoliot eli mikro-organismit*”. Eri säilömistapojen sanottiin perustuvan ”*joko pikkuolioiden elintoiminnan ehkäisemiseen rajoittamalla niiden elinehtoja tai pikkuolioiden tuhoamiseen*”.¹⁸⁷ Marjoja ja hedelmiä opetettiin säilöämään sellaisenaan, omassa mehussa, kylmässä vedessä, hauduttamalla, keittämällä soseiksi, mehuiksi ja hilloiksi sekä kuivaamalla. Vihanneksia opastettiin lisäksi säilöämään suolaamalla. Lihaa voitiin säilöä jäädyttämisen ohella suolaamalla, joka oli yleisin säilytystapa, savustamalla, palvaamalla ja kuivaamalla. Ka-

¹⁸¹ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1926, 61.

¹⁸² Forsten 1926, IV.

¹⁸³ Keitto-opas 1935; KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk 13.7.1935, 9§.

¹⁸⁴ Keitto-opas 1935, 7.

¹⁸⁵ Keitto-opas 1935, 8.

¹⁸⁶ KS 21.9.1937, ”Onnistuneet emäntäpäivät Kajaanissa...”

¹⁸⁷ Halpoja säilykkeitä s.a., 3.

lan säilömisessä olivat samat periaatteet kuin lihankin käsittelyssä. Säilömisessä tuli muistaa puhtaus ja huolellisuus.¹⁸⁸

Myös Kainuun emännille opetettiin säilönnän niksejä. Kainuussa marjoja syötiin perinteisesti tuoreeltaan, mutta säilöä niitä ei osattu. Talven varalle kerättiin ja säilöttiin eniten puolukoita, joita käytettiin erityisesti Kuhmossa rönttösten, eli imellettyjen marjapiirakoiden sekä imellettyjen marjavellien ja puurojen valmistukseen.¹⁸⁹ Marjoja kehoitettiin poimimaan talven varalle ja säilömään niitä etenkin pula-aikana ilman sokeria. Puolukat olivat ilman sokeria ”*verraton puuron kastike jo sinänsä ja maidon korvikkeena se hyvin täyttää tehtävänsä*”.¹⁹⁰ Pula-ajan säilönnässä korostettiin suunnitelmallisuutta. Talvikautta varten tuli varustautua säilömällä huolella kaikki mahdollinen saatavilla oleva ruoka-aines.¹⁹¹ Vähävaraisten kotien emännille valistuskirjasten tarjoamat mallit lasipurkkeihin ja sokerrilla säilömisestä olivat usein liian kalliita ratkaisuja. Käytännön ohjeeksi Kainuun emännille annettiin säilöminen tuoreeltaan, ilman sokeria ja keittämistä esimerkiksi tyhjiin saaveihin ja lääkepulloihin, jotka oli puhdistettu tuhkalipeässä. Yksinkertaisimmat ja halvat menetelmät olivat parhaita, sitäpaitsi olihan opittu, että keittämisellä vitamiinit menivät hukkaan. Ja keittämiseen käytetty aika voitiin käyttää hyödyksi toisaalla.¹⁹²

Perunajauhoja opittiin valmistamaan Kainuussa maanviljelysseuran neuvojien opastuksella. Ainakin vuoden 1931 maatalousnäyttelyssä Kuhmossa tämä taito oli jo nähtävissä, kun kotitalousosastolla oli esillä perunajauhoja.¹⁹³ Perunajauhot mahdollistivat monien marja- ja hedelmäruokien kuten kiisseleiden valmistamisen. Perunajauhot valmistettiin siten, että pestyt perunat jauhettiin perunajauhomyllyssä, lihamyllyssä tai raastinraudalla. Hienonnettu perunasakka liotettiin runsaassa vedessä jonka jälkeen jauhot pantiin kuivumaan. Kuivuneet perunapaakut hienonnettiin esim. kaulimella.¹⁹⁴

¹⁸⁸ Sama, 5-23.

¹⁸⁹ Heikura 1981, 141, Koistinen 1985, 244.

¹⁹⁰ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1932, 134.

¹⁹¹ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1932, 136.

¹⁹² KS 12.8.1933, ”Metsämarjojen säilytys”.

¹⁹³ Kainuulaista ruokapeinnettä 1987, 3; KS 29.9.1931, ”Maatalousnäyttely Kuhmonniemen kirkonkylässä...”

¹⁹⁴ Keitto-opas 1935, 88; Maa 4/1934, ”Liit perunat jauhoiksi”.

Maito ja sen käyttö liittyi vuoden 1937 Maatalousnaisten erikoistyöohjelmaan.¹⁹⁵ Aihe nähtiin ilmeisesti Kajaanin maanviljelysseurassa erityisen tärkeänä, koska seura tilasi Keskusliiton kirjasta ”*Kuorittu maito, piimä ja ternimaito*” 300 kappaletta ja möi sitä seuran laskuun hintaan kaksi markkaa kappale.¹⁹⁶ Kuoritulla maidolla tarkoitettiin maitoa, josta oli poistettu suurin osa rasvasta. Hinnaltaan tuote oli edullinen ja käyttömahdollisuudet monipuoliset. Käyttöä pyrittiin lisäämään erityisesti Itä-Suomessa, jossa sen käyttö oli muuta Suomea vähäisempää.¹⁹⁷ Maitoruokien valmistusta opastettiin erityisillä ravinto- ja kotieläintuotteiden mainospäivillä, joita seura järjesti alueellaan. Seura sai tarkoitusta varten taloudellista tukea Maatalousseurojen Keskusliitolta. Maidon lisääntyvää käyttöä pidettiin tärkeänä erityisesti pienten lasten ravitsemuksessa.¹⁹⁸

Taloudellisuuteen liittyen kansaa kehoitettiin käyttämään margariinia voin sijaan, jotta voi saataisiin myytyä ulkomaille. Margariini herätti runsaasti ennakkoluuloja, koska sen makua pidettiin epämiellyttävänä ja sen uskottiin sisältävän vähemmän vitamiineja kuin luonnonvoi. Erityisesti maalaisväestö ja kaupungin köyhälistö kartoivat margariinin käyttöä ”kuin ruttoa”.¹⁹⁹ Ennakkoluuloja vastaan esitettiin mielikuvia margariinin ja voin samankaltaisuudesta, sekä margariinista perinteisenä suomalaisena tuotteena.²⁰⁰ Kajaanin maanviljelysseuran neuvontatoiminnan kehittämistä koskevassa neuvottelukokouksessa esitelmöitiin mm. margariinin käytöstä, joka ei ollut saanut seuran alueella erityistä kannatusta: margariinin käyttöön ja käytön neuvontaan suhtauduttiin melko pidättyvästi. Margariinin käyttöä ei pyritty neuvonnassa lisäämään, sitä vastoin huomio kiinnitettiin voin laadun parantamiseen ja rasvan korvaamiseen mahdollisimman paljon sianrasvala.²⁰¹ Päätöksen taustalla oli Maatalousseurojen Keskusliiton kirjelmä.²⁰²

¹⁹⁵ Maa 6/937, ”Maatalousnaiset ja maatalous. Kotijuustoista”.

¹⁹⁶ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk 29.1.1938, 25§.

¹⁹⁷ Maa 4/1937, ”Kuorittu maito taloudessa”.

¹⁹⁸ KS 5.11.1938, ”Kajaanin maanviljelysseuran alueella järjestettyjä ravintopäiviä ja kursseja”; KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 5.10.1938, 16§.

¹⁹⁹ Tigerstedt 1923.

²⁰⁰ Pantzar 1992, 149-150.

²⁰¹ KS 5.5.1931, ”Kajaanin maanviljelysseuran neuvontatoiminnan kehittäminen”; KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk 2-3.5.1931, 14§.

²⁰² KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 23.3.1931, 29§; Maa 2/1931, ”Maatalousseurojen Keskusliiton XVIII edustajakokouksen päätöksiä”.

Suomalaisen kansanravinnon ominaispiirteitä selvitettiin valtion kansanravitsemuskomitean 1936-37 teettämässä vähävaraista maaseutuväestöä koskeneessa tarkassa ruoankäyttötutkimuksessa, jossa erityisesti vitamiinien merkityksestä saatiin runsaasti uutta tietoa. Komitean tehtävänä oli tutkimalla eri kansankerosten ruokavaliota ja siinä ilmeneviä virheitä kansanravitsemustilan kehittäminen ja maataloustuotannon ohjaaminen siihen suuntaan, että kotimaisin tuottein voitaisiin saada aikaan tarkoituksenmukainen ravitsemus mahdollisimman vähin kustannuksin. Vuonna 1940 valmistuneen komitean työn tuloksena syntyivät laatuaan ensimmäiset varsinaiset kansalliset ravitsemussuosituksiset, joissa painotettiin kokomaidon, perunoiden, viljatuotteiden, vihannesten ja hedelmien käyttöä. Selvitysten mukaan ravinnosta saatavan energian määrä todettiin yleensä riittäväksi vähävaraista väestönosaa lukuunottamatta. Pienviljelijöistä neljännes ei pystynyt järjestämään perheelleen monipuolista ravintoa. Kalan, munien, vihannesten, hedelmien ja marjojen käyttö oli vähäistä.²⁰³ Maatalousseurojen keskusliiton teettämät ruokataloustutkimukset otettiin mukaan kansanravitsemuskomitean mietintöön. Ruokataloustutkimusten tarjoamaa aineistoa ja tuloksia eri ruoka-aineiden käytöstä, valmistuksesta jne. oli tarkoitus käyttää hyödyksi kenttätöissä eri maakunnissa.²⁰⁴ Kainuu oli yksi komitean tutkimusalueista ja Maa-lehdessä raportoitettiin laajasti Kajaanin seudun ruokatalousoloista²⁰⁵: ”*Seudun ravitsemiskysymys tarjoaa erikoista mielenkiintoa, sillä taistelu luonnon kanssa riittävästä ravinnosta on usein ankara*”.²⁰⁶ Tutkitut taloudet olivat etupäässä alle 10 hehtaarin pienviljelmiä, joissa suurin osa ravinnosta saatiin omavaraistaloudesta. Pääravinnon muodostivat kuten yleensäkin Suomessa vilja, peruna ja maitotuotteet. Vihanneksia käytettiin ymmärrettävistä syistä etupäässä syksyisin. Marjoista käytettiin melkein yksinomaan puolukoita ja mustikoita. Lihalajeista sianliha oli yleisin, kalaa käytettiin melko yleisesti joko tuoreena, suolakalana tai kuivattuna.²⁰⁷

²⁰³ Valtion komiteamietintö 1940:5, 4; Palin-Palokas 1992.

²⁰⁴ Laine 1947, 338, Maa 1/1938, ”Ruokataloustutkimuksista”.

²⁰⁵ Maa 2/1938, 3/1938, 4/1938, ”Maatalousnaiset ja maatalous. Keskusliiton ruokataloustutkimuksia”.

²⁰⁶ Maa 2/1938, ”Maatalousnaiset ja maatalous. Keskusliiton ruokataloustutkimuksia”.

²⁰⁷ Sama.

3.2. Kodinhoito

Maanviljelys- ja talousseurojen kotitaloudellisessa neuvonnassa oli ennen Maatalousnaisten järjestäytymistä kiinnitetty huomiota pääasiallisesti käsitöihin ja kasvitarhanhoitoon, myöhemmin ruokatalouteen ja viimeiseksi myös kodinhoitoon.²⁰⁸ Myös Kajaanin maanviljelysseurassa siirryttiin yhä enemmän 1930-luvun kuluessa kodinhoidolliseen neuvontaan. Kainuussa kodinhoito oli monin paikoin huonosti hoidettu ja neuvontatyössä oli ”*asiaa ruvettava tarmokkaasti eteenpäin viemään*”.²⁰⁹ Kodinhoito päivä kerrallaan ei enää riittänyt, vaan sen tuli tapahtua taloudellisesti, emännän voimia ja aikaa säästäen sekä kodin viihtyisyyttä lisäten.²¹⁰

Suunnitelmallisuus ja säästäminen olivat Maatalousnaisten toiminnan päämääriä 1920- ja 1930-luvulla.²¹¹ Talouden ja kulutuksen järkevä suunnittelu saivat Kajaanin maanviljelysseuran kotitaloudenhoidossa entistä enemmän huomiota taloudellisen lamakauden kiristyessä 1930-luvulla. Talouskriisi ja siihen liittyneet työttömyys- ja velkaantumisongelmat tarjosivat hedelmällisen maaperän perheenemännyyden merkityksen korostamiselle. Suunnitelmallisuudella tarkoitettiin entistä pitemmän ajanjakson huomioon ottamista kotitaloudenhoidossa, ”*vähintään satokaudesta satokauteen*”.²¹² Tavoitteena oli taloudellisen tilanteen parantaminen. Ihanteena oli järkevä taloudenpito, jossa asiansa osaava emäntä oli kodin pystyssä pysymisen välttämätön ehto. Kulkihan naisten käsien kautta 60 prosenttia viljelijäperheen kokonaistuloista. Kaikissa suhteissa oli pyrittävä mahdollisimman suureen taloudellisuuteen ja säästävisyyteen. Jopa polttopuiden taloudellinen käyttö oli huomioon otettava seikka kustannusten alentamiseksi.²¹³ Puhuessaan kotitalouden merkityksestä maataloudessa U.Brander korosti erityisesti sen taloudellista puolta, mahdollisuutta säästää jokapäiväisessä kulutuksessa ja tätä kautta lisätä omavaraisuutta ja edistää tuotantoa.²¹⁴ ”Järkevälle taloudenhoidolle ei ole

²⁰⁸ Laine 1948, 337.

²⁰⁹ KS 16.4.1935, ”Maatalouden ja kotitalouden ohjaajat opastuskursseilla kajaanissa”; Kajaanin mvs:n toimintasuunnitelma 1936.

²¹⁰ Maa 4/1934, ”Emäntien suunnitelmataloudesta”.

²¹¹ Korpela 1997, 59.

²¹² Kajaanin mvs:n vuosikirja 1932, 135; Heinonen 1998, 379.

²¹³ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1937, 24; KS 28.7.1938, ”Pienviljelijänaisen asemaan on aika kiinnittää huomiota”; KS 10.4.1937, ”Kotitalousneuvojen opastuskurssit...”

²¹⁴ Brander, 62.

ominaista suuret tulot vaan pienet menot” päti varmaan Kajaanin maanviljelysseurankin kodinhoidollisessa neuvontaohjelmassa.

Työtehoajattelu alkoi korostua sotien välisen ajan neuvontatyössä ja 1930-luvulla siitä tuli päivän polttava kysymys. Rationalisointia pidettiin ratkaisuna myös kotitalouden ongelmiin, kun sitä tähän asti oli toteutettu maanviljelyksen piirissä. Ajatuksena oli, että järkipäristämällä kotitaloustyötä kiinnittämällä huomiota tarkoituksenmukaisiin työskentelyolosuhteisiin ja oikeisiin työvälineisiin päästäisiin yhä suurempaan tehokkuuteen ja ajansäästöön. Taustalla oli teollisuustuotannossa toteutettu työnjako ja rationalisointi.²¹⁵

Työtehon kohottaminen kotitaloudessa sai huomiota myös Kajaanin maanviljelysseurassa. Työtehon parantamista pidettiin tärkeänä tuotannon lisääjänä. Työn suoritustavoissa pyrittiin kehittämään nopeutta ja työvälineiden tarkoituksenmukaisuutta oli lisättävä. Emännille neuvottiin mm. keittiön sisustusmahdollisuuksia kaappeineen, hyllyineen ja muine välineineen, jotka oli järjestettävä mahdollisimman käytännöllisiksi.²¹⁶ 1930-luvun lopun taloudellisella nousukaudella maanviljelysseura kehotti kiertokirjeellään maamiesseuroja huolehtimaan kunnollisten ja käytännöllisten keittiökalustojen hankkimisesta, jotta kertyneet rahavarat olisi käytetty mahdollisimman järkevästi.²¹⁷

Maatalousnaisten keskusjohtokunnan kotitalouskonsulentti Martta Kuusela esitelmöi vuonna 1933 Kainuun emäntäpäivillä kotitaloudessa huomioon otettavista seikoista. Esityksessään puhuja kiinnitti havaintotaulukkojen avulla huomiota erityisesti ajankäytön ja työtapojen rationalisointiin. Usein toistuva epäkohta Kuuselan mukaan maalaistaloissa oli pirttiin leivinuunin yhteyteen sovitettu ahdas ja epämieluisa keittiö, puutteelliset astianpesu- sekä säilytys- ja kellaritilat. Havaintotaulukoista Kainuun emännät näkivät uutuuksia mm. lasten vaatteiden kuivaustelineistä, epäkäytännöllisestä kalustamisesta, huonosta ja hyvästä keittiöjärjestelmästä sekä säilytyskomeroista.²¹⁸ Työtehokysymystä pidettiin maanvilje-

²¹⁵ Laine 1948, 341; Heinonen 1998, 143,379; Ollila 1993, 114.

²¹⁶ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1929, 16; 1931, 39; 1937, 24; Kajaanin mvs:n toimintasuunnitelma 1939.

²¹⁷ KS 23.11.1937, ”Nykyiset runsaat rahavarat on käytettävä Kainuussa hyödyttävällä tavalla”.

²¹⁸ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1933, 148.

lysseurassa niin ajankohtaisena asiana, että vuonna 1934 maanviljelysseura päätti lähettää asiasta keskustelukysymyksen Maatalousnaisten edustajakokoukseen.²¹⁹

Kunnollisille työvälineille annettiin työtehon kohottamisessa ratkaiseva merkitys. Enää mikä tahansa malli ja muoto ei riittänyt, vaan tuli huomioida käytännöllisyys. Perinteisissä puuastioissakin siirryttiin uusiin, käytännöllisiin ja monikäyttöisiin malleihin. Emännän aikaa tarvittiin muuhunkin kuin työskentelyyn epäkäytännöllisten työvälineiden kanssa. Ja hankittiinhan isännillekin maatalousalan koneet ja apuvälineet niin miksei emännillekin.²²⁰

Vuonna 1926 Kajaanin maanviljelysseura sai rajaseutujen maatalouden kohottamiseksi varatusta määrärahasta 1000 markan avustuksen ruoanlaittokaluston hankkimiseksi Kuhmon rajaseutukotitalousneuvojan opetusvälineistöksi. Kalustoluettelon perusteella talouskalustoon hankittiin keittiövälineistöä varsin monipuolisesti, mm. syviä ja matalia lautasia, juomalaseja ja aterimia, soppakauhoja, maitokannuja, kattila, pesusoikko, paistinvateja, emalimaljoja, lihamylly, paistinpannu, lävikkö, rautavispilä, pataharja, vahakangasta, syöpäläisten varalta Fliit syöpäläisruisku sekä lapio ja taikkokin. Kallein hankinta oli yli 300 markan arvoinen kalustonkuljetuslaatikko. Olihan neuvojan tarvittaessa kuljetettava välineistöä neuvontapaikoille. Samaisesta luettelosta käy ilmi myös Hyrynsalmen rajaseutuneuvojan talouskalusto, joka oli kuta kuinkin sama kuin Kuhmon neuvojan paitsi että Hyrynsalmen neuvojalla oli käytössään myös kokoonkoottava sänky.²²¹

Puhtaus, hygienia ja siisteys olivat teemoja, jotka tulivat neuvontaohjelmissa selkeästi esille. Neuvoijille köyhyys, puute, epäjärjestys ja lika olivat tuttuja asioita, joita valistuksella haluttiin muuttaa.²²² Teemat liittyivät niin kodinhoitoon kuin terveydenhoidonkin edistämiseen. Puhtausoloista maanviljelysseuran alueella todettiin, että ne olisivat ennenkaikkea kotitalousväen parannettavissa. Kunnollisen suursiivouksen pitoa ei läheskään kaikissa kainuulaistalouksissa tun-

²¹⁹ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 27.1.1934, 14§.

²²⁰ Maa 12/1938, "Mitä työvälineitä maalaiskodin keittiöön"; 11/1938, "Mitä työvälineitä maalaiskodin keittiöön", Maa 9/1933, "Voidaanko ja millä keinoin maalaiskodin ruokataloustyökustannuksia vähentää?"

²²¹ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 26.1.1926, 3§; Kainuun Rajaseutukomitean ptk. 1926, Kuhmonniemen keittokurssikaluston tavaraluettelo; Kalustoluettlo.

²²² Heinonen 1998, 139.

nettu vielä 1930-luvun lopulla.²²³ Keskeisenä kodinhoidollisena kysymyksenä Maatalousnaisjärjestön neuvontaohjelmassa oli vuonna 1936 pesu ja pesuaineet sekä seuraavana vuonna ”keinot puhtaanapidon helpottamiseksi”.²²⁴ Kajaanin maanviljelysseurassa kotitekoisen saippuan ja tuhkalipeän käyttöä pidettiin taloudelliselta kannalta tärkeänä ja samalla vastustettiin perheenemännille mainostettujen pulvereiden ja teollisten tuotteiden käyttöä.²²⁵ Taloudellisten näkökulmien rinnalla perinteiset menetelmät koettiin tärkeiksi ja modernimpi elämänmuoto eräänlaisena uhkakuvana.

Vuode ja vuodevaatteet olivat kodinhoidollisena kysymyksenä Maatalousnaisten vuoden 1935 neuvontaohjelmassa.²²⁶ Maatalousseurojen Keskusliiton kirjelmän johdosta Kajaanin maanviljelysseura päätti tilata kotitalousneuvojen käyttöön Keskusliiton julkaisusarjaan kuuluvaa ”Kunnollinen vuode” -teosta.²²⁷ Julkaisussa korostettiin hyvän vuoteen merkitystä ja annettiin ohjeita ajan vaatimusten mukaisten, tarkoituksenmukaisten ja käytännöllisten vuodevaatteiden ompelamiseen. Seuran kotitalouskonsulentti esitelmöi vuoden 1934 emäntäpäivillä kunnollisen ja siistin vuoteen merkityksestä, joka tarkoitti tarpeellista määrää sänkyä ja kunnollisia vuodevaatteita. Yleistä Kainuussa oli, että asunnoissa nukuttiin lattioilla vaatimattomista vuodevaatteista tehdyissä pedeissä, joista lakanat puuttuivat kokonaan.²²⁸ Mitä alkuperäisemmät olot, sitä vähemmän omattiin tietoa vuodevaatteiden käytöstä, valmistuksesta ja hoidosta.²²⁹ Seuran alueella naisia opastettiin mm. lakanoiden, tyynyliinujen ja vanupeitteiden ompelamisessa sekä patjojen teossa. Lisäksi järjestettiin kilpailu liinavaatteiden hoidossa.²³⁰

Kodinhoidolliset käsityöt ja niiden käyttö oli yksi Maatalousnaisten käsittelemistä teemoista vuonna 1934. Neuvonnan alalla tarkoitettiin kodin puhtaanapitoa ja viihtyisyyttä edistävien käsitöiden valmistusta ja käyttöä. Emännän keittiöpuku, ikkunaverhot, pyyheliinat sekä lattiarievut olivat eräitä käsiteltyjä tee-

²²³ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1939, 26.

²²⁴ Laine 1948, 348.

²²⁵ KS 26.4.1938, ”Kajaanin mvs:n kotitalousneuvojain opastuskurssit alkoivat eilen”.

²²⁶ Laine 1948, 348.

²²⁷ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 18.4.1935, 31§.

²²⁸ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1934, 147; Heikura 1981, 230.

²²⁹ Kunnollinen vuode 1935, 18.

²³⁰ KS 5.2.1935, ”Tuhkakylän maatalousnaisten kokous”, KS 13.5.1938, ”Juustonvalmistus- ja vuodevaatekurssit”; KS 7.3.1935, ”Kodinhoito- ja kotitalouskurssit”.

moja.²³¹ Martta Kuuselan esitelmä ikkunaverhoista otettiin Kajaanin maanviljelysseuran emäntäpäivillä innolla vastaan: ”*Ja vihdoin viimein akkunaverhokysymyksestä opetus*”.²³² Verhoilla saatiin usein ahtaaseenkin maalaistupaan viihtyisyyttä ja kodikkuutta. Kaikinpuolin siisti ja viihtyisä tupa kohotti emännän arvoa²³³ ja kupa ei olisi halunnut olla esimerkillinen.

Pukeutuminen oli Maatalousnaisten erikoisneuvontateemana 1930-luvun lopulla. Vuonna 1936 erikoisaiheena oli alusvaatteet ja seuraavana vuonna työvaatteet.²³⁴ Maa-lehdessä julkaistiin kaavoja ja annettiin ohjeita kunnollisten ja kestävien arkialusvaatteiden ompelemisessa. Asiallisesta työpukeutumisesta todettiin, että se kohotti työn ja työntekijän arvoa, kun emäntä oli siististi ja käytännöllisesti puettu.²³⁵ Kodin vaatetus ja siitä huolehtiminen oli mukana myös maanviljelysseuran neuvonnassa. Työvaatekysymykseen perehdyttiin neuvojen opastuskursseilla, joilla selvitettiin työvaatteiden tarkoituksenmukaisuutta ja hoitoa. Oppia annettiin emännille mm. alusvaatteiden, esiliinojen ja maatalousnaisten järjestöpuukujen ompelemisessa. Asiallisen ja hinnaltaan edullisen keittiöasun sai Maa-lehden ohjeiden mukaan valkeista vehnäjauhosäkeistä, jotka oli helppo muuttaa esiliinoiksi. Maatalousnaisten järjestöpukua esiteltiin Maa-lehden sivuilla vuonna 1938. Tarkoituksena oli hankkia yhtenäinen puku, jota voitiin käyttää maatalousnaisten kokoontuessa eri tilaisuuksissa. Puku oli tarkoitettu myös kotitalousneuvojen työpuvuksi ruokatalouskursseille.²³⁶

3.3. Puu- ja kasvitarhanhoito

Puu- ja kasvitarhanhoitoa käytettiin yhteisenä nimityksenä neuvontatyöstä, jonka tarkoituksena oli saada pienemmillekin tiloille oma kasvitarha monipuolistamaan asukkaiden ruokavaliota ja lisäämään kodin ja pihapiirin viihtyisyyttä. Suomen

²³¹ Kodinhoidollisia käsitöitä 1934, 1-14.

²³² Kajaanin mvs:n vuosikirja 1933, 148.

²³³ Kodinhoidollisia käsitöitä 1934, 4.

²³⁴ Korpela 1997, 91.

²³⁵ Maa 1/1937, ”Arkialusvaatteista”; 9/1938, ”Emännän työvaatetuksesta ja jalkineista”.

²³⁶ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 12.3.1937, 7§; KS 4.4.1938, ”Kajaanin mvs:n järjestämiä kurseja Kuhmossa”; 10.4.1937, ”Kotitalousneuvojen opastuskurssit alkoivat Kajaanissa”; Maa 9/1938, ”Emännän työvaatetuksesta ja jalkineista”; 5/1938 ”Maatalousnaisten puku”.

puutarhatalouden historiassa puutarha määritellään maanviljelyksen piiriin kuuluvaksi. Erilaisten hyötykasvien ja koristekasvien viljely on voimakkaampaa kuin peltomaalla ja puutarha sijaitsee asuinrakennuksen välittömässä läheisyydessä.²³⁷

Puutarhanhoito oli maanviljelys- ja talousseurojen vanhimpia neuvontatyön aloja.²³⁸ Perinteisesti puutarhanhoidosta olivat vastanneet miespuoliset neuvojat. Vuosisadan alussa maanviljelysseurat ryhtyivät palkkaamaan myös naispuolisia neuvojia, jotka ryhtyivät antamaan ohjeita *kasvitarhanhoidossa*, ruuanlaitossa ja kodinhoidossa. Oli avattava tie kaalin, lantun, sipulin ja perunan viljelyksen lisäksi myös punajuurille, porkkanoille ym. kotitaloutta hyödyttävälle keittökasveille. Naispuolisen kasvitarha- ja kotitalousneuvojan arveltiin pystyvän paremmin valistamaan emäntiä, joiden kautta katsottiin työssä päästävän eteenpäin. Varsinainen puutarhaväki piti kasvitarhanhoitoa harrastuksenomaisena, kotitaloustoiminnan yhteydessä suoritettuna puutarhaviljelyksen sivutoimena. Naispuolisten neuvojien määrän kasvaessa ja kotitaloudellisen toiminnan lisääntyessä puutarhanhoito alkoi yhä selvemmin saada kasvien käytön ja muun ruoanlaiton neuvonnan luonteen.²³⁹

Kasvien terveellisyys, tuotannon taloudellisuus ja viljelyksen suuri tuottoisuus pinta-alayksikköä kohti olivat tekijöitä, jotka merkitsivät samalla myös koko kotitalouden edistymistä.²⁴⁰ Erityisesti 1930-luvun pula-aikana maassamme, ja myös Kainuussa, korostettiin kasvitarhanhoidon ja marjanviljelyksen kansantaloudellisia näkökohtia. Käytössä yleistyneet ulkomaalaiset hedelmät tuli korvata kotimaisilla tuotteilla.²⁴¹ Viljelemällä itse perheen tarvitsemat marjat, vihannekset ja juurekset voitiin merkittävästi säästää usein vähäisiä rahavaroja.

Kun peruna, eli pottu, alkoi syrjäyttää 1800-luvun puolesta välistä lähtien kaskinauriin tärkeimpänä kasviksena saatiin Kainuuseen viljelyvarma, ravintorikas ja hyvin monipuoliseen ruoanvalmistukseen sopiva raaka-aine. Kaskenpoltton väistyminen ja tervanteon yleistyminen sekä papiston ”pottusaarnat” me-

²³⁷ Simonen 1961, 104.

²³⁸ Laurila 1995, 323.

²³⁹ Simonen 1961, 410,413-414; Räsänen 1980a, 48-49.

²⁴⁰ Brander,60.

²⁴¹ KS 13.9.1930, ”Kainuun emäntäpäivillä Kajaanissa 200 osanottajaa”. Taustalla voidaan nähdä myös 1920- ja 1930-luvulla virinnyt aitosuomalaisuusaate, joka propagoi täydellisen ja puhtaan suomalaisuuden puolesta. Kokko 1998, 147; Hämäläinen 1968, 105, 127.

nestyvine perunapeltoineen vauhdittivat perunan viljelyä niin, että vuosisadan jälkipuolella ”pottu” oli tavanomainen ruoka kainuulaispöydässä. Peruna säilyi naurista paremmin, joten sitä voitiin käyttää sadosta satoon joko sellaisenaan tai muiden ruokien mauste-, side- taikka lisäaineena. Perheen tottumusten ja emännän mielikuvituksen mukaisesti muunnellen perunalla saatiin ruokavalioon tarvittavaa vaihtelua.²⁴² Perunan yleisyyttä kainuulaisessa ruokavaliossa kuvaa hyvin erään emännän toteamus: ”*Ei meillä aena yhtä keitetä, aamuksi pottuo, päiväksi pottuo, illaksi pottuo. Ja kun tehään juustoleipä, niin keitetään pottupuuro!*”²⁴³

Neuvontatyön alkaessa peruna oli kainuulaistalouksissa ylivoimaisesti tärkein viljelykasvi, jota osattiin viljellä parhaiten ja jonka menestyminen oli varmintä. Saatettiin veistellä, että ”*Potut pöljänni pellossa kasvaa*”.²⁴⁴ Ennen varsinaista kotitaloudellista valistustyötä kainuulaisia kasvisruokia olivatkin erilaiset nauris- ja perunaruuat kuten naurispaistikkaat, naurisvelli, naurispuuro sekä pottulätyt, suolapotut, pottuvoi, pottupuuro ja pottutuuvinki eli perunavelli. Neuvontatyön seurauksena opittiin myös Kainuussa viljelemään lanttua, porkkanaa ja punajuurta, jotka muodostivat kasvisruokien rungon ja olivat yleisimmät viljeltyt kasvitarhatuotteet. Keittiökasvien neuvonnassa vedottiin siihen, että myös muiden kasvitarhatuotteiden viljeleminen, säilytys ja käyttö olisi suunnilleen samanlaista kuin perunankin.²⁴⁵ Kasvitarhan viljely haluttiin tehdä neuvottaville mahdollisimman tutunoloiseksi ja turvalliseksi ryhtyä toimeen. Kuuluihan kasvitarhojen perustaminen ja hoitaminen juuri niihin ”uutuuksiin”, joihin helposti suhtauduttiin vastenmielisesti ja ennakkoluuloisesti.²⁴⁶

Sipulia, eli löökiä, oli Kainuussa viljelty ja osattu käyttää jo vanhaan. Alueella oli viljelykselle luontaiset edellytykset. Vuonna 1915 viljapulan kynnyksellä kainuulaisia emäntiä neuvottiin ruokaohjeiden kera valmistamaan sipulista uusia ruokalajeja: ”*Jokapäiväisiä keittoruokia walmistaessaan ei emäntien olisi riipputtawa kiinni wain vanhastaan totutuissa ruokalajeissa, waan ruwettava walmistamaan uusiakin kotoisista aineista saatawia. Sipuleista, joita meillä joka*

²⁴² Kainuulaista ruokaperinnettä 1987, 43; Turpeinen 1985, 144-145.

²⁴³ Koistinen 1985, 244.

²⁴⁴ KMKa, Maamiesseurojen ja naisosastojen historiikkeja, Pyhännänkylän maamiesseuran 70-vuotisjuhla 8.10.1978.

²⁴⁵ Kainuulaista ruokaperinnettä 1987, 34-35; KS 10.5.1932, ”Oma apu on paras apu”.

²⁴⁶ Vrt. Parvela 1930, 142.

talossa on, voitaisiin esim. valmistaa erinomaista kastiketta perunain kanssa syötäväksi".²⁴⁷ Sipulinviljely laajentui Kainuussa 1930-luvun loppupuolella maanviljelysseuran määrätietoisien työn ja valtion suorittaman viljelyspalkkion ansiosta. Toiminta oli etupäässä kauppaa varten tuotettavan sipulin viljelyä, ns. sopimusviljelystä, jonka tarkoituksena oli saada markkinoille hyvää, kotimaista sipulia. Maataloudellisten järjestöjen paikalliset neuvojat määrättiin huolehtimaan ammattineuvonnasta ja he olivat samalla myös yhdyssiteenä viljelijän ja paikallisen ostavan liikkeen välillä. Neuvojat myös tarkastivat, oliko viljelty sipuli laadultaan kelvollista myyntitarkoitukseen.²⁴⁸ Kajaanin maanviljelysseura toimi yhteistyössä Valtion sipulinviljelystoimikunnan kanssa. Toimintaa järjestivät, ohjasivat ja johtivat kotitalousneuvojat.²⁴⁹

Maanviljelysseuran neuvontatyö toi Kainuuseen kasvimaat ja marjanviljelyn. Kasvitarhanhoidolle annettiin neuvontatyössä suuri merkitys. Työtä tällä alueella riitti ja kasvitarhanhoito muodosti yhden tärkeimmistä maanviljelysseuran kotitaloudellisen edistämistoiminnan työkentistä. Neuvontatyössä ajateltiin, että ruokatalouden saaminen terveelliseksi ja monipuoliseksi oli vaikeaa mikäli kodista puuttui kasvitarha.²⁵⁰ Jo vuoden 1926 vuosikirjassa todetaan kasvitarhaviljelyksen edistyneen seuran alueella ripeästi.²⁵¹ Toiminta vakiintui ensi vaiheessa suuremmilla viljelmillä, mutta jatkossa nimenomaan pienviljelijät alkoivat osallistua toimintaan. Kasvitarhanhoitoa voitiin harjoittaa pienemmässäkin maalaiskodissa, koska toiminta ei vaatinut paljon peltoalaa. Tavoitteena oli saada sellaisten asuntojen määrä mahdollisimman vähiin, joihin kasvitarhaa ei oltu perustettu. 1930-luvun puolivälissä neuvonnan tuloksista voitiin tyytyväisinä todeta: *"Nyt näkee hyvin monen pienenkin asunnon lähellä keittiökasvimaan ja usein hyvin hoidetun"*.²⁵² Eräs kainuulainen emäntä muistelee talojen pihapiiriä: *"Punajuuria oli*

²⁴⁷ Kajaanin kihlakuntalaisille! Wälttämättömien elintarpeiden vaikean saannin ja korkeiden hintojen vuoksi warteenotettawaa talwelle lähtiessä 1915, 3.

²⁴⁸ KS 4.5.1937, "Sipulin ja sikurijuuren viljelytoiminta Pohjois-Suomessa".

²⁴⁹ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 29.6.1937, 10§; Kajaanin mvs:n toimintasuunnitelmat 1938 ja 1939.

²⁵⁰ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1932, 132.

²⁵¹ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1926, 5.

²⁵² KS 22.6.1935, "Kasvitarha- ja kotitaloustoiminta laajenee Kainuussa".

myös kasvamassa kaikkien kasvimaassa. Myös marjapensaita oli istutettu talojen lähetyville".²⁵³

Perustietoa kasvitarha- ja puutarhanhoidosta tarvittiin, sillä tietotaitoa aivan perusseikkoihin nähden oli liian vähän. Neuvonnassa korostettiin, ettei pienviljelijän kasvitarha saanut olla liian suuri jotta sen hoitaminen ei olisi käynyt emännälle liian raskaaksi. Kannattavinta oli järjestää puutarha sen kokoiseksi, että sen pystyi kunnollisesti hoitamaan. Periaatteena oli että pienikin, hyvin hoidettu kasvitarha antoi yhtä hyvän sadon kuin suuri, jonka viljeleminen oli usein melko aikaavievää ja raskasta.²⁵⁴ Jo vuonna 1920 ilmestyneessä Pienviljelijän käsikirjassa annettiin ohjeeksi, että kasvitarha tuli perustaa kodin tarpeita silmällä pitäen niin, että se pystyttiin hoitamaan ilman lisäkustannuksia ja että siitä saatiin riittävä sato koko vuotta ajatellen. Samalla kotitalouksien hyvinvoinnin odotettiin parantuvan ja ihmisten tottuvan vihanneksiin ja juurikasveihin.²⁵⁵

Kasvitarhanhoidon edistämiseksi Kajaanin maanviljelysseura harjoitti kotitalousneuvojen, eli ”kukkaneitien”²⁵⁶ välityksellä kukkien ja kasvitarhansiementen myyntiä ja levitystä sekä marjapensaiden ja taimien istutusta. Marjapensaiden istutusten määrä nousi tasaisesti 1920-luvun puoleenväliin saakka. Vuonna 1921 neuvojat istuttivat yli 500 marjapensasta kun huippuvuoteen 1926 mennessä määrä oli noussut yli kahteen tuhanteen. Vuosina 1926-1928 maanviljelysseura istutti alueelleen lähes 4 000 marjapensasta. Saavutus oli entistä emäseuraa, Oulun läänin talousseuraakin korkeampi. Hienoisen taantumän jälkeen istutusten määrä kohosi jälleen 1930-luvun alkupuolelta lähtien. 1920-luvun alussa mukaan tulivat mansikantaimet, joita istutettiin heti toiminnan alkaessa vajaat 3000 kappaletta. Istutuksien ohella neuvojen työohjelmaan kuului vuodesta 1929 lähtien taimien välitys, joka mahdollisti laajemman kasvitarha- ja puutarhanhoidon edistämistoiminnan.²⁵⁷ Varattomille viljelijöille neuvojilla oli oikeus jakaa kasvitarhansiemeniä

²⁵³ KMKa, Maa- ja kotitalousnaisten perinneainesto, Elma Pyrrö, Vuolijoki, Länsiranta.

²⁵⁴ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1931, 178.

²⁵⁵ Ignatius, G. 1920, 172,174.

²⁵⁶ Koistinen 1985, 244.

²⁵⁷ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1920-1939; Parvela 1930, 191.

ilmaiseksi.²⁵⁸ Puutarhaneuvontaa helpottamaan seuran neuvojen käyttöön hankittiin vuonna 1925 käsikäyttöinen juurikasvikylvökone.²⁵⁹

Emännille neuvottiin oikeanlaisia menettelytapoja kotipuutarhan perustamisessa, kylvössä, lannoituksessa, tuhohyönteisten vastustamisessa sekä sadon korjaamisessa. Kasvinsuojelu oli tutkimusajankohdalla vielä nuori ilmiö. Vuosisadan alussa ei maassamme torjunta-aineiden käyttö ollut vielä yleistä. Kansainvälisen kaupan laajentuessa ja suunnitelmallisuuden kasvaessa torjunta-aineiden käyttö yleistyi 1920- ja 1930-luvulla, kasvitarhaneuvonnassa 1930-luvun lopulla.²⁶⁰ Kajaanin maanviljelysseuran neuvontatyössä käytettiin torjunta-aineina naftaliinia, sublimaattiliuosta, tuhkavettä, joka oli perinteinen torjuntatapa sekä lysooliliuosta. Eri asia sitten oliko neuvottavilla varaa hankkia torjunta-aineita itse. Ensimmäisen kerran maanviljelysseura välitti jäsenilleen kasvinsuojeluaineita ja puutarhatyövälineitä vuonna 1937.²⁶¹ Samana vuonna välitystoiminta yleistyi muissakin maamme maanviljelys- ja talousseuroissa.²⁶²

Kasvitarhanhoidon epäkohtana Kainuussa oli kunnollisten kellareiden puute kasvien ja säilykkeiden varastoinnissa. Neuvojen mukaan ”*tässä kellariasiassa naiset eivät voi muuta tehdä kuin puhumalla vaikuttaa miesväkeen, että heidät saataisiin innostumaan kellarin tekoon*”.²⁶³

Alueen pohjoisesta sijainnista ja luonnonolosuhteista johtuen omenapuiden kasvatuksella ei juuri ollut perinteitä Kainuussa. 1930-luvun lopulla poikkeuksellisen edulliset sääolosuhteet ja uusien kotimaisten kestävien omenalajikkeiden kehittäminen innosti myös Kainuussa kokeilemaan omenapuiden viljelystä ja neuvotia kehoitettiin toimimaan hedelmäviljelyksen laajentamiseksi Kainuussa. Kotitalousneuvojille annettiin opastusta oikean kasvupaikan valitsemisesta, puiden istutuksesta, lannoituksesta ja hoidosta. Hedelmäpuita²⁶⁴ oli hankittu neuvojen tarpeita varten jo vuodesta 1925, tosin ainoastaan muutamia kappaleita. Esimerkiksi vuosina 1926-1928 omenapuita istutettiin maanviljelysseuran toimesta

²⁵⁸ Esim. Kajaanin mvs:n toimintasuunnitelma 1935.

²⁵⁹ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 6.5.1925, 13§.

²⁶⁰ Simonen 1961, 506, Niemelä 1996, 299.

²⁶¹ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1933, 147; 1937, 121.

²⁶² Laine 1948, 369-370.

²⁶³ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1931, 162.

²⁶⁴ Hedelmäpuilla tarkoitetaan tässä yhteydessä omenapuita, koska muut hedelmäpuut eivät menestyneet Kainuussa.

yhteensä 27 kappaletta. Neuvojien kokemusten mukaan puiden hankinnassa Kainuuseen oli kuitenkin ongelmia: kulkevilta kauppiailta omenapuita tilatessa oli saatu kestäättömiä laatuja, olipa joskus tullut omenapuun asemasta luumupuukin. Yritystä hedelmäpuiden viljelyksen laajentamiseksi oli, sillä maanviljelysseura toivoi mm. Kainuun Metsänhoitolautakunnan taimistossa voitavan kasvattaa ja jalostaa puita Kainuun tarpeitten tyydyttämiseksi. Vuosina 1938 ja 1939 istutukset lisääntyivät aikaisempiin vuosiin verrattuna²⁶⁵ Ensimmäisen kerran hedelmäpuut mainitaan maanviljelysseuran toimintasuunnitelmassa vuonna 1938.

Hedelmien viljelykseen kiinnitettiin huomiota myös valtakunnallisesti. Maatalousseurojen Keskusliitto pyrki lisäämään hedelmien kotimaista tuotantoa 1930-luvun lopulla lähinnä taloudellisista syistä. Yleisiksi epäkohdiksi tuotannossa mainitaan mm. puutteellinen viljelystekniikka, laatu- ja säilytyskysymykset sekä taimi- ja tuotekauppa.²⁶⁶

Käytännöllisen hyödyn rinnalla puutarhan- ja kasvitarihoidossa kiinnitettiin huomiota myös kauneuspuoleen. Kodin ympäristön viihtyisyyttä voitiin lisätä istuttamalla pihamaalle muutakin kuin hyötykasvillisuutta. Kasvitarhan merkitys oli opittu helposti maalaistaloissa ymmärtämään, koska se oli tuottavaa toimintaa. Pihojen kaunistamista sitä vastoin voitiin pitää ylellisyytenä ja turhamaisuutena. Oli turha tuhlata aikaa hyödyttömään toimintaan, kun oli tähdellisempääkin tekemistä. Hyvin hoidetun ympäristön merkitystä perusteltiin neuvottaville sillä, että se vaikutti asukkaitensa mielialaan ja lisäsi kodin viihtyisyyttä.²⁶⁷ Maa-lehdessä kirjoitettiin puutarhan hoidosta ja sen sivistävästä vaikutuksesta. Olosuhteitten mukaan suunniteltu puutarha ei ollut ylellisyyttä, vaan se todisti talon isännän edistyksellisyydestä. Sivistyneen talon merkinä oli puhdas, siisti ja vehreä pihamaa. Kirjoitussarjan tarkoituksena oli nimenomaan opastaa ja kannustaa isäntiä puutarhahoidossa.²⁶⁸

²⁶⁵ Laurila 1995, 20; Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1920-1939, 1939, 26; Parvela 1930, 169; kts. myös Niemelä 1996, 299-300.

²⁶⁶ Maatalousseurojen Keskusliiton XXI ed.kok. 1937, 61.

²⁶⁷ Parvela 1930, 197; KS 23.5.1929, ”Pihvoja kaunistamaan”; 23.6.1928, ”Kuhmonniemen Vieksin maamiesseura”.

²⁶⁸ Maa 8/1925, ”Puutarhahoidon alalta.”; Maa 9/1925, ”Puutarhahoidon alalta”; Korpela 1997, 49.

Maaseudun miljöön hoitaminen ja kotien kaunistaminen liittyi 1920- ja 1930-luvulla kukoistaneeseen moderniin talonpoikauskulttuuriin. Rakennusten korjaaminen, puiden ja kukkapenkki- istuttaminen sekä pihojen ja tienvarsien siistiminen noudatti paljolti pappiloiden ja kartanoiden esimerkkiä. Kaukana oli esiteollisen ajan karkeus ja karuus, värittömyys ja epäsiisteys.²⁶⁹ Tai siitä ainakin haluttiin päästä eroon. Mukana oli paljon tietoista, jopa ohjelmallisen pyrkimyksen ja opetuksen tulosta.²⁷⁰ Kainuussakin työn pahimmiksi esteiksi mainittiin ”välinpitämättömyys ja saamattomuus”.²⁷¹ Tarkoituksena ei ollut omien taloudellisten varojen ylittäminen, ”*Ei pidä silmät ummessa jäljitellä isoisempia*”, vaan järjestää niin kasvi- kuin puutarhakin sen hetkisistä lähtökohdista käsin.²⁷²

Aivan 1920-luvun alusta lähtien maanviljelysseura välitti kasvitarihansiemenien, marjapensaiden ja taimien ohella myös koristepuita ja -pensaita sekä pensasaitoja. Istutusten ja välitettyjen koristetaimien määrä nousi ratkaisevasti vuonna 1932, jolloin määrä nousi ohi marjapensaiden. Tähän asti toiminta tällä saralla oli ollut suhteellisen vähäistä ja Kainuussakin pihojen laittamiseen oli kiinnitetty vähän huomiota.²⁷³

Varsinaisten tehtäviensä ohella kotitalousneuvojat kiinnittivät 1930-luvun viimeisinä vuosina toiminnassaan huomiota myös seurakuntien hautausmaitten kunnostamiseen. Perusteluna tälle uudelle toimintamuodolle olivat vainajien muiston kunnioittaminen ja hautausmaiden kasvatuksellinen arvo. Joka kunnassa pyrittiin järjestämään seurakunnan avustamana ns. hautausmaapäiviä, joilla neuvojat opastivat ja jakoivat siemeniä ja taimia hautojen kaunistamiseksi. Lisäksi opastettiin seppeleen sidonnassa ja kukkalaitteiden laitossa.²⁷⁴ Maatalousnaiset ympäri Suomen olivat ottaneet hautojen hoidon ohjelmaansa järjestämällä talkoita ja hautainhoitokursseja. Hautojen kunnossapito kuului Maa-lehden mukaan ”*nykyajan kulttuuri-ihmisen velvollisuuksiin*”.²⁷⁵

²⁶⁹ Virrankoski 1982, 549,553.

²⁷⁰ Sama.

²⁷¹ KS 23.5.1929, ”Pihaja kaunistamaan”.

²⁷² KS 27.9.1938, ”Onnistuneet emäntäpäivät Kajaanissa”.

²⁷³ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1920-1939.

²⁷⁴ Kajaanin mvs:n toimintasuunnitelmat 1938 ja 1939; KS 21.9.1937, ”Onnistuneet emäntäpäivät Kajaanissa...”; KS 16.4.1935, ”Maatalouden ja kotitalouden ohjaajat opastuskursseilla Kajaanissa”.

²⁷⁵ Maa 4/1938, ”Muistakaamme omaistemme hautoja!”

3.4. Käsityöt

Kotiteollisuuden edistämisestä piti Kajaanin maanviljelysseuran alueella varsinaisesti huolta valtionapua nauttivat Kajaanin Kotiteollisuusyhdistys, Seppälän maatalouskoulu, Kainuun kansanopisto sekä kiertävät käsityö- ja maamieskoulut mutta myös maanviljelysseura järjesti kursseja tällä alalla. Lisäksi seuran toimeenpanemissa maatalousnäyttelyissä oli mukana käsityöosastot.²⁷⁶ Käsityöt oli vanhin kaikista naisten kotitöihin kuuluvista aloista, joita maanviljelysseurat kautta maan edistivät jo viime vuosisadalla. Sitä mukaa kun kotiteollisuusyhdistyksiä perustettiin eri puolille maata tavallisesti juuri maanviljelysseurojen toimesta siirtyi käsityöopetus niille. Kajaanin kotiteollisuusyhdistys oli ensimmäisten perustettujen joukossa vuonna 1908. Yhdistys oli aluksi maanviljelysseuran alainen, mutta itsenäistyi myöhemmin.²⁷⁷

Käsityöneuvonta vilkastui seuran omana toimintamuotona pularaikana, kun ymmärrettiin kotiteollisuuden taloudellinen ja samalla myös kasvatuksellinen merkitys. Perimmäisenä ajatuksena oli säästäminen ja mahdollisimman suuri omavaraisuus myös käsityöpuolella. Entisajan kainuulaisissa talouksissa oli rahaa niukalti ja valtaosa tarvittavista tavaroista tehtiin ja korjattiin kotona. Käsityö oli merkittävä osa talonpoikaistaloutta. Naisille kuului mm. kehruu ja miehille paja- ja puutyöt. Sodan jälkeisen nousukauden seurauksena oli yhä enemmän ryhdytty käyttämään teollisesti valmistettuja tuotteita ja kotiteollisuus oli myös Kainuussa vastatulessa. Yleinen näkemys asiasta oli, että kotona valmistettuja vaatteita tulisi jälleen oppia arvostamaan entiseen tapaan.²⁷⁸ Maanviljelysseuran virkailijan kokouksessa vuonna 1931 keskusteltiin aiheesta ”Neuvontatyö nykyisessä tilanteessa”. Kotiteollisuudesta todettiin, että tarveaineet pitäisi tuottaa mahdollisimman paljon kotona.²⁷⁹ Perinteitä haluttiin pitää arvossa ja säilyttää tuleville sukupolville. Eräistä kehruukilpailuista todettiin: ”*Että mahti ei vielä ole mennyt maanrakoon, näkyi siitä että kunnia-arvoisten harmaapäiden joukossa oli kaiken ikäisiä, vielä*

²⁷⁶ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1929, 65; 1932, 71; Fränti 1929, 83.

²⁷⁷ Laine 1948, 356-357; Fränti 1929, 83.

²⁷⁸ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1931, 12; 1932, 71; Turpeinen 1985, 156, 158; Paulaharju 1922, 167; Talve 1990, 386.

²⁷⁹ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1931, 153.

toistakymmentä ikävuottaan täyttämättömiin tyttöihin asti".²⁸⁰ Neuvottavat tuli saada tietoisiksi kotona suoritetun käsiteollisuuden arvosta ja merkityksestä: itse tehty oli aina kunniaksi.

Kotoisen käsityötaidon arvostamisen taustalla voidaan nähdä myös kaupunkilaisuuden vastustaminen ja suoranainen paheksunta. Taustalla vaikuttivat myös kaupungistumisen ja modernisaation pelko: teollistuminen näytti muuttavan yhteiskuntaa niin nopeasti, että siihen suhtauduttiin helposti kielteisesti. Nämä erityispiirteet liittyvät vuosisadan alun kulttuuri-ilmapiiriin sekä tuonajan maaseudun ja kaupungin vastakkainasetteluun. Maaseudun asukkaiden elämäntapa nähtiin ihanteellisena ja kaupunkilaisten, erityisesti työväestön, siveellisesti ala-arvoisena. Kaunis ja yksinkertainen tyyli oli ominaista talonpoikaiskodeille, jonne kaupunkilaistyylliset, tehdastekoiset huonekalut eivät sopineet. Kaupunki miellettiin puhtautta edustavan maaseudun vastakohtaksi.²⁸¹ Neuvontatyössä oli kuitenkin toisaalta säilytettävä vanhat perinteet, mutta samalla otettava huomioon uuden ajan työteholliset vaatimukset. Tarvittiin kalustoja, jotka sopivat vanhaan maalaiskulttuuriin, mutta olivat samalla esteettisiä ja käytöltään tarkoituksenmukaisia.²⁸²

Maanviljelysseuran sihteeri kiinnitti erityistä huomiota kotiteollisuuden edistämiseen ja kirjoitti useita esitelmiä paikallisissa sanomalehdissä. Kainuun emäntäpäivillä vuonna 1938 pitämässään alustuksessa kotoisen käsityötaidon säilyttämiseksi ja kehittämiseksi²⁸³ A. Fränti perusteli näkökantojaan kotona valmistettujen tuotteiden taloudellisella kannattavuudella, tuotteiden kestävyydellä ja esteettisyydellä, työn ilon tuomalla tyydytyksellä sekä kasvatuksellisilla näkökohdilla: *"kotoinen ahkera käsityön harjoittaminen estää ja varjelee nuorisomme suistumasta joutavaan ja turmiolliseen ajanviettoon"*. Sekä naisten että miesten käsityötaidon säilyttämiseksi ja kehittämiseksi oli tehtävä määrätietoista työtä niin, että kotona voitiin valmistaa ja korjata mahdollisimman paljon: *"naisten on kyettävä korjaamaan kaikki vaatevarastot ja korjaamaan vielä hyvästi"*. Painotettiin paikkaamisen ja parsimisen tärkeyttä. Asian edistämiseksi oli tarkoituksena saada neuvajaresursseihin erityinen käsityöneuvoja, joka työskentelisi naisosastojen apuna ja

²⁸⁰ KS 19.12.1935, "Kankarin maamiesseuran naisosaston syyskokous".

²⁸¹ Heinonen 1998, 142; Haapala 1986, 164.

²⁸² Laine 1948, 345.

²⁸³ Fränti 1938.

neuvojana. Lisäksi naisosastojen työohjelmaan muun toiminnan ohella tuli antaa käsityötaidon kohottamiselle huomattava sija.²⁸⁴ Kiertokirjeellä maamiesseuroille, naisosastoille ja seuran toimihenkilöille kehoitettiin toimimaan julkaisussa mainittujen esitysten toteuttamiseksi.²⁸⁵

Neuvontatyössä huomiota kiinnitettiin perinteisten kotiteollisuus raaka-aineiden kuten villan tuottamiseen sekä pellavan ja hampun viljelyyn. Etusija tuli antaa kotona tuotetuille raaka-aineille ja niiden valmistamiseksi kankaiksi ja vaatekappaleiksi. Kajaanin maanviljelysseura vastasi vuonna 1936 Maatalousseurojen Keskusliiton teettämään kyselyyn toimenpiteistä pellavanviljelyksen edistämiseksi maassamme. Seuran antamista vastauksista kuvastuu hyvin kaikinpuolinen pyrkimys edistää viljelyä. Kotimaisen pellavakankaan suosiminen, taloudellinen tuki, neuvojen kouluttaminen ja neuvojaresurssien lisääminen sekä ajanmukaisen ammattikirjallisuuden laatiminen olivat tarpeellisia toimenpiteitä.²⁸⁶ Maanviljelysseurassa asia koettiin niin tärkeäksi, että vuoden 1937 Keskusliiton edustajakokouksessa seura esitti aloitteen toimenpiteistä pellavan ja hampun viljelyn edistämiseksi. Edustajakokous hyväksyi ponnien, jonka mukaan kuitukasvien viljelyä olisi edistettävä jatkuvalla kurssi-, esitelmä- ja kilpailutoiminnalla sekä levittämällä alan kirjallisuutta.²⁸⁷

Visa Heinosen mukaan sotien välisen ajan kotitaloudellisesta valituksesta kuvastuu itsetekemisen romantisointi. Heinonen jatkaa tarkasteluaan, ettei kulutusyhteiskunta sinällään välttämättä syrjäyttänyt perinteisiä käsityöharrastuksia. Elämänrytmin nopeutuminen ja lisääntynyt vapaa-ajan käyttö erilaisine käytömahdollisuuksineen ja harrastuksineen tulivat käsitöiden rinnalle.²⁸⁸ Kainuussa virisi voimakas yhdistystoiminta, kulttuuritarjonta kasvoi ja myös urheilu tarjosi itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia. Liikuntatoiminta lähti Kainuussa tosin liikkeelle kangerrellen. Etenkin maaseudulla missä jo leivän hankinta tiesi paljon liikettä urheilua saatettiin pitää ajan tuhlauksena.²⁸⁹

²⁸⁴ Fränti 1938; KMKa, KMVSa, Kajaann mvs:n ptk:t 8.9.1938, 16§; 30.1.1939, 10§.

²⁸⁵ KMKa, KMVSa, Kajaanin maanviljelysseuran kiertokirje 8.10.1938 N:o 10; Kajaanin mvs:n ptk. 5.10.1938, 9§.

²⁸⁶ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n pöytäkirja 24.4.1936, 29§.

²⁸⁷ Maatalousseurojen Keskusliiton XXI ed.kok. 1937.

²⁸⁸ Heinonen 1998, 144.

²⁸⁹ Heikkinen 1986, 362-368, 385, 402-406, 410-416.

3.5. Lasten- ja terveydenhoito

Toimiessaan maaseudulla Kajaanin maanviljelysseuran kotitalousneuvojat joutuivat usein tekemisiin erilaisten terveydenhoidollisten kysymysten kanssa. Siksi pidettiin tärkeänä, että heillä oli kykyä ja taitoa opastaa myös terveydenhoitoon liittyvissä kysymyksissä. Toiminnan pohjalla oli vuonna 1928 voimaan astunut terveydenhoitolaki, joka mahdollisti sellaisten järjestöjen tarttumisen terveydenhoidollisiin kysymyksiin, joilla oli yhteyttä yleisen terveydenhoidon kanssa. Neuvonta tällä alalla tarkoitti pääasiassa ruokataloudellisia ja kodinhoidollisia kysymyksiä. Varsinaiset terveydenhoidolliset kysymykset kuuluivat alan ammattilaisille. Työn tuli olla laadultaan valistavaa ja tähän katsottiin olevan hyvät mahdollisuudet kunnissa säännöllisesti kiertävien neuvojen välityksellä.²⁹⁰

Katri Laineen mukaan kotitaloudellinen neuvontatyö koko laajuudessaan kietoutui terveystieteiden ympärille, oli sitten kysymys ruokataloudesta, kodinhoidosta, puutarhanhoidosta tai lastenhoidosta. Koko kotitaloudellinen valistustyö oli kansanterveyskysymyksen läpikäyntiä.²⁹¹ Sotien välisen ajan tunnuslauseena oli terveyttä kaikille. Pyrkimyksenä oli elvyttää kansalaisten elinvoimaa edistämällä terveydellisiä oloja ja väestönkasvua.²⁹²

Visa Heinonen puhuu 1920- ja 1930-luvun ”hygieniavallankumouksesta”, jolle ominaisina piirteinä korostuivat voimakas hygienian, puhtauden ja terveyden korostus sekä oikea ravitsemus. Lähtökohtana oli, että suomalaiset asuivat huonosti ja ahtaasti.²⁹³ Asuntokysymystä pidettiin laajana yhteiskunnallisena kysymyksenä, jossa kiinnitettiin aluksi huomiota työväestön puutteellisiin asumisolosuhteisiin.²⁹⁴ Vähitellen myös maaseudun asunto-olojen epäkohdat ja niiden parantaminen alkoi saada huomiota neuvonnassa. Maatalousseurojen Keskusliiton edustajakokouksessa oli vuonna 1937 Maatalousnaisten ehdotuksesta esillä kysymys maaseudun terveydenhoito-olojen parantamisesta. Tuloksena päätettiin tehostaa rakennus- ja kodinhoidokysymysten neuvontaa. Oli kiinnitettävä huomiota terveydenhoidollisiin vaatimuksiin: asuntojen valoisuuteen,

²⁹⁰ Maatalousseurojen Keskusliiton XXI ed.kok. 1937, 163,165; Laine 1948, 361.

²⁹¹ Laine 1948, 363.

²⁹² Urponen 1994, 201.

²⁹³ Heinonen 1998, 145,147.

hyvään tuuletukseen, syöpäläisten hävittämiseen, kotien puhtaanapitoon sekä tarkoituksenmukaiseen sisustukseen.²⁹⁵ Kainuun terveydellisten olojen epäkohtina mainitaan vielä 1930-luvun lopulla valon ja raittiin ilman puute sekä puhtausolot.²⁹⁶

Asunto-olojen parantamisen ja terveydenhoidon ajankohtaisuutta kuvastaa hyvin elokuussa 1939 järjestetyssä Puolangan maatalousnäyttelyssä pidetty esitelmä. Kuulijoille selvitettiin kuinka huono sisäilma oli sairastumiseen vaikuttava tekijä. Epäkohta oli helposti poistettavissa ”vaihtamalla ilmaa huoneessa, päästämällä ulkoilmaa runsaasti asuinhuoneisiin”. Huoneilmaa pidettiin ikäänkuin mittarina, joka viime kädessä kertoi kuinka siistiä ja puhdasta asunnossa oli. Esimerkillisen emännän tuli huolehtia säännöllisestä tuuletuksesta ja puhtaudesta. Auringon valoa ja terveellistä ulkoilmaa tarvittiin pysyäkseen terveenä: ”Aurinko, tuo luomakunnan hyvyksistä parhaimpia, antaa ihmiskunnalle terveyttä ja voimaa ja siksi pitäisi asuinrakennukset järjestää niin, että auringon valoa pääsee runsaasti huoneisiin”. Esitelmä päättyi toivomukseen, että terveydenhoito asunto-olojen parantamiseksi kehittyisi.²⁹⁷

Tuberkuloosin eli keuhkotaudin ehkäisemiseen kiinnitettiin erityistä huomiota 1930-luvulla.²⁹⁸ Tuberkuloosin syynä pidettiin usein puutteellisia asuimisolosuhteita, ja tautia kutsuttiinkin ”asuntotaudiksi”.²⁹⁹ Kenttätyössä eri puolilla Kainuuta kotitalousneuvojat kohtasivat usein taudin esiintymispaikkoja. Tuberkuloosin hoito usein laiminlyötiin, koska tautia pelättiin ja sitä usein salattiin. ”Epäsiisteys ja varomattomuus ovat hyviä esiraivaajia tälle tarttuvalla taudille” todettiin kotitalousneuvojien valmennuskursseilla vuonna 1938. Ohjeiksi tuberkuloosin ennalta ehkäisemiseen annettiin päivittäinen tuuletus ja puhtaanapito. Perusteellinen puhdistus tapahtui pesemällä asunto tulikuumalla suopa- tai sterisolvehdellä ja saippualla.³⁰⁰ Keuhkotaudin leviämistä edisti myös syljeskeleminen, jota

²⁹⁴ Kuusi 1931, 827.

²⁹⁵ Maatalousseurojen Keskusliiton XXI ed.kok.1937.

²⁹⁶ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1939, 25.

²⁹⁷ KS 29.8.1939, ”Onnistunut maatalousnäyttely Puolangalla”.

²⁹⁸ Urponen 1994, 201-202.

²⁹⁹ Maatalousseurojen Keskusliiton XXI ed.kok.1937; Kuusi 1931, 822.

³⁰⁰ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1939, 25; KS 20.4.1938, ”Kajaanin maanviljelysseuran kotitalousneuvojain valmennuskurssit”.

valistajat pitivät erittäin epähygieenisenä tapana.³⁰¹ Kainuussa emäntiä kehoitettiin hankkimaan koteihin sylkyastiat ja ”miehille ankara kielto lattialle syljeskelemisestä”.³⁰²

Syöpäläiskysymys oli runsaasti käsitelty teema niin kodinhoidollisessa kuin terveydenhoidollisessakin neuvonnassa. Huomion kiinnittäminen selittyi 1920-luvun maaseudun puutteellisella hygienialla. Maanviljelysseuran kotitalousneuvojat esittelivät 1920-luvun puolessavälissä erilaisia hävityskeinoja ja uutuuksena esiteltiin kuulijoille ”vaaraton, nopea ja tehokas Fliit-syöpäläisruisku”, jonka hankkimista suositeltiin jokaiseen kotiin.³⁰³ Puhtaan, hyvinhoidetun asunnon merkitys oli ratkaiseva, eikä siihen luonnollisesti mahtunut epäsiisteyteen ja rahvaanomaisuuteen yhdistetty syöpäläiskysymys. Siisteys alkoi olla enemmän kuin hyve - siitä tehtiin moraalinen velvollisuus.

Tieteellinen, käytännöllinen ja oikeaoppinen lastenhoito tuli kotitalouden ohella 1920-luvulta alkaen yhä enemmän eri alojen asiantuntijoiden hallitsemaksi tieteenalaksi. Pelkkään äidin vaistoon ei enää luotettu, mutta hänen kykynsä oppia uutta uskottiin. Neuvonnalla tähdättiin ennen kaikkea lasten fyysisen hyvinvoinnin kohottamiseen. Taustalla oli myös huoli lapsikuolleisuudesta ja syntyvyyden alenemisesta. Sotien välisenä aikana lapsikuolleisuus pieneni Suomessa nopeasti, mutta pysyi muita Pohjoismaita suurempana. 1800-luvun loppupuolella lähes kaikissa Euroopan maissa syntyvyys oli alkanut laskea. Suomessa keskimääräinen lapsiluku oli vuonna 1900 vielä 4,8 mutta vuoteen 1936 mennessä se oli pudonnut jo puoleen ollen 2,4. Kehitys oli huolestuttava ja sitä vastaan suunnattiin erilaisia sosiaaliturvauudistuksia, perhepoliittisia toimenpiteitä sekä verohelpotuksia. Esimerkiksi vuonna 1937 toteutettiin vähävaraisille äideille äitiysavustus.³⁰⁴

Kainuun Sanomissa kirjoitettiin vuonna 1937 maalaisväestön terveydentason parantamisesta. Äideille järjestettävä neuvonta lastenhoidossa oli tärkeää, jotta lapsikuolleisuus olisi saatu alentumaan. Maaseudulla alle 1-vuotiaiden kuolleisuus oli suurempi kuin kaupungeissa, vuonna 1935 6,9 prosenttia. Syynä pidettiin hoidon puutetta tai taitamatonta hoitoa. Koska terveydenhoidon asiantuntijoita

³⁰¹ Heinonen 1998, 146.

³⁰² Kajaanin mvs:n vuosikirja 1933, 150.

³⁰³ Heinonen 1998, 140; KS 28.8.1926, ”Pienviljelyspäiviä Hyrynsalmella”; 12.4.1927, ”Etelä-Kuhmon maamiesseuran kokous”.

oli vähän, oli apua saatava kaikista niistä piireistä, jotka toimivat maaseudun hyväksi.³⁰⁵ Lyydia Kantala totesikin vuonna 1939, että Maatalousnaisten keskeisiä tehtäviä 1930-luvulla olivat olleet lasten ja nuorten elinvoiman ylläpitämisen.³⁰⁶

Maanviljelysseura järjesti 1930-luvulla yhteistyössä Suomen Punaisen Ristin Oulun läänin Piirihallituksen kanssa eri puolilla Kainuuta terveyst- ja lastenhoitokursseja, joita kutsuttiin myös terveystpäiviksi ja lastenhoitopäiviksi. Piirihallituksesta oli kursseilla terveystsisar ja maanviljelysseuran virkailijoista kotitalouskonsulentti sekä paikalliset kotitalousneuvojat esitelmöivät ja pitivät havaintoesityksiä kodinhoito-, ruokatalous ja terveydenhoitoasioissa. Samanlaisia terveystpäiviä järjestettiin ympäri Suomea. Kurssit olivat Kainuussa emäntien keskuudessa erittäin suosittuja.³⁰⁷ Terveystpäivien neuvonnassa keskityttiin ensi sijassa vastasyntyneiden ja imeväisikäisten lasten hoitoon, koska lasten kuolleisuusprosentti oli Kainuussakin verrattain korkea. Lisäksi huomioitiin kouluikäisten terveydenhoito. Äideille annettiin ohjeita lasten terveydenhoidosta, vaatetuksesta ja oikeasta ravitsemuksesta eri ikäkausina. Lastenhoidosta annettavasta ohjauksesta todettiin toiminnan alkuvaiheessa seuraavin sanakääntein: *”Nyt Kainuussakin järjestetään lastenhoidossakin tällaista käytännöllistä opastusta. Tähän astihan on neuvottu vain vasikkain kasvatusta. Hyvä asia sekin on, mutta kyllä ihmisen, oikein terveen ja voimakkaan, kasvattaminen on sittenkin tärkeämpää”*.³⁰⁸

Lastenhoitokysymyksiin oli perehdytty järjestelmällisemmin jo vuonna 1935, jolloin Maatalousnaisjärjestön neuvontaohjelman pääpaino oli pienten ja kouluikäisten lasten sekä vanhusten ja sairaiden ruokavalioissa. Maatalousnaisten kotitalousvaliokunta oli kehottanut jo 1930-luvun alussa maanviljelysseurojen kotitalousvaliokuntia huolehtimaan kotitalousneuvojien jatkokoulutuksesta lastenhoidon alalla.³⁰⁹ Teemaan syvennyttiin Kajaanin maanviljelysseuran ohjaajien opastuskursseilla vuonna 1935. Keskusliiton kotitalouskonsulentti Lemmikki Heikki esitelmöi maanviljelysseuran kotitalousneuvojille teemaan liittyvistä ajankohtai-

³⁰⁴ Ollila 1993, 132-136; Urponen 1994, 202-203.

³⁰⁵ KS 20.4.1937, ”Maalaisväestön yleisen terveystason parantaminen...”

³⁰⁶ Kantala 1939, 7.

³⁰⁷ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk:t 29.1.1938, 25§; 17.8.1938, 29§; 30.1.1939, 8§; Laine 1948, 362; KS 22.2.1938, ”Lastenhoidossa annetaan ohjausta”.

³⁰⁸ KS 22.2.1938, ”Lastenhoidossa annetaan ohjausta”.

³⁰⁹ Laine 1948, 337; Korpela 1997, 83.

sista aiheista. ”Räikeänä epäkohtana” esitelmöitsijä piti koululaisten ruokavaliota. Terveysnäkökohtia silmälläpitäen kahvin runsas käyttö ja epäsäännöllinen ja puutteellinen ruoka olivat epäkohtia, joihin neuvojen tulisi kiinnittää huomiota.³¹⁰ Kahvi ja sen kanssa tarjottava leipä korvasi monesti ateriat, myös lapsilla. Kahvi tuli Suomessa tunnetuksi 1700-luvulla säätyläisten keskuudessa. 1800-luvun lopulla käyttö yleistyi myös talonpoikaisväestön piirissä. Kahvista tuli arkijuoma ja vuosisadan vaihteessa sitä juotiin jo kolme kertaa päivässä. Kahvi oli usein tupakan ohella ainut nautintoaine.³¹¹ Kahvin välttämättömyys ja sen runsas käyttö maan syrjäseutuja myöten kuvastuu hyvin Kiannon kuvauksessa Joosepin mökin elämästä: ”... Ja kahvitta ei ajanpitkään tullut toimeen huonossakaan hökkelissä. Kahvia annettiin, silloin kun sitä keitettiin, tilkka kaikille tenaville - se on Suomen kansan tapa sydänkorvessa”.³¹²

Kotitalousneuvoja opastivat myös alan ammattilaiset. Vuoden 1937 opastuskursseilla terveydenhoitaja esitelmöi ensiavusta ja kuumekääreiden laitosta ja seuraavana vuonna äitiyshuollosta ja odotusajan asioista. Terveystieteelliset teemat olivat mukana myös emäntäpäivillä vuonna 1937, kun Kajaanin kaupunginlääkäri puhui synnytykseen liittyvistä asioista. Tuolloin maaseudulla elävistä äideistä kolmasosa synnytti ilman kättilön apua.³¹³ Neuvojen valmius auttaa terveydenhoidollisissa kysymyksissä ja samalla helpottaa kainuulaisten emäntien jokapäiväistä elämää oli varmasti tarpeen alueella, jossa terveyden- ja sairaanhoidon peruspalveluiden kehittäminen tehostui vasta talvisodan jälkeen.³¹⁴

Terveystieteelliset kysymykset ja asunto-olojen kohentaminen liitettiin myös taloudellisiin ja työtehollisiin kysymyksiin. Epäterveellisten asumisolosuhteitten ja taloudellisen aseman välillä nähtiin selvä yhteys: epäkohtien seurauksena oli asukkaiden terveydentilan lasku ja samalla myös työkyvyn aleneminen.³¹⁵ Maaherra E.Y. Pehkosen pitämässä juhlaesitelmässä Kainuun emäntäpäivillä vuonna 1939 taloudellisen nousun edellytyksenä nähtiin terve ja työkykyinen

³¹⁰ KS 16.4.1935, ”Maatalouden ja kotitalouden ohjaajat opastuskursseilla Kajaanissa”.

³¹¹ Talve 1990, 152,386; Heinonen 1998, 51; Heikkinen 1990,141.

³¹² Kianto [1923]1994, 283; kts. myös Heinonen 1998, 51.

³¹³ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 12.3.1937, 7§; KS 10.4.1937, ”Kotitalousneuvojen opastuskurssit alkoivat Kajaanissa”; KS 21.9.1937, ”Onnistuneet emäntäpäivät Kajaanissa”; KS 20.4.1937, ”Maalaisväestön yleisen terveystason parantaminen...”

³¹⁴ Turpeinen 1986, 359-360.

³¹⁵ Kuusi 1931, 820-821, 826.

ihminen. Kodit oli saatava vapaiksi syöpäläisistä, liasta ja kaikinpuolin viihtyisiksi: ”Silloin koko kansan terveys ja hyvinvointi kasvaa”.³¹⁶

4. ”RIENNÄ RIEMUIN EESPÄIN VAAN”. KÄYTÄNNÖN TOIMINTAMUODOT

4.1. Naisosastot

Maamiesseurojen yhteyteen perustettujen naisosastojen toimintatarkoituksena oli maamiesseurojen tapaan maatalouden edistäminen sekä kodinhoidon ja kotitalouden edistämistyö. Ajateltiin, että kotitaloustyön kehittämiseksi ja tehostamiseksi tarvittiin naisten omakohtaista ja määrätietoista työtä: ”Pyritään siihen, että naisosastot paikkakunnillaan muodostuisivat joka suhteessa virkeiksi toimielimiksi naisia lähellä olevain eri maataloustyöolojen kehittämiseksi”.³¹⁷ Tavoitteena oli saada naisosasto jokaiseen maamiesseuraan. Yhteistoiminta näiden kahden toimintamuodon, maamiesseurojen ja niiden naisosastojen välillä tarkoitti maatalouden kehittämistä kokonaisuudessaan.³¹⁸ Ajateltiin, että valveutuneet naiset pystyivät viemään edistystyötä paremmin eteenpäin, ”vastuksista huolimatta”.³¹⁹ Emänttiin luotettiin, miehet sitä vastoin nähtiin asenteiltaan ennakkoluuloisempina.

Sotien välisenä aikana pyrittiin kasvattamaan naisten jäsenyyttä maamiesseuroissa ja naisosastojen määrä kasvoi läpi koko 1920- ja 1930-luvun. Erityisesti 1930-luvun alku oli naisosastotoiminnan voimakkaan nousun aikaa ja innostus levisi kaikkialle Kainuuseen. Naisosastojen perustamisaallon sai aikaan Maatalousseurojen Keskusliiton kotitalousvaliokunnan perustaminen vuonna 1929 ja samana vuonna annettu vetoamus ”Maatalousnaisten on järjestäytyttävä”, joka julkaistiin Keskusliiton julkaisusarjassa.³²⁰ Ensimmäisen kerran Kajaanin maan-

³¹⁶ KS 11.7.1939, ”Onnistuneet emäntäpäivät Kuhmon Korpilinnassa 11.7.1939”.

³¹⁷ Kajaanin mvs:n toimintasuunnitelma 1937.

³¹⁸ KMKa, Maamiesseurojen ja naisosastojen historiikkeja, Kuhmo, Raiskio, 1945; KS 7.3.1935, ”Kuhmonniemen Timoniemen maatalousnaisten vuosikokous”; 16.7.1935, ”Sotkamon Haapalanlahden maatalousnaiset”.

³¹⁹ KS 4.7.1931, ”Kajaanin mvs:n toiminta vuonna 1930”.

³²⁰ Laine 1948, 376.

viljelysseuran naisosastoja koskevat tiedot löytyvät vuoden 1929 vuosikirjasta. Tiedot kirjattiin Keskusliiton kotitalousvaliokunnan kirjelmän johdosta.³²¹ Tuolloin Kajaanin maanviljelysseurassa oli yhteensä 10 naisosastoa, joissa oli jäseniä 183. Samana vuonna kaikille maamiesseurojen naisjäsenille lähetettiin kiertokirje naisosastojen perustamisesta sekä palkattiin neuvoja työskentelemään osastojen perustamiseksi. Toiminta tuotti tulosta ja kaksi vuotta myöhemmin naisosastoja oli jo 31, jäseniä 747. Määrä kasvoi tasaisesti niin, että vuonna 1938 ympäri Kainuuta oli jo 60 naisosastoa, jäsenmäärän lähennellessä 1700:aa. Usein naisosaston perustamista edelsi kylässä pidetty ruoanlaitto- tai kotitalouskurssi.³²²

Maamiesseuratoiminnan rinnalla naisosastotoiminnalla oli suuri merkitys neuvontatyön eteenpäin menossa. Vaikka naiset olivat olleet mukana maamiesseuratoiminnassa ja heille oli järjestetty omia kursseja ja kilpailuja, antoi naisosastojen perustaminen emännille enemmän omaa liikkumatilaa ja vapautta suhteessa omaan toimintaan.³²³

Naisosastot päättivät toimintalinjoistaan syyskokouksissaan, joissa laadittiin työsuunnitelmat, päätettiin pidettävistä kursseista, kilpailuista ja muista tilaisuuksista. Kursseja piti pyytää erikseen maanviljelysseuralta, josta neuvojat tulivat.³²⁴ Omia neuvoja naisosastoilla ei ollut. Maanviljelyseura oli mukana naisosastotoiminnassa opastamalla, tukemalla ja valvomalla toimintaa. Merkittävä tekijä oli seuran konsulenttien ja kotitalousneuvojien aktiivisuus uusien yhdistysten perustamisessa.³²⁵

Naisosastojen yksi tärkeimmistä toimintamuodoista olivat ompeluseurat. Naisosastojen työ aloitettiin tavallisesti juuri ompeluseuratyömuodolla. Ne oli helppo omaksua kokoontumistavaksi, koska niissä toteutettiin agraariyhteisölle ominaisia iltapuhdetraditioita.³²⁶ Ompeluseuroja pidettiin talviseen aikaan tavalli-

³²¹ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 24.3.1930, 8§.

³²² KS 27.1.1934, ”42 maatalousnaisten osastoa Kainuussa”; KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 24.10.1929, 6§; Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1920-1939.

³²³ KMKa, Maamiesseurojen ja naisosastojen historiikkeja, Etelä-Kuhmon naisosaston historikki vuodelta 1978.

³²⁴ Esim. KS 21.11.1933, ”Kuhmonniemen maatalousnaiset olleet koolla”.

³²⁵ Kajaanin mvs:n toimintasuunnitelmat 1931-1933, 1935-1939; KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 24.10.1929, 6§.

³²⁶ Ollila 1993, 186; Palmunen 1992, 90.

sesti joka toinen viikko, vuoron perään eri taloissa.³²⁷ Kuhmon Ylä-Vieksillä vuonna 1933 perustetun naisosaston ompeluseuroihin tultiin pitkienkin taipaleiden takaa, vaikka tiestö puuttui vielä tuolloin lähes kokonaan. Työpäivän päätteeksi lähdettiin rohkeasti hiihtämään illanistujaisiin ja tapaamaan muita saman kylän emäntiä.³²⁸ Ompeluseurat tyydyttivät jäsenten sosiaalista tarvetta sekä myös tiedollista puolta: ”Illat koetetaan saada virkistäviksi ja opettaviksi, lukemalla siellä jotain opettavaista kirjaa ja myöskin alustamalla keskustelukysymyksiä”.³²⁹ Naisosastojen tilaisuuksia varten Maatalousnaisten keskusjohtokunta julkaisi erityisen ohjelmalehtisen, joka sisälsi useita keskustelunaiheita ompeluiltoihin. Keskustelukysymykset käsittelivät mm. maatalouden kokotaloutta, kannattavaa vihannesviljelyä sekä vihannesten ja rasvan käyttöä ruokataloudessa.³³⁰ Ompeluilloissa emännät saivat sanoa myös oman sanottavansa: ”Jokainen on saanut laskea kielenkantansa valloilleen ja puhua, puhua... Näin tuli hoidettua mielenterveyttäkin siinä ohessa”.³³¹ Mahtoikohan olla niin, että valistukselliset näkökohdat jäivät sivuseikaksi emäntien päästessä seurustelemaan kahvikupin ja käsitöiden ääreen... Ompeluseurat hyödyttivät jäseniä myös taloudellisessa mielessä. Käsitöitä myytiin iltamissa ja joulumyyjäisissä, mistä saatiin lisätienestejä naisosastotoiminnan ylläpitämiseen.³³²

Naisosastot edistivät kotitalouden neuvontatyötä hankkimalla yhteiskäyttöön tarpeellista kotitaloudellista välineistöä ja uutuuksia kuten mehumyllyjä, lihamylyjä, kahvikuppeja, täkintikkauspoukkia, pellavaloukkuja ja kangaspuita.³³³ Yhteisostoilla päästiin käyttämään taloudellisesti järkevällä tavalla ajanmukaisia mutta suhteellisen harvoin tarvittavia työvälineitä, joita ei muuten olisi voitu yksityisiin talouksiin hankkia. Samalla naisosastot rahoittivat toimintaansa vuokraa-

³²⁷ Esim. KS 15.12.1934, ”Naisosasto perustettu Hiisijärvelle”; 26.10.1933, ”Korholanmäen maamiesseuran naisosaston kokous”; 14.10.1933, ”Maamiesseuran naisosasto perustettu Sotkamon Sumsankylään”.

³²⁸ Elämää Yli-Vieksillä ennen ja nyt 1996, 66.

³²⁹ 14.10.1933, ”Maamiesseuran naisosasto perustettu Sotkamon Sumsankylään”.

³³⁰ Ohjelmaa maamiesseurojen ja niiden naisosastojen tilaisuuksia varten 1936.

³³¹ Elämää Yli-Vieksillä ennen ja nyt 1996, 66-67.

³³² Esim. KS 8.3.1930. ”Uuran maamiesseuran naisosaston iltama”; 30.11.1933, ”Iltama Kuhmonniemellä”; 26.11.1933, ”Lietekylän naisosaston kokous”.

³³³ KS 15.12.1934, ”Kuhmonniemen Lammasperän maamiesseuran maatalousnaisten syyskokous”; 2.12.1937, ”Kuhmonniemen maatalousnaisten syyskokous”; 20.10.1938, ”Etelä-Kuhmon maatalousnaisten syyskokous”; KMKa, Maamiesseurojen ja naisosastojen historiikkeja, Yli-Vieksin maatalousnaisten 45-vuotishistoriikki vuodelta 1978.

mallalla välineistöä jäsenilleen.³³⁴ Hankintoja kuvasti selvästi kotitaloudelliset edistysuuntauukset ja ajan henki. Pellavaloukkujen suuri määrä maanviljelysseuran alueella osoittaa sen, kuinka voimakasta työtä suoritettiin käsityön ja pellavan viljelyn edistämiseksi.³³⁵ Eräs naisosasto hankki perunannostokoneen, mikä mainittiin vuoden 1933 emäntäpäivillä: ”*Naiset ovat tässä toimintansa ulottaneet jo miltei miesten työsaralle, mutta emme suinkaan heitä moittien mainitse*”.³³⁶ Naisten omatoimisuutta pidettiin arvossa. Perinteisen maataloustyövälineistön hankinta korosti ajatusta yhteisvastuusta maataloudessa. Se jolla oli varaa, hankki puuttuvan koneen.³³⁷

4.2. Kotikäynneistä kursseihin

Henkilökohtainen neuvonta ja kotikäynnit olivat valistuksen ja neuvonnan perusmalleja ja pitkään keskeisiä neuvonnan muotoja. Suuresta työmäärästä huolimatta kotikäynntejä suosittiin, koska niillä saatiin välitön yhteys neuvottaviin. Samalla se oli erittäin vaativa työmuoto, koska neuvojlta vaadittiin suurta huomaavaisuutta, kodin talouden tuntemusta ja psykologista taitoa paneutua kunkin kodin ilmapiiriin.³³⁸

Kotikäynneillä Kajaanin maanviljelysseuran kotitalousneuvojat pyrkivät välttämään yksin työskentelyä vaatien aina talon väen mukaan oppimaan.³³⁹ Käynneillä ohjattiin etupäässä puutarhanhoitoa, mikä tarkoitti puutarha-alan suunnitelmia ja istutuksia. 1930-luvulla myös kotitalous otettiin kasvavassa määrin mukaan henkilökohtaiseen neuvontaan. Vuonna 1938 tehdyistä 8 814 henkilökohtaisesta neuvontatoimituksesta koski kotitaloutta 32% ja puutarhanhoitoa 68%. Kotitalouden neuvonnasta 49% koski ruokataloutta, 30% kodin- ja lastenhoitoa, 14% käsitöitä sekä 6% kodin taloutta (suunnittelu, kirjanpito)³⁴⁰ Koko maan laajuisesti

³³⁴ KMKa, KMVSA, Kajaanin mvs:n ptk. 10.4.1927, 14§; Laine 1948, 371.

³³⁵ Laine 1948, 372.

³³⁶ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1933, 143.

³³⁷ Laine 1948, 373-374.

³³⁸ Heinonen 1998, 147-148; Laine 1948, 309.

³³⁹ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1931, 162.

³⁴⁰ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1920-1939.

maanviljelys- ja talousseurojen kotitalousneuvojat tekivät vuonna 1938 yhteensä 120 152 neuvontatoimitusta, joista 41% koski kotitaloutta ja 59% puutarhanhoitoa.³⁴¹

Maanviljelysseuran kotitaloudellista neuvontatyötä alettiin yhä kasvavassa määrin toteuttaa kurssien avulla. Vuonna 1930 todettiin toiminnasta seuraavasti: ”*Kasvitarha ja kotitaloustoiminta pääasiallisesti suoritetaan kurssien muodossa*”.³⁴² Kurssit olivat henkilökohtaista neuvontaa tehokkaampi neuvontamuoto, koska silloin voitiin palvella suurempia joukkoja yhtä aikaa eikä neuvojan tarvinnut kiertää jokaisessa talossa erikseen.³⁴³ Kurssien tarkoituksena oli täydentää kotitaloudellisia tietoja ja taitoja kun tarve niihin oli ensin herätetty kotikäyntien avulla. Kainuussa tosin pyrittiin siihen, että ihmisten tuli totuttautua osallistumaan kursseille jos suinkin mahdollista. Jos neuvojalla oli aikaa, kävi hän kurssien jälkeen opastamassa kodeissa, joista ei ollut tilaisuutta saapua kursseille.³⁴⁴

Kurssien onnistumisen ehtona oli mukautuminen olemassa oleviin olosuhteisiin ja niissä tuli ottaa huomioon kurssilaisten mahdollisuudet saapua kurssipaikalle. Martta Kuusela piti aiheesta alustuksen Maatalousseurojen Keskusliiton edustajakokouksessa ja toivoi, että kurssipaikkana voitaisiin käyttää yksityistä kotia sen suomin mahdollisuuksin. Kurssiohjelma tuli toteuttaa kulloistenkin kotien talousarvioiden ja koteihin sopivien neuvonta-aiheiden puitteissa.³⁴⁵ A. Fränti kirjoitti Maa-lehdessä kurssitoiminnasta ja painotti kurssitaloa valittaessa isäntävään myönteistä suhtautumista kursseihin ja että kurssipaikka ei olisi asutuksesta ja kulkuteistä syrjässä.³⁴⁶ Kainuussa huonojen kulkuyhteyksien ja pitkien välimatkojen takia kurssipaikalla saatettiin jopa yöpyä.³⁴⁷ Kajaanin maanviljelysseurassa kurssien pitopaikka oli usein yksityinen talo. Tämä tulee ilmi kursseja käsittelevissä sanomalehtiartikkeleissa, joissa kurssipaikasta oli tapana mainita kylän ja talon nimi. Esimerkiksi marraskuussa 1932 järjestettiin keittokurssit Me-

³⁴¹ Niemelä 1996, 298.

³⁴² Kajaanin mvs:n vuosikirja 1930, 66.

³⁴³ Vrt. Ollila 1993, 233; Räsänen 1980a, 51

³⁴⁴ Laine 1948, 315; Kajaanin mvs:n vuosikirja 1931, 11.

³⁴⁵ Laine 1948, 315.

³⁴⁶ Maa 8/1929, ”Mietteitä kurssitoiminnasta”.

³⁴⁷ KMKa, Maamiessseurojen ja naisosastojen historiikkeja, Etelä-Kuhmon maatalousnaisten historiikki vuodelta 1978.

lalahden Mäkelässä ja joulukuussa 1934 Kiannanniemen Päätalossa.³⁴⁸ Aina talon nimeä ei mainittu. Esimerkiksi Puolangalla järjestettiin vuoden 1933 lopulla kotitalouskurssit ”*kahdessa eri talossa*”.³⁴⁹ Joskus kurssipaikasta oli mainittu pelkkä kylän nimi. Myös kansakoulut olivat yleisiä kurssipaikkoja. Vuoden 1932 alussa Ristijärven kirkonkylän kansakoululla järjestettiin kymmenen päivää kestävä kotitalouskurssit.³⁵⁰ Koulut olivat keskeisellä paikalla, jonne oli helppo saapua ja jonne mahtui suurempikin määrä ihmisiä. Kurseilla ruokaa valmistettiin saatavissa olevista aineksista ja kurssilaiset saattoivat itse tuoda mukanaan kasvikset, joista ruokaa valmistettiin mahdollisuuksien mukaan.³⁵¹

Kurssien järjestäminen yksityisissä taloissa ei aina sujunut ongelmitta. Kurssitalona oli hyvin usein seudun edistynein talo. Vuonna 1931 järjestetyssä maanviljelysseuran kotitalousryhmän neuvottelukokouksessa useat neuvojat valittivat sitä, että kurseille ei tahtonut saada osallistujia. Etenkin kylvö- ja säilykekurseilla tämä ongelma tuli esille. Syyksi katsottiin se, etteivät ihmiset olleet tietoisia neuvottavan asian tärkeydestä ja että työ esimerkiksi kylvökurseilla tuli kurssitalon hyödyksi, mikä aiheutti muissa osallistujissa kateutta. Neuvontatyössä pyrittiin kurssit järjestämään vuosittain eri taloihin, jotta kurssien tuottama hyöty ei olisi tullut vain yhden talon osalle.³⁵²

Kurseilla pyrittiin mahdollisimman käytännölliseen ja havainnolliseen toimintatapaan. Tiedollisen opetuksen, kuten esitelmien ja alustusten lisäksi esitettiin opetettavaan asiaan liittyvä työnäyte tai työsuoritus ja kurssilaiset itse olivat aktiivisesti mukana toiminnassa. Havainnollisuuteen kuului lisäksi tarpeellinen määrä opetus- ja työvälineistöä.³⁵³ ”*Näin saavat osanottajat käyttää pääasiassa silmiään*”³⁵⁴ oli perustelu havaintoesityksille ja tottumattomankin arveltiin pystyvän paremmin seuraamaan annettavia ohjeita. Hyvänä esimerkkinä tästä olivat lasten- ja terveydenhoitokurssit, joilla havaintovälineenä oli nukke, ”Ulla-

³⁴⁸ KS 15.11.1932, ”Keittokurssit Melalahden Mäkelässä”; KS 8.12.1934, ”Karjanhoito- ja kotitalouskurssit”.

³⁴⁹ KS 19.12.1933, ”Kotitalouskurseja Puolangalla”.

³⁵⁰ KS 13.2.1932, ”Kotitalouskurssit Ristijärven kirkonkylässä”.

³⁵¹ KS 21.11.1935, ”1-viikkoiset ruuanvalmistuskurssit”; KS 15.11.1938, ”Kotitalous- ja karjanhoitokurssit pidettiin Suomussalmen...”

³⁵² Kajaanin mvs:n vuosikirja 1931, 11.

³⁵³ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1936, 56; 1937, 68; 1938, 56; Laine 1948, 315; Maa 8/1929, ”Mietteitä kurssitoiminnasta”; Fränti 1929, 28.

Maija”, jota pesemällä ja pukemalla naisia opetettiin lastenhoidossa.³⁵⁵ Nuken käyttö havaintovälineenä herätti kuulijoissa myös hilpeyttä: ”*Ja kun havaintovälineeksi puhujan pöydälle kannettiin lapsi` pärekoriin makaamaan asetettuna, niin jopa ilosta emäntäin sydän sykähti, koskapa kuului iloinen naurun remahdus.*”³⁵⁶

Paistamisen ja keittämisen ohella suunniteltiin ohjelmallisia päättäjäisiä ja iltamia. Päättäjäiset olivat valistuksen kanava, jotka sisälsivät tervehdyspuheen, esitelmiä, musiikkiesityksiä, runonlausuntaa, kertomuksia, kuvaelmia, näytelmiä, leikkejä ja tansseja. Koska iltamat olivat harvassa ja lähes ainoita huvitilaisuuksia paikkakunnilla, järjestettiin niitä useimpien kurssien päätteeksi avoimina tilaisuuksina kaikille kyläläisille. Samalla saatiin edistettyä myötämielistä suhtautumista neuvontaan. Esitelmät olivat ajankohtaisista aiheista ja puhujana oli tavallisesti kurssin vetäjänä toiminut kotitalousneuvoja tai kotitalouskonsulentti. Kuvaelmat ja näytelmät olivat opettavaisia valistustarinoita, joissa käsiteltiin humoristisella tavalla emännän arkeen liittyviä asioita. ”*Emännäksi olisi mulla aikomus*”³⁵⁷, ”*Tapamarssi*”³⁵⁸ ja ”*Porkkana ja punajuuri keskustelevat*”³⁵⁹ olivat eräitä käsiteltyjä teemoja. Esityksiä saatettiin kutsua myös ilveilyiksi tai pilaesityksiksi. Näytelmien toteutus antoi tilaa osallistujien omalle luovuudelle.³⁶⁰ Maakunta-aatettakaan ei unohdettu, sillä iltamat aloitettiin tai päätettiin usein nälkämaanlaullalla.³⁶¹

Anne Ollilan mukaan neuvonnan pääpaino oli pitkään puutarhanhoidossa ja kotitalouskurseja jopa vieroksuttiin niiden outouden takia. Neuvontatyö aloitettiin puutarhaneuvonnalla ja vähitellen siihen liitettiin myös säilöntä- ja ruuanlaittokurssit. Neuvonta muovautui tiettyssä kehityskulussa, siirryttiin pihalta pirttiin ja kotitalous alkoi yhä kasvavassa määrin ottaa jalansijaa puutarhaltalta.³⁶² Puutarhaneuvonnan voimakkuus oli ymmärrettävää, koska se oli alkoi paljon aikaisemmin kuin varsinainen kotitalousneuvonta, jota pääasiassa kehitettiin vasta

³⁵⁴ KS 22.2.1938, ”Lastenhoidossa annetaan ohajausta”.

³⁵⁵ Sama.

³⁵⁶ Kajaanin mvs.n vuosikirja 1933, 150.

³⁵⁷ KS 22.10.1927, ”Kotitalouskurssien lopettajaisjuhla”.

³⁵⁸ KS 21.11.1935, ”1-viikkoiset ruuanvalmistuskurssit”.

³⁵⁹ KS 10.11.1938, ”Maatalousnaisten syyskokouksia Säräisnimellä”.

³⁶⁰ Heinonen 1998, 149.

³⁶¹ Esim. KS 22.10.1927, ”Kotitalouskurssien lopettajaisjuhla”; 9.12.1933, ”Maamiesseuran iltama Ruhtinaansalmella”; 2.2.1933, ”Kotitalouskurssit Teerijärvellä”.

1900-luvun alusta. Kajaanin maanviljelysseuran neuvonnassa tämä kehityskulku näkyi siinä, että neuvonnasta käytettiin pitkään nimitystä toiminta puu- ja kasvitarihoidon alalla. Vuonna 1929 nimitys muuttui toiminnaksi puu- ja kasvitarihoidon sekä kotitalouden alalla ja vuonna 1937 toiminnaksi kotitalouden ja puutarhahoidon alalla.³⁶³ Kun yhä laajemmin alettiin painottaa emännän kotitaloudellisia taitoja, ei pelkkä kasvitarihoidon neuvonta riittänyt tyydyttämään neuvonnan päämääriä ja ajan vaatimuksia. 1930-luvulla kodinhoidollisen neuvontatyön yleistyessä toivottiin nimenomaan kurssien antavan sysäyksen alan edistymiselle. Kodinhoidollisten kurssien vakiintuminen tapahtui 1930-luvun alussa ja erityisesti pulavuosina kodinhoidollisia kursseja järjestettiin muita vuosia useammin.³⁶⁴

Valtakunnallisella tasolla maanviljelys- ja talousseurojen pitämien kotitalouskurssien ja niiden osanottajien lukumäärä nousi 1930-luvulla voimakkaasti. Kun kursseja oli vuonna 1930 pidetty yhteensä reilut kaksisataa ja osanottajia oli vajaa kolme tuhatta, oli vastaavat luvut vuonna 1938 3 000 ja 42 000. Puutarhakurssien suosio oli vielä vuonna 1930 lähes yhtä suuri kuin kotitalouskurssien, mutta vuoteen 1938 tultaessa osanottajamäärä jäi noin kolmannekseen kotitalouskurssien osallistujamäärästä. Yksi kotitaloutta suosiva tekijä oli 1930-luvun lopun voimakas elintason nousu, joka mahdollisti tavallistenkin kotien kulutustottumusten muutoksen. Tuolloin myös vähävaraisiakin asuntoja alettiin varsinaisesti vastasisustaa.³⁶⁵

Kajaanin maanviljelysseurassa kasvitarha- ja puutarhanhoitokurssien lukumäärä nousi räjähdysmäisesti vuonna 1932, jolloin pidettyjen kurssien määrä nousi 120:een mikä tarkoitti määrän kolminkertaistumista edellisvuosiin ja 1920-lukuun verrattuna. Osallistujamäärä nelinkertaistui tuhanteen viiteensataan. Taustalla vaikuttivat pulavuodet ja pyrkimys mahdollisimman suureen omavaraisuuteen. Pulavuosien jälkeenkin kasvitarha- ja puutarhakurssit säilyttivät asemansa eikä niiden suosio väistynyt kotitalouskurssien tieltä yhtä radikaalisti kuin valtakunnallisella tasolla. Puutarhakurssit olivat pysyviä kursseja, joiden merkitys Kainuussa oli jatkuvasti tärkeä eikä niistä ollut varaa luopua. Samanaikaisesti kotitalo-

³⁶² Ollila 1993, 227-229.

³⁶³ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1920-1939, Neuvojain työtaulukko.

³⁶⁴ KS 9.12.1930, ”Kodinhoitokurssit”; 16.4.1935, ”Maatalouden ja kotitalouden ohjaajat opastuskursseilla...”; Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1920-1939.

usneuvonta osoitti kuitenkin nopeaa kehitystä. 1920-luvulla pääpainon ollessa vielä kasvitarhanhoitokursseissa järjestettiin myös ruokatalouskursseja sekä yksittäisiä käsityökursseja. Kodin- ja lastenhoitokurssit eivät vielä tuolloin olleet mukana ohjelmassa. 1930-luvulta kotitalouskurssien lukumäärä alkoi nousta ja vuoteen 1933 mennessä kurssien määrä oli noussut sataan, osallistujamäärän ollessa 1 500. Kotitalouskurssien suosio oli noussut puutarhakurssien rinnalle. 1930-luvun loppupuolelle tultaessa kotitaloudellisten kurssien määrää kohottavana tekijänä olivat paikallisten maamiesseurojen ja naisosastojen järjestämät kurssit, joita johtivat maanviljelysseuran kotitalousneuvojat. Vuonna 1937 puutarhanhoitokursseja oli vielä 3/4 kotitalouskurssien määrästä, mutta jo seuraavana vuonna tapahtui huomattava muutos: puutarhakurssien määrä jäi neljännekseen kotitalouskurssien määrästä, joiden määrä nousi yli kahteen sataan. Taustalla vaikutti uutena ohjelmamuotona terveydenhoitokurssit, joita järjestettiin vuonna 1938 eri puolilla Kainuuta yhteensä 57 kertaa.³⁶⁶

Ruokatalouden kurssit painottuivat etenkin 1920-luvulla ruuanlaittoon ja säilöönpanoon. Kun ensin puutarhanhoitokursseilla oli opittu kylvämään, istuttamaan, harventamaan ja perkaamaan oli seuraavaksi vuorossa kasvisruokien valmistusta. Kurssit alkoivat monipuolistua 1930-luvun alusta: mukaan tuli kodinhoitokursseja, lisääntyvässä määrin ompelu- ja käsityökursseja, liinavaatteidentekokursseja, leipomiskursseja, juustonvalmistuskursseja jne. Edelleen kylvö- ja ruokatalouskurssit olivat kuitenkin kaikkein suosituimpia emäntien keskuudessa. Varsinaisten peruskurssien ohella 1930-luvulla järjestettiin erilaisia ajankohtaisia kursseja kuten teurastuskursseja, sienien keruu- ja ruoaksilaittokursseja, hautausmaanalaittokursseja sekä jo aiemmin esille tulleita terveydenhoitokursseja. Sienien keruu- ja ruoaksilaittokurssi ei ilmeisesti ollut osallistujien suosiossa, koska se järjestettiin yhden ja ainoan kerran vuonna 1932. Ajankohtaisille kurseille leimallista olikin terveydenhoitokursseja lukuunottamatta muutamat kurssikerrat. Kun jotain ruoka-ainetta alettiin valmistaa tehdasmaisesti tai tilalle tuli uutuuksia, hävisivät

³⁶⁵ Niemelä 1996, 299-300.

³⁶⁶ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1920-1939.

alan kurssitkin ohjelmasta melko pian tämän jälkeen. Ajankohtaisten kurssien merkitys saattoi heiketä myös pulavuosien leiman hävitessä.³⁶⁷

Kajaanin maanviljelysseura oli lokakuussa 1931 mukana perustamassa Kajaanin hädänalaisten keskusavustustoimikuntaa. Toimikunnan puheenjohtajaksi valittiin A.Fräntin puoliso, maanviljelysseuran rahastonhoitaja rouva Maiju Fränti. Keskusavustustoimikunta järjesti maanviljelysseuran tuella kodinhoitokursseja, joilla paitsi opetettiin erilaisia kodin- ja taloudenhoitoon liittyviä taitoja, kuten ruuan valmistusta, vaatteiden korjausta ja kaavojen leikkaamista, jaettiin lisäksi ruoka-avustuksia.³⁶⁸ Pula-aikaan liittyen maanviljelysseura järjesti myös ns. työkursseja, joilla opetettiin käsitöitä, ruuanlaittoa sekä eräitä muita maatalouden eri puolia. Esitelmien ja käytännön töiden lisäksi kursseilla osallistujille jaettiin jauhoja, vaatteita ja ilmaisia aterioita.³⁶⁹ Maanviljelysseuran pula-ajan neuvontatyö noudatti maanviljelysseuranaisten neuvottelukokouksessa Helsingissä vuonna 1931 tehtyjä päätöksiä, jotka velvoittivat toimimaan työttömyyden ja hädän lievittämiseksi. Kokouksessa oli mukana myös Maiju Fränti.³⁷⁰

Kurssien vastaanotto Kainuun rajaseudulla oli ainakin Suomussalmella pidetyn kurssin perusteella odotettu ja toivottu: ”*Kaikki olivat iloisia siitä, että tällainen tapahtuma oli järjestetty saloseudun asujien hiljaisen ja arkisen elämän virkistykseksi ja opiksi tulevaisuudelle*”.³⁷¹ Aivan Kainuun syrjäisimpiin rajaseutukyliin neuvonta ulotettiin vasta 1930-luvun loppupuolella. Kylissä ei oltu tätä ennen pidetty minkäänlaista neuvontakursseja, minkä takia kurssityön merkitystä ei täysin ymmärretty vaikka valistustyö tuli todella tarpeeseen. Osanotto saattoi tällaisille kursseille olla melko vähäistä. Tällaisilla kursseilla pyrittiin antamaan käytännöllistä opastusta, herätteitä ja perustietoa neuvottavasta asiasta.³⁷²

³⁶⁷ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1920-1939; Laine 1948, 316-317.

³⁶⁸ Pulma 1994, 116; KS 7.5.1932, ”Neuvontapäivät kodinhoidossa”; 14.5.1932, ”Kajaanin keskusavustustoimikunta...”; 19.5.1932, ”Keskusavustustoimikunnan kodinhoitokurssit”; KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 20.2.1932, 7§.

³⁶⁹ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1933, 71.

³⁷⁰ Maa 12/1931, ”Maanviljelysseuranaisten neuvottelukokous Helsingissä”.

³⁷¹ KS 15.11.1938, ”Kotitalous- ja karjanhoitokurssit pidettiin Suomussalmen...”

³⁷² KS 2.3.1938, ”Karjanhoitokursseja pidetty Kuhmon rajakylissä”.

4.3. Emäntäpäivät

Kajaanin maanviljelysseuran toimesta, Kajaanin kaupungintalolla vuodesta 1928 järjestetyt emäntäpäivät olivat sotien välisen ajan oleellinen ja näyttävä vuosittainen maakunnallinen tapahtuma. Tarkoituksena oli antaa ajankohtaista tietoa emäntien eri toimialoilta ja tilaisuudella olikin selkeä neuvonnallinen ja valistava luonne. Esitelmöitsijöinä toimi alan asiantuntijoita. Seuran omien virkailijoiden sekä terveydenhoidon asiantuntijoiden lisäksi puhujakorokkeelle nousivat useita kertoja Maatalousseurojen Keskusliiton kotitalouskonsulentit Martta Kuusela ja Lemmikki Heikki. He esitelmöivät mm. kotitalousvälineistä, ruokataloudesta, kotitaloudesta ja kasvitarhanhoidosta.³⁷³ Tunnetut ja arvostetut vieraat otettiin vastaan Kainuussa ilomielin: ”*Kun Kainuun Marssi oli laulettu yhteisesti, piti kotitalouskonsulentti Martta Kuusela erittäin mieltä lämmittävän ja elävästi opettavan esitelmän kotitaloudessa huomioonotettavista asioista. Tässä esitelmässä annettu opetus tuli erittäin eläväksi ja helposti ymmärrettäväksi sen vuoksi, että siinä apuna oli monet havaintotaulukot...Esitys palkittiin reippaalla suosionosoituksella*”.³⁷⁴

On selvää, että tapahtumat olivat samalla koulutustilaisuuksia ja uusien herätteiden antajia myös seuran omille kotitalousneuvojille. Esitelmien ja havaintoesitysten lisäksi emäntäpäivien ohjelmaan kuului säännöllisesti tervehdyspuhe, musiikkiesityksiä, yhteislaulua ja retkeilyä.

Neuvonnallisen luonteen lisäksi emäntäpäivien tarkoituksena oli olla virkistystilaisuus ja samalla maanviljelysseuran tunnustus raskasta työtä tekeville maaseudun naisille: ”*Me olemme nähneet, miten hän aamuvarhaisesta ilta-myöhään saa työtä suorittaa. Hänen on huolehdittava karjanhoidosta, ruoanlaitosta, talouden puhtaanapidosta, lasten hoitamisesta, vaatteiden paikkauksesta ja puhdistamisesta, kasvitarhan kunnostamisesta ja lukemattomista muista tehtävistä. Hänhän se on talonsa sairaanhoitajakin, joka hymyillen ja hyvyttä jakaen helimmin hoitaa sairasta lastaan tai puolisoaan, ja itkee surunsa salassa tumman yön varjojen takana... Pieneksi virkistysmatkaksi uskomme tällöin näiden emäntä-*

³⁷³ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1931, 24; 1933, 148; 1937, 23; KS 17.9.1935, ”Kainuun seitsemännet emäntäpäivät onnistuivat erittäin hyvin”, KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 23.6.1933, 6§.

³⁷⁴ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1933, 148.

päivien osanottajilleen tulevan”.³⁷⁵ Näin lausui seuran sihteeri A.Franti vuoden 1931 emäntäpäivien avauspuheessaan esitellessään syitä tapahtuman järjestämiselle. Lamavuosina korostui myös tulevaisuuden uskon ja luottamuksen lisääminen emäntien keskuudessa.³⁷⁶ Naisten raskaan aseman ymmärtämistä ja tunnustamista haluttiin myös korostaa toteamalla, ettei moni kaupunkilaisnainen ymmärtänyt kainuulaisen pienviljelijämännän työpäivän pituutta ja työn ankaruutta.³⁷⁷ Kotitaloustieteilijä Elli Saurion arvion mukaan maalaisemännän työpäivän pituus oli 1930-luvulla keskimäärin 12,3 tuntia.³⁷⁸

Emäntäpäivät olivat selkeästi kotien yhteishengen kohottamiseen tähtääviä ”kotihengen lietsontäpäiviä”. Itsenäistyneessä Suomessa ja sen kansakunta-ajattelussa oikeanlaatuinen perhe-elämä oli snellmannilaiseen ajatteluun perustuen tie kansakunnan toivottuun tulevaisuuteen.³⁷⁹ Onnelliset kodit olivat terveen ja hyvinvoivan yhteiskunnan kivijalka. Ihanteellinen emäntä oli kodilleen omistautuva, kodin viihtyisyyttä ja kodin lankoja käsissään pitävä naistyyppi: *”Nainen taidollaan, järjestelykyvyllään ja lämmöllään sekä rakkautellaan voi ja on mahdollinen luomaan kodin, jossa sen jäsenet viihtyvät ja tuntevat onnen*”.³⁸⁰ Nainen oli kodin keskus, jonka varassa perhe ja koti olivat. Äiti oli olemassa perheelleen ja hänen rakkautensa oli itsestäänselvää ja automaattista. Naisihanteelle asetettiin selkeät rooli-dotukset ja äitiydessä se tarkoitti työteliäisyyttä, uhrautumista ja kärsivällisyyttä. Nainen oli toisia ja yhä enemmän perhettään varten, mutta harrasti samalla myös itsensä kehittämistä ja sivistämistä.³⁸¹ Tässä itsensä kehittämisessä maanviljelysseura tuli vastaan eri toimintamuotojensa kanssa, ja erityisesti emäntäpäivät kuului tähän ryhmään. Olihan järjestön tarkoituksena huolehtia niin emäntien ammatillisesta neuvonnasta, kuin myös kotien taloudellisen, tiedollisen ja henkisen tason kohottamisesta.

Tilaisuuksiin kokoontui kerralla useita satoja kainuulaisia emäntiä ja tyttäriä viettämään aikaa yhdessä, näkemään ja kuulemaan alaansa liittyvistä ajan-

³⁷⁵ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1931, 175.

³⁷⁶ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1931, 174-179; 1932, 132-137.

³⁷⁷ KS 24.9.1938, ”Emäntäpäivät”.

³⁷⁸ Saurio 1947, 95.

³⁷⁹ Karkama 1985, 103-104; Ollila 1994, 58.

³⁸⁰ KS 10.12.1929, ”Tervetuloa Emäntäpäiville”.

³⁸¹ Karjalainen 1993, 81-85,89; Ollila 1994, 58.

kohtaisista asioista ja ennenkaikkea saamaan uskoa raskaaseen työhönsä. Tilaisuus oli avoin kaikille kainuulaisille. Emäntäpäivät olivat myös järjestön yhteishengen luoja, joilla tehtiin päätöksiä ja mietittiin keinoja, millä kehitystä voitaisiin viedä eteenpäin kainuulaisissa talouksissa.

Maakunnallisten emäntäpäivien lisäksi järjestettiin vastaavia paikallisia tapahtumia Kainuun syrjäisimmissä pitäjissä. Kesällä 1939 maanviljelysseura toimeenpani Kuhmon naisosastojen pyynnöstä emäntäpäivät Kuhmon kirkonkylässä. Paikkakuntalaisten lisäksi osallistujia oli myös muualta Kainuusta. Osallistujia oli runsaasti, noin 500 henkeä.³⁸² Maanviljelysseura järjesti yhteistyössä Suomussalmen Martta-yhdistyksen kanssa vuonna 1935 emäntäpäiviä Suomussalmelle. Vaikka ohjelma olikin kotitalouspainotteinen, osallistui tapahtumiin myös isäntiä.³⁸³

4.4. Retkeilyt

Retkeilyt kehittyivät opetusmuotona vuosisadan alussa. Ne olivat uusi neuvontamuoto ja laajenivat eri puolille maata nopeasti. Valtaosa maanviljelys- ja talousseurojen retkeilyistä oli pienviljelijöille tarkoitettuja yleisretkeilyjä, joiden osanottajat tutustuivat maatalouden kaikkiin eri puoliin ja ne järjestettiin tähän tarkoitukseen myönnettyjen valtionapujen turvin. Retkillä osanottajat vietiin tutustumaan esimerkiksi hoidetuille yksityistiloille, koelaitoksille, kouluille ja muihin julkisiin kohteisiin. Myös naiset osallistuivat näille yleisretkeilyille. Retkeilytoimintaa ohjasi ja valvoi Maatalousseurojen Keskusliitto. Pienviljelijäretkien suunnittelun helpottamiseksi Keskusliitto julkaisi 1920-luvulla useana vuonna *Maataloudellisten retkeilyjen opas* -nimistä teosta, jossa kerrottiin sopivista retkeilykohteista. Paikalliset Maanviljelys- ja talousseurat suorittivat retkeilyjen käytännön toimenpiteet ja toimittivat Keskusliitolle yksityiskohtaiset selostukset retkeilyohjelmasta, osan-

³⁸² Kajaanin mvs:n vuosikirja 1939, 25.

³⁸³ KS 1.10.1935, ”Emäntäpäiviä Suomussalmella”.

ottajista ja kuluista.³⁸⁴ Retkiä kutsuttiin myös opintomatkoiksi tai opintoretkeilyiksi.

Kajaanin maanviljelysseurassa opintoretkien toimeenpanoon kiinnitettiin erityistä huomiota 1900-luvun alusta lähtien: ”*On tahdottu omakohtaisen näkemisen avulla Kainuun asukkaita johdattaa esikuviksi sopiviin talouksiin tutustumisen kautta ajanmukaisiin maatalouksiin ja näin saadut opetukset saattaa kotoisissa oloissa vaikuttamaan*”.³⁸⁵ Vuonna 1927 retkeilyjen vaikutuksista todettiin seuraavasti: ”*Taloissa, joista retkellä oltu, on havaintojen vaikutus huomattavissa*”.³⁸⁶ Vuonna 1924 tehtiin päätös, jonka mukaan jokaisen retkelle osallistuneen oli annettava maanviljelysseuralle kirjallinen vastaus kysymykseen mitä retkellä saaduista havainnoista suunnitteli itse toteuttavansa omassa taloudessa ja millä perusteella.³⁸⁷

Retkeilyjä tehtiin 1920-luvun lopulle etupäässä seuran alueen ulkopuolelle, koska tarkoitukseen sopivia taloja oli Kainuussa vielä tuolloin harvassa. Useimmat retket tehtiin Pohjois-Savoon sekä Oulun Talousseuran alueelle. Vuosikymmenen lopulla tilanne oli kuitenkin jo toinen ja Kainuussakin oli useita kymmeniä retkeilytarkoitukseen sopivia taloja.³⁸⁸ Seuran sihteeri A. Fränti pyrki lisäämään opintoretkeilyjen suuntaamista seuran omalle alueelle. Vuonna 1929 kirjoituksessaan Maa-lehdessä Fränti painotti omaan maakuntaan kohdistuvien retkeilyjen etuja kuten ajansäästöä, taloudellisuutta sekä vakuuttavuutta. Maa-lehden toimitus kommentoi A.Fräntin kirjoitusta ihmettelemällä, miten tällaisen ”syrjäseudun” toimihenkilö oli esittänyt ajatuksen retkeilyalueiden supistamisesta. Fräntin ehdotusta pidettiin vahingollisena, mikäli muualla suuntautuneista retkistä luovuttaisiin kokonaan.³⁸⁹

Kajaanin maanviljelysseura julkaisi vuonna 1929 retkeilyoppaan tarkoituksena opastaa omaan maakuntaan kohdistuvien retkeilyjen suunnittelussa. Pyrkimyksenä ei kuitenkaan ollut kokonaan luopua alueen ulkopuolelle tehtävistä opintomatkoista, vaan edistää paikallisten maamiessseurojen ja naisosastojen ret-

³⁸⁴ Niemelä 1996, 266, Laine 1948, 320-321.

³⁸⁵ Fränti 1929, 33.

³⁸⁶ KS 6.12.1927, ”Tietoja Kajaanin mvs:n opintoretkitoiminnasta v. 1927”.

³⁸⁷ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 22.5.1924, 6§.

³⁸⁸ Fränti 1929, 33; Kajaanin mvs:n vuosikirja 1929, 124.

³⁸⁹ Maa 1/1929, ”Maataloudellisten opintoretkien järjestämisestä”.

keilyjen suuntautumista oman kunnan ja lähikuntien alueelle. Isäntäseuran retkeilyt ulottuivat sitä vastoin edelleen laajemmalle. Maanviljelysseura tuki taloudellisesti maamiesseurojen ja naisosastojen retkeilytoimintaa mahdollisuuksien mukaan. Pienviljelijäretkiin myönnetty valtionapu laski 1930-luvun kuluessa ja paikallisseurat käyttivät yhä kasvavassa määrin myös omia varojaan retkeilyjen toimeenpanossa. Tällainen toiminta yleistyi koko maassa.³⁹⁰

Maanviljelysseuran retkeilyoppaassa esiteltiin kaikkiaan 17 retkeilykiertoa, joihin sisältyi yhteensä 68 eri retkeilypaikkaa. Emäntiäkään ei opintoretkeilyissä unohdettu. Tutustumiskohteina pelto- ja suoviljelysten lisäksi olivat mm. Kajaanin seminaarin puu- ja kasvitarha, Kajaanin Puutavara-Osakeyhtiön kasvitarha, Kainuun kotitalouskoulu sekä yksityisten talojen kasvitarhat. Kierrot oli suunniteltu siten, että yksi kierto pystyttiin suorittamaan yhden päivän aikana. Monia esikuvallisia talouksia jouduttiin jättämään pois huonojen kulkuyhteyksien takia. Retkeilyjen järjestämisestä annettiin tarkat ohjeet. Ohjelman huolellinen valmistelu, ilmoitetussa aikataulussa pysyminen sekä kohtelias ja hillitty käyttäytyminen olivat huomioon otettavia seikkoja. Opintoretkelle ei myöskään saanut ottaa mukaan ”huvimatkailejaa, vaan sellaiset henkilöt, jotka tahtovat sen kautta saada taloonsa lisää maataloudellista innostusta, oppia ja kokemusta”. Retkeilyjä johtivat maanviljelysseuran neuvojat tai joku muu sopiva henkilö.³⁹¹ Retkeilyoppaassa annettuja ohjeita tuli noudattaa tarkasti ja jokaisesta opintomatkasta oli annettava seuralle kirjallinen kertomus.³⁹²

Kainuun Maatalousnaisten työn kehittämisessä panttiin suuri paino retkeilyjen kehittämiselle. Yhdessä kierrettiin ympäri Suomea ja osallistuttiin suurimpiin maatalousnäyttelyihin. Tampereen maatalousnäyttely vuonna 1922 sai liikkeelle erään naisosaston jäsenet. Jotkut olivat hankkineet matkaa varten uudet korkeakorkoiset kengät, ja ottivat nämä ainoiksi kengiksi mukaan matkalle: ”*Katuja kävellessä olivat maalaisemäntien korkeakorkoisiin kenkiin tottumattomat jalat tulleet niin kipeiksi, että kengät oli otettava pois jalasta ja käveltävä avojaloin*”.³⁹³ Näky oli varmaan huvittava, mutta se kertoo siitä, miten suuri tapaus maa-

³⁹⁰ Kajaanin Maanviljelysseuran retkeilyopas 1929, 6, Niemelä 1996, 266-267; Korpela 1997, 90.

³⁹¹ Kajaanin Maanviljelysseuran retkeilyopas 1929.

³⁹² KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk:t 19.8.1933, 5§;, 10.9.1934, 4§, 5§.

³⁹³ Maatalousnainen 4/1945, ”Kainuun naisosastojen historiikka”.

laisemännille oli päästä pois kotiympyröistä. Pientilallisten emäntien irrottautuminen retkeilylle saattoi olla vaikeaa, jos kodin töitä ei tänä aikana hoitanut joku muu.³⁹⁴ Paikallisia retkeilyjä toteutettaessa käytettiin monenlaisia kulkuvälineitä: vuonna 1934 erään naisosaston 13 retkeilijää hiihtivät ensin juna-asemalle, josta jatkoivat kulkuaan päiväjunalla ja lopuksi matkattiin vielä hevoskyydillä retkeilytalon.³⁹⁵ Myös emäntäpäiville tehtiin useita naisretkikuntia. Kuhmon emäntäpäiville vuonna 1939 eräs naisosasto teki retken matkustaen kuorma-autolla. Matka koettiin mielenkiintoiseksi, koska monikaan nuoremmista naisista ei ollut käynyt ennen niin itäisessä osassa Kainuuta.³⁹⁶ Naisosastoille saatettiin jakaa apurahoja vartavasten emäntäpäiville suuntautuvia retkiä varten.³⁹⁷ Emäntäpäivät koettiin ilmeisen tärkeänä tapahtumana, koska vuonna 1929 ehdoiksi avustusten saamiseksi asetettiin retkikuntien saapuminen kyseiseen tapahtumaan.³⁹⁸ Näin mahdollistettiin se, että mahdollisimman moni olisi päässyt osallistumaan tilaisuuteen. Niille Maatalousnaisille, jotka eivät osallistuneet retkille esiteltiin opituista asioista naisosastojen kokouksissa.³⁹⁹ Saatu oppi hyödynnettiin mahdollisimman tarkkaan.

Vuonna 1927 toteutettiin kaikkiaan 6 opintoretkeä, joista neljä suuntautui seuran alueen ulkopuolelle ja loput seuran omalle alueelle. Osanottajia oli yhteensä 79, joista naisia oli puolet.⁴⁰⁰ Retkien lukumäärä kasvoi 1930-luvulla, vaikka valtionavustusten määrä laski. Vuonna 1933 toimeenpantiin jo yhteensä 24 opintoretkeä. Valtionavun lisäksi käytettiin myös omia varoja. Retkistä 13 oli naisosastojen ja 11 maamiesseurojen järjestämiä. 224 retkeilijästä naisia oli yli puolet. Suurin osa retkeilijöistä oli pienviljelijöitä. Retket suuntautuivat seuran omalle alueelle. Vuonna 1938 toteutetuista 19 opintoretkestä oli maamiesseurojen 7 ja naisosastojen 12 retkeä. Mukana oli yhteensä 297 henkilöä, joista naisia oli 166 ja miehiä 131.⁴⁰¹ Naiset olivat siis innokkaita retkeilijöitä Kajaanin maanviljelysseurassa ja naisosastot aktiivisia retkien järjestäjiä.

³⁹⁴ Vrt. Laine 1948, 321.

³⁹⁵ KS 8.3.1934, ”Uuran maatalousnaiset retkeilyllä”.

³⁹⁶ KS 20.7.1939, ”Kotilan maatalousnaiset”.

³⁹⁷ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk:t 20.5.1931, 16§; 24.7.1932, 5§; 19.8.1933, 5§.

³⁹⁸ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 22.9.1929, 4§-13§.

³⁹⁹ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1929, 37; 1931, 51; 1932, 27.

⁴⁰⁰ KS 6.12.1927, ”Tietoja Kajaanin mvs:n opintoretkitoiminnasta v. 1927”.

⁴⁰¹ KS 22.11.1938, ”Retkeilyt esikuvatilaille”.

4.5. Näyttelyt ja kilpailut

Maatalousnäyttelyt tulivat muotiin 1920- ja 1930-luvulla. Ne olivat tärkeitä tapahtumia maatalousvaltaisessa Suomessa.⁴⁰² Maatalousnäyttelyt olivat samalla sekä katselmus alueen maataloudellisiin oloihin että myös yksi neuvonta- ja valistustyön muoto uusien tietojen ja taitojen antajana ja herättäjänä. Sotien välisenä aikana valtakunnallisia maatalousnäyttelyitä pidettiin vuonna 1922 Tampereella ja vuonna 1932 Viipurissa.⁴⁰³ Kajaanin maanviljelysseura oli mukana molemmissa näyttelyissä.⁴⁰⁴

Yleisiä *maakunnallisia* maatalousnäyttelyitä sitä vastoin pidettiin useammin ja niistä muodostui alueen suur tapahtumia. Vuonna 1929 siihen astisesta Kajaanin maanviljelysseuran näyttelytoiminnasta todetaan seuraavasti: ”*Kajaanin Maanviljelysseura ei ole erikoisemmin harrastanut näyttelyjen toimeenpanoa. Mutta niitä on silloin tällöin pidetty*”.⁴⁰⁵ Vuonna 1921 järjestettiin Kajaanissa ensimmäinen suurempi, koko maakuntaa käsittävä maatalousnäyttely. Pääpaino oli maa- ja karjataloudessa. Kasvitarha-, kotitalous- ja kotiteollisuustuotteillakin oli omat osastonsa. Esillä oli mm. säilykkeitä, keittiökasveja, juustoleipiä sekä erikoisuutena amerikkalaisia leivoksia. Kotiteollisuusosasto oli näistä kolmesta osastosta suurin, jossa esiteltiin mm. lankoja, kankaita, pöytäliinoja ja mattoja. Vieraksi näyttelyyn oli saapunut presidenttipari. Näyttelyn tarkoituksena oli osoittaa, että myös Kainuussa oli mahdollisuuksia maatalouden kaikinpuoliseen nousuun: ”*Nälkämaa on pian muuttuva leipämaaksi*”.⁴⁰⁶

Monet maakunnalliset näyttelyt järjestettiin alueen maanviljelysseuran- tai talousseuran vuosijuhlan merkeissä ja niiden järjestelyt täytyi aloittaa jo paria vuotta aikaisemmin.⁴⁰⁷ Kajaanin maanviljelysseuran viettäessä 25-vuotisjuhlaansa vuonna 1929 oli tarkoituksena järjestää yleinen, koko seuran aluetta käsittävä maatalousnäyttely. Järjestelyt aloitettiinkin talvella 1928.⁴⁰⁸ Pitkäai-

⁴⁰² Ollila 1993, 287.

⁴⁰³ Niemelä 1996, 166,168-171, 261-263.

⁴⁰⁴ Fränti 1929, 32; Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1922, 39; 1932, 27; KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 11.6.1932, 2§.

⁴⁰⁵ Fränti 1929, 30.

⁴⁰⁶ KS 24.9.1921, ”Mitä muut meistä sanovat”; Kajaanin mvs:n vuosikirja 1921, 39-41, 104-107.

⁴⁰⁷ Niemelä 1996, 172,263, ; kts. myös Ollila 1993, 286.

⁴⁰⁸ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 16.2.1928, 48§.

kainen ja huolellinen valmistelu takasivat sen, että näyttelyvuoden tuotteet olivat mahdollisimman edustavia. Tätä korostettiin erityisesti kasvitarhatuotteiden kohdalla. Myös kotitaloustuotteilta uskallettiin odottaa tuolloin paljon: ”*Seutukunnan naisväki pitää huolen etteivät he häpeään kyseisellä alalla joudu*”.⁴⁰⁹ Näytteilleasettajille asetettiin eräänlainen vastuu näyttelyn onnistumisesta. Vastuu toimi porkkanana yritykselle päästä parempiin tuloksiin. Kukapa olisi halunnut leimautua epäkelvöllisten tuotteiden takia, kunniaa ja mainetta toki kaipasi jokainen. Parhaimmista tuotteista jaettiin palkintoja ja kunniamainintoja, mikä myöskin toimi kannustimena. Palkintotuomareina näyttelyissä toimivat kotitalousneuvojat. Etukäteisvalmisteluista huolimatta Kajaanin maatalousnäyttely jouduttiin kuitenkin perumaan katotilanteen vuoksi.⁴¹⁰ Seuraavan kerran maakunnallinen maatalousnäyttely järjestettiin vasta vuonna 1939 Puolangalla.⁴¹¹

Yleisten *Paikallisten* maatalousnäyttelyiden lukumäärä kasvoi voimakkaasti 1930-luvulla, jolloin paikalliset maamiesseurat alkoivat järjestää niitä yhdessä maanviljelys- ja talousseurojen kanssa. Isäntäseurat tukivat paikallisia näyttelyitä taloudellisesti ja antoivat neuvojavoimiaan paikallisseurojen käyttöön. Kuten maakunnallisiin näyttelyihin myös paikallisiin näyttelyihin valittiin päätoimikunta ja kullekin näyttelyosastolle oma alatoimikuntansa. Kotitalousvaliokunta huolehti kotitalous- ja kasvitarhaosastoista, päätti palkintojen suuruudesta johtokunnan myöntämien varojen puitteissa, valitsi palkintotuomarit ja hoiti kaikki muut osastoja koskevat asiat.⁴¹² Paikallisia näyttelyitä, ns. pitäjänäyttelyitä järjestettiin Paltamossa ja Sotkamossa vuonna 1920, Suomussalmella 1921, Kuhmossa 1926 ja 1931, Säräisniemellä 1927, Kajaanin maalaiskunnassa 1933, Sotkamossa 1934 sekä Suomussalmella 1937.⁴¹³ Paikalliset maatalousnäyttelyt olivat lähikatsaus paikkakunnan maataloudelliseen ammattitaitoon ja tarkoituksena oli saada yleiskuva pitäjän koko maataloudellisesta taidosta tai siitä alasta, mistä näyttely oli järjestetty. Samalla voitiin verrata omia saavutuksia toisten paikkakuntien saavutuksiin.

⁴⁰⁹ KS 28.2.1928, ”Kajaanin mvs:n yleinen maatalousnäyttely”.

⁴¹⁰ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 28.9.1928, 9§.

⁴¹¹ Wilmi 1985, 105; KS 29.8.1939, ”Onnistunut maatalousnäyttely Puolangalla”.

⁴¹² Niemelä 1996, 264; KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 13.4.1933, 24§.

⁴¹³ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1920, 30-31; 1921, 41; 1927, 49; 1931, 34; 1933, 45; 1934, 51; 1937, 31; KS 30.8.1934, ”Sotkamon näyttelyyn 7 eri osastoa”; 26.8.1937, ”Suomussalmen paikallinen maatalousnäyttely”.

Näyttelyihin saivat osallistua myös lähikuntien asukkaat. Näytteille tuotujen tuotteiden perusteella voitiin myös arvostella oman kunnan alueen eri taloja ja samalla lisätä tietoutta maatalouden eri aloilta sekä herättää maataloudellista harrastusta⁴¹⁴: ”*Naapuri rinnalla yrittää kohottaa tuotua paremmalle tasolle*”.⁴¹⁵

Ohjelma näissä paikallisissa maatalousnäyttelyissä oli samankaltainen tervehdyspuheineen, musiikkiesityksineen ja esitelmineen. Esitelmät korostivat näyttelyjen valistavaa tehtävää ja ne käsittelivät myös kotitalouden eri puolia. Kotitalouden alaan liittyvät osastot herättivät mielenkiintoa ja niistä pyrittiin tekemään mahdollisimman edustavia ja monipuolisia. Vuonna 1926 järjestetyn Kuhmon maatalousnäyttelyn varsin monipuolisesta kasvitarhaosastosta mainittiin ”*viisi kiloiset kaalit, tomaatit, kurkut ja kurpitsat*”. ”*Arvon ansaitseva*” kasvitarhaosasto todisti seudun kasvitarhaviljelyksen kehittymisestä.⁴¹⁶ Samalla paikkakunnalla vuonna 1931 järjestetyssä näyttelyssä oli kotitalousosastolla ”*emännän taito nähtävänä*”: hapan- ja hiivaleipää, ohrarieskoja, juustoleipiä, piirakoita, voita, peruna ym. jauhoja sekä kotivalmistettua saippuaa.⁴¹⁷ Vuonna 1934 järjestetyssä Sotkamon näyttelyssä ”*herkullisimmaksi osastoksi*” mainittiin kasvitarha- ja kotitalousosasto, jossa ”*pöydät toistensa jälkeen peittyivät aistikkaisiin ja herkullisiin sommitelmiin, konsulenttien ja neuvojien ja uutterien emäntien käsien puuhatessa kaiken kuntoon saamiseksi*”.⁴¹⁸ Maanviljelysseura, sen neuvojat ja konsulentit saivat tunnustusta, kun neuvojien ohjausta johdonmukaisesti ja säännöllisesti noudattaneet emännät menestyivät näyttelyissä. Työ ei ollut mennyt hukkaan ja yleisö sai nähdä kuinka neuvonta johti hyviin tuloksiin. Naisosastojen toimesta järjestettiin lisäksi mittasuhteiltaan pienempiä, paikallisia käsityö- ja kasvitarhanäyttelyitä. Tavallisesti ne järjestettiin maanviljelysseuran avustuksella.⁴¹⁹

Näyttelyissä järjestettiin työmestaruuskilpailuja, joista tuli 1930-luvulla tärkeitä ohjelmanumeroita. Työkilpailuissa esiteltiin uusia työtapoja ja työ-

⁴¹⁴ KS 30.8.1934, ”Sotkamon näyttelyyn 7 eri osastoa”; KS 10.9.1927, ”Säräisniemen maatalousväen juhliessa”.

⁴¹⁵ KS 10.9.1927, ”Säräisniemen maatalousväen juhliessa”.

⁴¹⁶ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1926, 51; KS 14.8.1926, ”Maatalousnäyttelyt Kuhmonniemellä”.

⁴¹⁷ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1931, 36.

⁴¹⁸ KS 4.9.1934, ”Kasvitarhaosasto Sotkamon maatalousnäyttelyssä on hyvin edustava”.

⁴¹⁹ Esim. KS 29.9.1932, ”Käsityö- ja kasvitarhanäyttely Melalahdessa”; 11.10.1932; ”Kasvitarhatuotteiden näyttely Puolangan Törmänmäessä”; 10.10.1933, ”Kotitalouskurssit Vuotto- lahden Vimpelissä”.

välineitä, joilla työnteon uskottiin tehostuvan ja johtavan parempiin tuloksiin. Arvostelussa kiinnitettiin huomiota työskentelytapaan, nopeuteen ja lopputulokseen.⁴²⁰ Kuhmon maatalousnäyttelyssä vuonna 1931 järjestettiin ensimmäisen kerran työmestaruuskilpailuja sekä miehille että naisille. Miehet kilpailivat neljässä lajissa: ojankaivuussa, kynnössä ja heinäseipäiden valmistamisessa ja naiset kolmessa lajissa: villalangan kehräämisessä, sukan kudonnassa ja perunankuorimisessa.⁴²¹ Vuoden 1937 Suomussalmen paikallisessa maatalousnäyttelyssä naisilla oli mahdollisuus kilpailla lypsyssä, karjanpuhdistuksessa, lampaankerinnässä, kehruussa, asianpesussa ja perunankuorimisessa. Työvälineet oli kilpailijoiden hankittava itse, mutta työainekset tuli näyttelyn puolesta.⁴²² Palkintojen ja kunniamainintojen saajat lueteltiin tarkkaan maanviljelysseuran vuosikertomuksissa.

Ajatuksena työkilpailu ei ollut uusi, vaan siinä hyödynnettiin agrariiyhteiskunnan vanhoja traditioita kuten talkootoimintaa. Talkoissa oli kilpailtu epävirallisesti kuka oli paras niittäjä tai hevosmies tai kotitalouden alalla paras leipoja tai taitavin kutoja. Eri neuvontajärjestöjen ottaessa työkilpailut ohjelmaansa hyödynnettiin niissä vanhaa kilpailuperinnettä, johon lisättiin käsityksiä työn rationalisoinnista ja uusista työmenetelmistä. Kotitaloustöiden hyväksyminen maatalousnäyttelyiden työkilpailuihin merkitsi samalla tunnustusta emännän työlle.⁴²³

Maatalousnäyttelyjen työmestaruuskilpailujen rinnalla naisosastot järjestivät kotitalouden alalta osaston sisäisiä kilpailuja. Maanviljelysseurassa pidettiin tärkeänä kilpailujen käyttöä maatalouden eri alojen kehittämisessä. Erityisesti painotettiin sopivien ja hyvin järjestettyjen kilpailujen merkitystä.⁴²⁴ Naisosastoissa kilpailtiin kotitalouden alalla mm. kasvitarhahoidossa, säilönnässä, pellavanviljelyssä, kehruussa, käsitöissä, liinavaatteidenhoidossa, kodinhoidossa, pihamaan kaunistamisessa, vaatehoidossa, syöpäläisten hävittämisessä ja käymälänhoidossa. Paikalliset naisosastot saivat itse järjestää kilpailuja aloilta, jotka ku-

⁴²⁰ Ollila 1993, 28-287,291.

⁴²¹ KS 29.9.1931, ”Maatalousnäyttely Kuhmonniemen kirkonkylässä...”; Kajaanin mvs:n vuosikirja 1931, 37.

⁴²² KS 26.8.1937, ”Suomussalmen paikallinen maatalousnäyttely”; Kajaanin mvs:n vuosikirja 1937, 41.

⁴²³ Ollila 1993, 287-288.

⁴²⁴ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 9-10.4.1927, 6§; Kajaanin mvs:n vuosikirja 1927, 62.

kin osasto katsoi keskeisimmiksi ja tärkeimmiksi.⁴²⁵ Kilpailuja toimitettiin ajankohtaisista asioista, sellaisista kotitalouden puolista, joissa oli parantamisen varaa ja joita ei vielä tunnettu riittävästi. Tiettyinä vuosina toistuivat samat teemat. Pellavanviljelyskilpailuja järjestettiin runsaasti vuosina 1936 ja 1937 ja syöpäläisten hävittämiskilpailuja vuonna 1938. Kilpailuja edelsi yleensä aiheeseen liittyvä kurssi tai esitelmätilaisuus. Kilpailut kestivät tietyn ajan, yleensä yhdestä kahteen vuoteen. Kilpailujen järjestämistä varten naisosastot saivat maanviljelysseuralta avustusta. Kilpailuja ohjasivat, tarkastivat ja arvostelivat kotitalousneuvojat.⁴²⁶ Arvosteluperiaatteina esimerkiksi vuodevaatteiden hoitokilpailuissa olivat puhtaus, järjestys ja asianmukaisuus. Arvostelussa käytettiin yleisesti hyväksytyjä Maatalousnaisten arvosteluperiaatteita.⁴²⁷ Palkinnoiksi kilpailijoille jaettiin mm. puutarhatyökaluja, kukkaruukkuja ja astioita.⁴²⁸

4.6. Lasten maatalouskerhotyö

Aikuisväestön neuvonnan ohella myös nuoret haluttiin saada 1920-luvun loppupuolella mukaan maataloudellisen neuvonnan piiriin. Lapsille ryhdyttiin perustamaan omia maatalouskerhoja, joiden tarkoituksena oli kasvattaa nuorisosta ammattitaitoisia ja yritteliäitä emäntiä ja isäntiä, jotka eivät muuttaisi kotiseudultaan kaupunkien houkutusien perässä, vaan sitoutuisivat maanviljelijän ammattiin.⁴²⁹ Päämääränä kerhotyössä oli kuten muussakin neuvonnassa omavaraisuuden lisääminen. Esikuvana suomalaiselle maatalouskerhotoiminnalle oli Yhdysvalloissa vuosisadan alussa aloitettu 4H-toiminta.⁴³⁰

Kainuussa maatalouskerhotoiminta aloitettiin vuonna 1928 rajaseutuavustusten turvin. Samana vuonna perustetun valtakunnallisen Maatalouskerho-

⁴²⁵ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk:t 30.4.1930, 35§; 11.6.1932, 38§; KS 2.9.1933, ”Naisosastojen puheenjohtajien ja sihteerien neuvottelukokous...”

⁴²⁶ Kajaanin mvs:n toimintasuunnitelmat 1930-33, 1935-39.

⁴²⁷ KS 10.11.1938, ”Maatalousnaisten syyskokouksia Säräisniemellä”; KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 28.12.1934, 21§.

⁴²⁸ KS 16.10.1930, ”Kasvitarhanäyttely Melalahden Vaarankylässä”; KS 4.11.1933, ”Keittokurssit Oravivaaralla”.

⁴²⁹ Ollila 1993, 276-277, 279.

⁴³⁰ Simonen 1953, 16.

liiton kanssa yhteistoiminta alkoi vuonna 1936. Tuolloin Kerholiitto myönsi avustusta myös Kainuussa tapahtuvalle kerhotyölle ja toiminta laajeni useampaan Kainuun kuntaan. Kesällä 1937 kerhoja oli jo kaikissa Kainuun kunnissa.⁴³¹ Maatalouskerhotoiminnan merkitys ymmärrettiin Kainuun kaltaisissa olosuhteissa, jossa pyrkimys omavaraisuuteen oli maatalouden tärkein päämäärä. Kerhotyön kautta saatu lisä niukkaan ja yksipuoliseen ruokatalouteen oli arvokas; kotitalousneuvonnan päämäärä kasvisten käytön lisäämisestä ruokavaliossa sai kerhotoiminnan kautta tukea. Kotitalousneuvonta liittyi tätä kautta luontevasti maatalouskerhotoiminnan piiriin.⁴³²

Maatalouskerhotyötä opastivat ja ohjasivat maanviljelysseuran kotitalousneuvojat. Kerhotyö toteutettiin siten, että jokaiselle osallistujalle annettiin kunkin kotoa tai kansakoululta peltotilkku, jossa kerholainen viljeli perunaa, juureksia ja kasvitarhatuotteita kuten porkkanaa, punajuurta, lanttua, hernettä, kaalia ja sipulia.⁴³³ Toiminnassa toteutettiin samanlaisia päämääriä kuin yleensäkin 1920- ja 1930-luvun maatalouspolitiikassa: erikoistumista ei pidetty suotavana, vaan jokaisen viljelijän tuli kasvattaa monia viljelykasveja.⁴³⁴ Kotitalousneuvojat kävivät kunkin viljelijän luona tarkastamassa työn tuloksia ja neuvomassa työssä eteenpäin. Esimerkiksi vuosina 1929 ja 1930 Hyrynsalmen kerhoviljelyksillä kunkin kerholaisen luona käytiin kaksi kertaa, paitsi niiden luona vain kerran, jotka viljelijät ainoastaan perunaa.⁴³⁵ Peruna oli tuttu ja helppo viljelykasvi, eikä sen viljelyssä tarvinnut suuremmin opastaa. Toisaalta oli turvallista aloittaa jo ennestään tutuista viljelykasveista. Toiminnan alkaessa 1928 toiminta kulki perunakerhotoiminnan nimikkeellä. Tuolloin Kuhmon kunnan kansakoulun oppilaiden keskuudessa oli yhteensä neljä kerhoa, jotka viljelijät perunaa ja kasvitarhatuotteita.⁴³⁶ Henkilökohtaisen neuvonnan ohella kerholaisia opastettiin myös kurssien, kerhokokousten ja retkeilyjen muodossa. Kursseilla annettiin myös ruuanlaittoneuvontaa.⁴³⁷

⁴³¹ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1936, 57, 1937, 138; KS 12.9.1936, ”Maatalouskerhotyöllä on Kainuussa hyvät mahdollisuudet”.

⁴³² Vrt. Simonen 1953, 105.

⁴³³ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1928, 79; 1933, 149; 1931, 83; 1932, 62-66.

⁴³⁴ Ollila 1993, 277.

⁴³⁵ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1929, 61; 1930, 67.

⁴³⁶ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1928, 79.

⁴³⁷ Esim. Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1932, 63-65; 1937, 138.

Vuonna 1932 kerhotoimestä Puolangalla todettiin seuraavasti: ”Yleensä olivat kerholaiset työhönsä kovasti innostuneita, joskin joukossa oli muutamia sellaisiakin, jotka eivät työtä oikein todenkannalta ottaneet, ja niinpä sellaisilla kerholaisilla satotulokset jäivätkin heikoiksi. Toiset taas olivat tehtävissään niin tunnollisia ja ahkeria, että heidän saavuttamansa tulokset kannustavat laiskureita ja epäonnistuneita toisena kesänä yrittämään paremmin”.⁴³⁸ Kerhotyössä nuorista pyrittiin kasvattamaan ahkeria, itsenäisiä ja vastuuntuntoisia. Kuten aikuisille suunnatussa neuvonnassa, myös nuorten kerhotoiminnassa toisen viljelijän näyttämää esimerkkiä pidettiin kannustimena yhä parempiin tuloksiin. Kerhotyö aloitettiin tavallisesti toukokuussa ja syksyisin järjestettiin näyttelyitä, joissa voitiin nähdä maatalouskerholaisten työn tuloksia. Näyttelyjen yhteydessä jaettiin palkintoja tunnustukseksi hyvästä työstä. Kerholaisille jaettiin mm. marjapensaita ja puutarhatyökaluja.⁴³⁹

Maatalouskerhotoiminta ei ollut vain vihannesten ja juurikasvien viljelyä, vaan siihen kuului myös ruuanlaiton, kotieläinten hoidon, tuotteiden myynnin ja markkinoinnin sekä yleensäkin taloudellisen ajattelun neuvontaa. Kainuussa kirjanpitoa, eli muistiinpanoja viljellyistä kasveista ja tehdyistä töistä ryhdyttiin toteuttamaan laajemmin vasta Maatalouskerholiiton yhteistyön myötä, vuodesta 1936.⁴⁴⁰

Virallisesti tärkein päämäärä maatalouskerhotoiminnassa oli ammattitaidon opettaminen maalaisnuorisolle. Omaa viljelypalstaansa viljelemällä ja saamalla kerhoneuvojalta opastusta nuoriso oppi maanviljelyn alkeet. Lisäksi kerhoneuvojat saivat kotikäynneillään vietyä neuvontaa myös sellaisiin taloihin, jotka eivät muuten kuuluneet neuvonnan piiriin.⁴⁴¹ Maatalouskerhotoiminnassa toteutui sotien välisen ajan suomalainen kansanvalistusaate. Toiveet paremmasta huomiosta sunnaattiin nuorisoon, jonka ajateltiin pystyvän aikuisia paremmin, ennak-

⁴³⁸ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1932, 64.

⁴³⁹ Esim. Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1928, 79; 1929, 62; 1931, 83; KS 29.9.1932, ”Käsityö ja kasvitarhanäyttely Melalahdessa”; 11.10.1932, ”Kasvitarhatuotteiden näyttely Puolangan Törmänmäessä”; 26.9.1936, ”Maatalouskerholaisten juhla”; KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n pöytäkirja 8.9.1939, 12§; 5.10.1933, ”Maatalouskerhotoiminta Suomussalmella useita näyttelyitä”; kts. myös Simonen 1953, 16.

⁴⁴⁰ KS 12.9.1936, ”Maatalouskerhotyöllä on Kainuussa hyvät mahdollisuudet”; Ollila 1993, 279; Kajaanin mvs:n vuosikirja 1933, 149.

⁴⁴¹ Ollila 1993, 279.

koluulottomammin ja innokkaammin oppimaan uusia käytäntöjä ja uutuuksia.⁴⁴² Vanhempien suhtautuminen kerhotyöhön näyttää ainakin Kajaanin maanviljelys-seuran vuosikirjojen valossa olleen positiivinen: ”*Lasten vanhemmat ovat lausuneet ilonsa siitä, että tämä työmuoto on heidän lastensa keskuuteen tuotu.*”⁴⁴³ Toiminnan alkuvaiheessa Hyrynsalmen kunnan kasvitarihakerhoista todettiin seuraavasti: ”*Kerhotyöhön olivat oppilaat erittäin innostuneita, osoittivat ahkeruutta tehtävissään, mikä yritteliäisyys antoi vanhemmille sekä mielihyvää että ymmärtämystä kerhotyöhön nähden.*”⁴⁴⁴ Vaikka perunat ja lantut olisi osattu istuttaa ilman kerhotoimintaakin, oli se kuitenkin hyödyllistä työtä. Lapset eivät olleet kesälo- maansa joutilaina, vaan oppivat terveelliseen toimintaan.⁴⁴⁵

Vaikka kerhotoiminnan taustalla voitiinkin nähdä leikkimielinen asenne, oli sen päämäärä kuitenkin vakava.⁴⁴⁶ Maatalouskerhotoiminta vahvisti suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevaa suuntausta, jonka mukaan lapset tuli kasvattaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa yhteiskunnan jäseniksi ja kunnan kansalaisiksi:⁴⁴⁷ ”*Saamattomuudella, velttoudella ja tuhlaavalla elämällä ei Suomea rakenneta.*”⁴⁴⁸ Vuoden 1937 poutakesän suurimpana hättänä pidettiin Kainuussa kerholaisten työhalun menettämistä: ”*Kerholaisten työhaluun ja sisuun on pouta tehnyt toisin paikoin haitallisen vaikutuksen.*”⁴⁴⁹ Aivan kuin olisi puhuttu kadon aiheuttamista seurauksista. Nuorilta vaadittiin ehdotonta sitoutumista ja mielenkiinnon säilyttämisestä.

Maatalouskerhoneuvonnassa korostettiin sellaisia tietoja ja taitoja, jotka kuuluivat emännän työalaan ja kokonaisuutena kerhotoiminta sopi paremmin tytöille kuin pojille. Anne Ollilan mukaan tälläkin tavalla vahvistettiin käsitystä siitä, että pyrkimys omavaraisuuteen kuului emännän harteille.⁴⁵⁰ Poikien osuus maatalouskerholaisista oli 1930-luvun alussa noin 45 prosenttia, mutta määrä vä-

⁴⁴² Ollila 1993, 285; RS 1/935, ”Maataloudellisen rajaseututoiminnan työsuunnitelma v. 1935”.

⁴⁴³ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1929, 62.

⁴⁴⁴ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1929, 62.

⁴⁴⁵ Näin totesi maanviljelysseuran kotitalouskonsulenttina tuolloin työskennellyt Naimi Henriksson. Henriksson oli innokas maatalouskerhotoiminnan puolestapuhuja ja edistäjä. KS 19.9.1933, ”Maataloudellinen juhlaillanvietto Korholanmäellä”.

⁴⁴⁶ Ollila 1993, 276.

⁴⁴⁷ Ollila 1993, 285; KS 12.9.1936, ”Maatalouskerhotyöllä on Kainuussa hyvät mahdollisuudet”.

⁴⁴⁸ KS 12.9.1936, ”Maatalouskerhotyöllä on Kainuussa hyvät mahdollisuudet”.

⁴⁴⁹ KS 14.8.1937, ”Maatalouskerhotyön päätarkoituksena on totuttaa kerholaiset...”

⁴⁵⁰ Ollila 1993, 282.

heni vuosikymmenen loppuun mennessä viidellä prosentilla.⁴⁵¹ Toiminnan alkuvaiheessa Kajaanin maanviljelysseuran 66 maatalouskerholaisista oli tyttöjä ja poikia vielä saman verran. Tyttöjen osuus kuitenkin nousi ja vuonna 1933 maanviljelysseuran 50 maatalouskerhossa oli yhteensä 882 kerholaista, joista tyttöjä oli 68 prosenttia. Vuonna 1937 kuudesta sadasta kerholaisesta tyttöjä oli 70 prosenttia.⁴⁵² Poikien vähäistä kiinnostusta kerhotyöhön selittää se, että kerhotoiminnalla oli vähemmän tarjottavaa pojille kuin tytöille. Olihan viljelykasvitkin pääosin kotikäyttöön tarkoitettuja keittiökasveja.⁴⁵³

4.7. Palstaviljelytoiminta

Palstaviljelytoiminta oli pula-ajan mukanaantuoma uusi maatalousneuvontatyömuoto. Eduskunnan vuonna 1933 myöntämän määrärahan turvin oli tarkoitus järjestää viljelyspalstoja vaikeassa taloudellisessa asemassa oleville perheille ja vähentää köyhänavun tarvetta kun nämä omatoimisesti viljelivät tarvitsemansa perunat, vihannekset ja juurekset. Samalla lisättiin perheiden omavaraisuutta. Valtio maksoi osan viljelykustannuksista (25-60 %) ja kunta loput. Palstaviljelytoiminnan johto oli vuodesta 1935 Maatalousseurojen Keskusliitolla ja käytännön työn hoitivat maanviljelys- ja talousseurat. Maatalousneuvojat opastivat viljelystyötä ja kotitalousneuvojat huolehtivat emäntien neuvomisesta.⁴⁵⁴ Kajaanin maanviljelysseura palkkasi tarkoitusta varten myös erityisiä palstaviljelyneuvojia, mikä helpotti varsinaisten neuvojien työtä.

Palstaviljelyperheitä oli Kajaanin maanviljelysseuran ohjauksessa toiminnan alusta lähtien. Toimintaan suhtauduttiin myönteisesti ja se sai niin kunnilta kuin maanviljelysseuraltakin varauksettoman tuen. Kainuussa, jossa taloudellisesti välttämättömät metsätyöt eivät voineet lamavuosina turvata monien vähävaraisten perheiden toimeentuloa oli palstaviljelytoiminnalla tärkeä tehtävä. Toiminta tuottikin seuran alueella hyviä tuloksia ja monen köyhän perheen ruoka-

⁴⁵¹ Ollila 1993, 280, 282.

⁴⁵² Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1928, 79; 1933 71; 1937, 138.

⁴⁵³ Ollila 1993, 280.

⁴⁵⁴ Niemelä 1996, 302; Laine 1948, 291; Valtion komiteamietintö 1940:5, 367

talous monipuolistui taloudellisesti vaikeina aikoina. Palstaviljelytoiminnan seurauksena kasvitarhatuotteiden käyttö Kainuussa lisääntyi. Palstoilla viljeltiin mm. perunaa, porkkanaa, lanttua, punajuurta, hernettä, sipulia ja sikuria. Palstaviljelytoiminnan kautta neuvontatoimintaa kohdistettiin määrätietoisesti ja järjestelmällisesti nimenomaan kaikkein puutteellisimmissa olosuhteissa elävien perheiden hyväksi.⁴⁵⁵

Toiminnan alkaessa mukana oli yhteensä 543 perhettä ympäri Kainuuta. Toimintaa jatkettiin ja kehitettiin ja enimmillään palstaviljelijöitä oli vuonna 1935, jolloin Kainuussa oli yhteensä 741 palstaviljelijäperhettä,⁴⁵⁶ mikä oli varsin korkea lukumäärä. Esimerkiksi Karjalassa palstaviljelyperheitä oli Marttapiiriilitojen ohjauksessa enimmillään vuonna 1937 565 perhettä.⁴⁵⁷ Maanviljelysseuran alueella palstaviljelyneuvontaa annettiin vuonna 1936 kaikissa kunnissa.⁴⁵⁸ Kainuussa palstaviljelyneuvontaa ei näiden lukujen valossa koettu nöyryyttävänä ja vapautta rajoittavana kuten Etelä-Pohjanmaalla, jossa palstaviljelyperheitä oli huomattavasti vähemmän kuin Kainuussa.⁴⁵⁹

Viljelmät jaettiin kolmeen ryhmään: vakio-, puoliravinto- ja kokoravintoviljelmiin. Nimiensä mukaisesti puoliravinto- ja kokoravintoviljelmien oli määrä tuottaa perheille joko puolen vuoden tai vuoden kaikki ravinto. Vakioviljelmissä oli peltoa 3 aaria kuluttajayksikköä kohti, puoliravintoviljelmissä edellisen lisäksi ohraviljely sekä lihotussika. Kokoravintoviljelmissä oli 1,2-1,4 ha:n suuruinen viljely sekä lisäksi lihotussika ja mahdollisesti myös lehmä.⁴⁶⁰ Vakioviljelmiä oli Kainuussa huomattavasti eniten. Puoli- ja koko ravintoviljelmiä oli murtoosa, niiden määrää kuitenkin pyrittiin lisäämään jatkuvasti. Vuonna 1937 aloitettiin lapsiavustusviljelmien tukeminen. Päämääränä oli saada vaikeassa asemassa olevat, vähävaraiset monilapsiset perheet elintarvikkeiden suhteen omavaraisiksi. Näissä perheissä esiintyi monin paikoin aliravitsemusta, jonka syynä oli yksipuolinen ravinto. Lapsissa nähtiin maamme tulevaisuus ja siksi oli tärkeää turvata hei-

⁴⁵⁵ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1934, 76, 714; 1935, 135

⁴⁵⁶ KS 24.2.1934, ”Viljelyspalstatoiminta on tuottanut tuloksia”; 3.11.1934, ”Palstaviljelytoimintaa on edelleen jatkettava Kainuussa”.

⁴⁵⁷ Ollila 1993, 218.

⁴⁵⁸ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 22.2.1936, 8§.

⁴⁵⁹ Korpela 1997, 46.

⁴⁶⁰ Niemelä 1996, 303; Valtion Komiteamietintö 1940:5, 367-368.

dän aineellinen hyvinvointinsa erityisesti harvaanasutuilla alueilla, Itä- ja Pohjois-Suomessa, jossa lapsiluvut olivat korkeat.⁴⁶¹ Päästäkseen lapsiavustusviljelmän piiriin perheessä tuli olla vähintään kuusi alle 16-vuotiasta lasta ja perheen tuli olla varaton. Kunnan huoltolautakunta teki ehdotuksen sopivista lapsiavustusviljelmäperheistä maanviljelysseuralle, joka teki asiassa lopullisen valinnan.⁴⁶² Ehdokkuus saatettiin Kajaanin maanviljelysseurassa hylätä mikäli perheessä ei ollut säädettyä lapsilukua.⁴⁶³ Lapsiavustusviljelmät jaettiin varsinaisen palstaviljelytoiminnan tapaan vakiopalstoihin, puoliravintoviljelmiin ja kokoravintoviljelmiin. Toiminnan alkaessa vuonna 1937 lapsiavustusviljelmiä oli maanviljelysseurassa 60, seuraavana vuonna 67 ja vuonna 1939 toiminnan piirissä oli jo yhteensä 94 perhettä.⁴⁶⁴ Avustuksen suuruuteen verrattuna, joka oli noin 1 000 mk perhettä kohti vuodessa, tuloksia lapsiavustusviljelmätoiminnasta pidettiin hyvinä. Riittävä ja oikea ravitsemus sekä elintarvikeomavaraisuus oli mahdollista saavuttaa matalin kustannuksin.⁴⁶⁵

Palstaviljelijäperheiden saama avustus oli maksettava kunnille takaisin. Korvauksen saattoi suorittaa joko rahassa, mikä harvoin onnistui, maataloustuotteina, työnä kunnan hyväksi tai suorittamalla perusparannustöitä kuten uudisraivaus- tai rakennustöitä omalla tilalla. Avustus oli ikäänkuin laina.⁴⁶⁶ Taustalla oli ajatus omatoimisuudesta, vastuunottamisesta ja oman avun herättämisestä.

⁴⁶¹ Niemelä 1996, 303; Laine 1948, 292-293; KS 28.2.1935, ”Vähävaraisten lapsirikkaiden perheiden...”

⁴⁶² Valtion komiteamietintö 1940:5, 368.

⁴⁶³ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 30.4.1937, 22§.

⁴⁶⁴ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk:t 30.3.1937, 9§, 27.4.1938, 3§, 30.1.1939, 13§

⁴⁶⁵ Valtion komiteamietintö 1940:5, 371

⁴⁶⁶ Laine 1948, 292; KS 3.11.1934, ”Palstaviljelytoimintaa on edelleen jatkettava Kainuussa”

5. ”MISSÄ ON HYVÄ OLLA, SIELLÄ ON ISÄNMAA”.

KOTITALOUSNEUVONNAN KYTKEYTYMINEN MAATALOUDELLISEEN RAJASEUTUTOIMINTAAN

5.1. Rajaseututoiminnan lähtökohdista

Suomen itsenäistyessä erot rajaseutujen ja muun Suomen välillä olivat suuret ulottuen lähes kaikille elämänaloille. Vuosisatoja kestäneet nurjatkin olosuhteet Ruotsin ja Venäjän vallan aikana olivat jättäneet raja-alueet lähestulkoon oman onnensa nojaan eikä niiden kehittämiseen oltu juuri kiinnitetty huomiota. Harvaanasutut rajaseudut olivat tuolloin suoranaista nälkämaata. Maatalouden heikosta tuotosta johtuen sivuansiot kuten metsätyöt olivat elintärkeitä ja vain pienelle osalle asukkaista pääasiallisena toimeentulolähteenä oli maatalous. Lisäksi elintärkeän kaupan katketessa Venäjälle erityisesti Raja-Karjalan ja itäisen Kainuun raja-alueet joutuivat taloudellisesti tukalaan asemaan. Toimenpiteitä tarvittiin maan sisäisten kulku-yhteyksien, sivistys- ja terveydenhuolto-olojen sekä ennenkaikkea maatalouden kaikinpuolisessa kehittämisessä. Maanomistusoloissa, pelto-alan lisäämisessä, maataloudellisen ammattitaidon ja karjatalouden kehittämisessä sekä kotitalouden tarkoituksenmukaistamisessa oli parantamisen varaa.⁴⁶⁷

Vuonna 1923 maassamme käynnistyneen rajaseututoiminnan lähtökohdaksi muodostui rajaseutujen kehittämistyö ja epäkohtien korjaaminen niin henkisellä kuin aineellisella alueella ja tätä kautta valtakunnan itsenäisyyden turvaaminen ja valtakunnan lujittaminen. Kansallisesti uskolliset ja oloihinsa tyytyväiset rajaseudun asukkaat nähtiin Suomen itsenäisyyden tärkeimmäksi turvaksi.⁴⁶⁸ Puolustuskysymyksestä muodostui vahvin perustelu toiminnan aloittamiseksi. Taustan ja aiheen rajaseututyölle oli antanut sortokausien venäläistämishuoka, jolloin pyrittiin myös rajaseutujen kansallistunnon ja oma-aloitteisuuden vahvistamiseen erityisesti Viipurin läänissä, jossa venäläistämishuoka oli voimakkainta. Kansallista herätystä tehtiin mm. kansakoulujen, nuorisoseura-aatteen ja sanoma-

⁴⁶⁷ Korhonen 1939, 16-28; Rajaseutukysymyksemme, Suomen Rajaseutuyhdistuksen julkaisu N:o 3. 1938, 2,5-11; Rs 3/1932, ”Yhteiskunnallinen huoltotoiminta ja rajaseutujen elämäntason kohottaminen”. Aikalaiskirjoituksista kuvastuu melko propagandistinen sävy.

lehtien välityksellä. Alkunsäi näinä aikoina myös rajaseutujen kansanopistotoiminta, maanviljelysseura- ja marittatoiminta sekä osuustoiminta.⁴⁶⁹

Rajaseudulla tarkoitettiin kaikkia maarajoihimme liittyviä kuntia sekä niiden ohella kuntia, joissa taloudelliset ja sosiaaliset olot olivat verrattavissa rajakuntaan. Aluksi oli tarkoituksena ottaa mukaan vain Karjalan kannas, Raja⁴⁷⁰ ja Pohjois-Karjala mutta työ ulotettiin pian valtakunnan kaikille maarajoille. Vuonna 1923 erotettiin rajaseutualueeksi kaikkiaan 44 kuntaa, joka käsitti lähes 40 prosenttia koko valtakunnan maapinta-alasta. Asukkaita tosin oli vain 9 prosenttia koko Suomen väestömäärästä. Rajaseutualueeseen kuului Karjalan Kannas, Raja-Karjala, Pohjois-Karjalan ja Kainuun itäiset osat, Koillis-Suomi eli Kuusamon ja Sallan seutu sekä Lappi ja Tornionlaakso. Kainuusta rajaseutualueeksi erotettiin kaikkiaan kolme kuntaa: Kuhmo, Hyrynsalmi ja Suomussalmi.⁴⁷¹ (Liite 2.)

Rajaseututyön perustajaksi ja johtohahmoksi tuli silloisen maataloushallituksen ylijohtaja Uno Brander.⁴⁷² Brander näki rajaseututyön niin vaativana ja haasteellisena tehtävänä, että hän päätti luopua asemastaan maataloushallituksessa ja omistautua kokonaan rajaseutuasiialle. Valtiollisella taholla rajaseutukysymyksen otettiin eduskunnan oikeistosiiiven vastustuksesta huolimatta myönteinen kanta, koska nähtiin, että rajaseutujen kehittäminen oli välttämätöntä valtakunnan eheyden, yhtenäisyyden ja turvallisuuden vuoksi. Tarkoitusta varten varattiin myös vuosittainen valtiollinen määräraha.⁴⁷³

Virallisen toiminnan ohella työ käynnistyi myös vapaan kansalaistyön muodossa, joka rekisteröityi vuonna 1927 Suomen Rajaseutuyhdistykseksi. Rajaseutuyhdistys työskenteli rajaseutukysymyksen selvittämiseksi ja olojen järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Järjestön puheenjohtajana oli niin ikään Uno Brander. Alusta alkaen näiden kahden toimintamuodon, maatalousministeriön alaisen neu-

⁴⁶⁸ Korhonen 1939, 31; Rajaseutukysymyksemme, 1938, 1, 11; kts. myös Maa 8/1947

”Maanviljelysseurat ja rajaseututoiminta”.

⁴⁶⁹ Korhonen 1939, 29-30,33; vrt. luku 1.2.

⁴⁷⁰ Raja-Karjalalla tarkoitetaan Laatokan pohjoispuolella sijainnutta Salmin kihlakuntaa, johon kuuluivat Korpiselän, Soanlahden, Suistamon, Suojärven ja Impilahden pitäjät. Ollila 1993, 19,181.

⁴⁷¹ Korhonen 1939, 41,43.

⁴⁷² Uno Brander syntyi vuonna 1870 Kiteellä. Hän toimi mm. Pohjois-Karjalan maanviljelysseuran sihteerinä vuosina 1899-1903, maataloushallituksen ylijohtajana vuosina 1917-1923 ja vuodesta 1923 rajaseututoiminnan johtajana aina kuolemaansa vuoteen 1934 saakka. Kuka kukin oli 1961, 59.

⁴⁷³ Koljonen 1985, 17; Korhonen 1939, 32-35.

vontatyön ja vapaan kansalaistoiminnan, välille syntyi kiinteä yhteistyö ja kokonaisvaltainen rajaseututyö. Toiminta painottui maatalouteen ja sen ongelmiin, koska tällä alueella epäkohdat olivat kaikkein suurimmat. Valtiollisen toiminnan viralliseksi nimeksi muodostuikin maataloudellinen rajaseututoiminta. Toiminnan sisällöksi vakiintui neuvonta ja raha-avustukset, jotka suunnattiin käytännön toiminnasta vastaaville maakunnallisille järjestöille maanviljelysseuroille ja Martta-piiriliitoille edelleen jaettaviksi. Toiminta toteutettiin siis keskitetysti ja yhteistyössä jo olemassaolevien neuvontaa antavien järjestöjen kanssa. Maataloudellinen rajaseututoiminta vastasi vain suunnittelu-, aloitteidenteko-, ja valvontaoikeudesta.⁴⁷⁴

5.2. Kotitalousneuvonta osana yhteiskunnallista rakennustyötä

Rajaseututoiminnan tavoitteena oli väestön elinehtojen parantaminen ja omavaraisuuden ja yritteliäisyyden herättäminen. Tätä asiaa ajamaan valjastettiin myös rajaseutujen kotitaloudellinen neuvontatyö, joka sai toimintaansa valtionapua. Käytännössä rajaseututoiminta keskittyi maatalouden kehittämiseen, mikä näkyy valtionavun suuruutta vertaamalla. Vuosina 1923-1937 maatalouteen sijoitettiin moninkertaiset summat kotitalouteen verrattuna. Kun kotitalousneuvontaan käytettiin vuosina 1923-1937 hieman yli neljä miljoonaa markkaa, käytettiin maatalousneuvontaan noin 10,5 miljoonaa markkaa. Samanaikaisesti karja-, sika- ja kanatalouteen käytettiin yhteensä noin 2,6 miljoonaa markkaa. Kainuun rajaseutualueella kotitalousneuvojien palkkaukseen käytetyt varat kyseisinä vuosina olivat noin 0,6 miljoonaa ja maatalouteen lähes 1,6 miljoonaa markkaa. Kotitalous sai vain pienen osan maatalouden valtionapuun verrattuna mutta kokonaisuuden huomioon ottaen kotitalous sai myönnettyistä varoista toiseksi eniten. Kotitalouden tukeminen osoittaa, että se sai erityisen merkityksen ja että se ei ollut enää yksityisasia, vaan koko yhteiskuntaa koskettava kysymys.⁴⁷⁵ Kansantaloudellinen ajattelu toimi

⁴⁷⁴ Koljonen 1985, 20; Ollila 1993, 256,258; Maa 8/1947, ”Maanviljelysseurat ja rajaseututoiminta”; Rajaseutukysymyksemme 1938, 11; Rs 1934/4, ”Rajaseututoiminnan järjestäminen”; Korhonen 1939, 50.

⁴⁷⁵ Korhonen 1939, 53,55,59,167; Ollila 1993, 271.

perusteena toimenpiteille, joilla pyrittiin kansalaisten kasvattamiseen ahkeruuteen ja yhteiskunnalliseen luotettavuuteen. Maatalous- ja kotitalousjärjestöt tukivat toimintaa ja valtiolla oli erittäin hyvä syy avustaa niitä tässä yhteiskuntaa rakentavassa työssä.⁴⁷⁶

Rajaseutujen jälkeenjääneisyys näkyi ennen kaikkea kotitalouden sekä puu- ja kasvitärhanhoidon alalla. Työn raskaus, työtapojen yksinkertaisuus, vaatimaton elämä, ruokatalouden yksipuolisuus ja niukkuus ehkäisivät rajaseutujen kehitystä. Kodin- ja lastenhoitoon ei juuri kiinnitetty huomiota eikä siihen ollut aikaakaan, koska naisten työosuus oli maataloudessa erityisen raskas.⁴⁷⁷ Maataloudellisen rajaseututoiminnan johtaja U. Brander antoi suuren arvon kotitalouden edistämistyölle ja ymmärsi kotitalouden merkityksen kansantaloudessa ja sitä kautta osana yleistä maatalouden kehittämistyötä. Maaseudun naisten mukaan saaminen ja heidän ammattitaitonsa nostaminen oli tärkeä osa rajaseututyötä ja yleistä maatalouspolitiikkaa.⁴⁷⁸

Rajaseutuneuvontaa varten ei siis perustettu uutta järjestöä, vaan periaatteena oli toiminnan järjestely mahdollisimman nopeasti, joustavasti ja tehokkaasti jo olemassaolevien, pääasiassa maanviljelysseurojen kautta. Näin saatiin käytettäväksi kaikki se asiantuntemus ja kokemus, joka järjestöillä jo ennestään oli. Rajaseutuvaroilla palkatut henkilöt olivat paikallisten järjestöjen palveluksessa, jotka myös vastasivat neuvojen ohjauksesta ja valvonnasta.⁴⁷⁹ Kainuussa kotitaloudellisesta rajaseututyöstä vastasi Hyrynsalmella ja Kuhmossa Kajaanin maanviljelysseura ja Suomussalmella vuodesta 1924 Suomen Marttaliitto, paikallistamalla Suomussalmen Martta-yhdistys, jolle maanviljelysseura antoi rajaseutumäärärahasta vuodesta 1926 lähtien avustusta neuvojan palkkaamiseksi. Marttayhdistyksen neuvojat olivat maanviljelysseuran valvonnan alaisia. Vuonna 1936 neuvonta siirtyi takaisin maanviljelysseuralle.⁴⁸⁰ Vuosina 1923-1935 kotitalousneuvojia oli rajaseutualueella vain kaksi, vuonna 1936 jolloin toimintapiiriin tuli

⁴⁷⁶ Ollila 1993, 276; kts. myös Rs 4/1937, ”Itsenäisyys ja rajaseututyö”.

⁴⁷⁷ Korhonen 1939, 160.

⁴⁷⁸ Korhonen 1939, 164-165; KS 9.7.1929, ”Kajaanin mvs:n 25-vuotisjuhla...”; Hänäläinen 1990, 97.

⁴⁷⁹ Korhonen 1939, 50; Kertomukset maataloudellisesta rajaseututoiminnasta 1935-1939, Neuvojen ohjaus ja valvonta.

⁴⁸⁰ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk:t 11.3.1926, 14§ ; 19§;; 16.2.1928, 32§; 14.2.1936, 11§; Kajaanin mvs:n vuosikertomukset 1924, 69; 1926, 134; Korhonen 1939, 167.

mukaan myös Suomussalmi neuvojen määrä nousi viiteen. Vuoteen 1939 saakka neuvojen määrä pysyi kuta kuinkin saman.⁴⁸¹ Määrällisesti neuvoja oli eniten Karjalassa, jossa sikäläiset Martta-yhdistykset olivat hankkineet varoja neuvojen palkkaamiseen myös muualta kuten kunnilta ja muilta yhteisöiltä.⁴⁸² Kainuussa neuvontatyö hoidettiin pelkästään valtionavun turvin. Tilannetta hankaloitti alueen laajuus: Kainuun rajaseutualue oli pinta-alaltaan suurempi kuin Uudenmaan lääni. Rajaseutumäärärahat mahdollistivat kuitenkin useamman neuvojan palkkaamisen kuin mihin muuten seuralla olisi ollut mahdollisuuksia. 1930-luvun vaihteessa neuvonta tehostui, kun yhdessä Pohjois-Karjalan maanviljelysseuran kanssa palkattiin rajaseutukonsulentti. Rajaseutukonsulentin tehtäviin kuului rajaseutuneuvojen ohjaus ja valvonta yhdessä seuran sihteerin kanssa. Lisäksi rajaseutukonsulentti suunnitteli ja ohjasi kurssi- ja retkeilytoimintaa rajaseudulla sekä etsi sopivia esikuvatiloja ja opasti esikuvaviljelmätoimintaa.⁴⁸³

Neuvontaa ja ohjaustoimintaa pidettiin rajaseututyössä kaikkein tärkeimpänä toimintamuotona. Se oli nopea, halpa ja tehokas keino rajaseutujen olojen kohottamiseksi. Rajaseutumääräraha oli vuodesta 1925 noin 2-2,5 miljoonaa markkaa. Neuvontatyön osuus tästä summasta oli noin 60 prosenttia. Neuvontatyön etuna oli sen ulottaminen syrjäisimmillekin seuduille ja sen toimittaminen paikan päällä, asukkaan omalla pellolla, navetassa, keittiössä jne. Neuvovan, herättävän ja ohjaavan työn kautta luotiin edellytykset itsensä auttamiselle, mottona ”oma apu paras apu”.⁴⁸⁴ Tarkoituksena oli, että rajaseudun asukkaat itse pystyisivät auttamaan itseään. U. Branderin vieraillessa Kajaanin maanviljelysseurassa rajaseutu-toiminnan varhaisina vuosina painotettiin työneuvontaa ja neuvottavan omaa aktiivisuutta neuvontaprosessissa.⁴⁸⁵

⁴⁸¹ Kajaanin mvs:n vuosikertomukset 1923-1939; KMKa, Maamiesseurojen ja naisosastojen historioita. Ruhtinansalmen maamiesseura 70 vuotta 19.11.1978.

⁴⁸² Korhonen 1939, 164; Fränti 1929, 92; Kts. myös esim. Kertomus maataloudellisesta rajaseutu-toiminnasta 1936, 35 ja 1937, 34-35.

⁴⁸³ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 16.9.1930, 24§; Hämäläinen 1990, 101.

⁴⁸⁴ Rs 1935/2, ”Maatalousneuvojen ohjaus ja valmennuspäivät...”; Niemelä 1996, 249; Rs 1/1935, ”Työtä jatkettaessa”; KS 30.4.1936, ”Rajaseudun väestön yrittelijäisyyden ja omavaraisuuden herättämiseksi...”

⁴⁸⁵ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 6.10.1925, 1§.

5.3. Esikuvaviljelmät erityisenä työmuotona

Rajaseututyössä esikuvatilatoiminnalla⁴⁸⁶ oli tärkeä merkitys. Toiminnalla tarkoitettiin sellaisia tiloja, jotka olisivat järkevän maataloudellisen ja kotitaloudellisen toiminnan esimerkkejä muulle, usein hitaasti kehittyvälle ja epäluuloisellekin viljelijäväestölle. Esikuvaviljelmillä pyrittiin osoittamaan muulle ympäristölle kuinka kokonaisvaltainen neuvonta ja suoritettavat parannukset saavat aikaan edistystä yksittäisellä tilalla. Monet Kajaanin maanviljelysseuran järjestämistä retkistä tehtiin esikuvatiloille. Esikuvaviljelmien valintaan kiinnitettiin paljon huomiota: isäntäväen tuli olla ahkeria, kehityskykyisiä ja ympäristönsä arvonantoa nauttivia. Lisäksi heillä tuli olla kykyä ja taitoa toimeenpanna neuvojen kanssa sovitut uudistukset ja sopimukset. Tilan tuli olla ns. keskivertotila ja pääelinkeinon oli oltava maatalous. Lisäksi vaadittiin sellaisia edellytyksiä, että tilasta voitiin kehittää paikkakunnan oloihin sopiva esimerkki.⁴⁸⁷ Missä ei koko tilaa saatu toiminnan kohteiksi perustettiin esimerkiksi esikuvaviljelmän, esikuvaviljelmän tai esikuvaviljelmän.⁴⁸⁸ Esikuvaviljelmän saattoi edeltää varsinaista esikuvatilatoimintaa kuten Kuhmossa, Kestin tilalla tapahtui. Vähitellen toimintaa laajennettiin koko tilalle.⁴⁸⁹ Vuonna 1931 Kainuuta kierrellessään maanviljelysseuran sihteeri A. Fränti kuvaili kuinka Kestin tilan ”puutarha oli oivallisessa kunnossa ja lapsillakin oli omat kasvimaansa, joiden kunnosta pidettiin huolta kilpaa”.⁴⁹⁰ Tilan kasvitarhassa kasvatettiin kurkkuja, tomaatteja, mansikoita ja viinimarjoja niin paljon, että niitä riitti myytäväksi asti.⁴⁹¹

Kun tila oli hyväksytty esikuvatilaksi rajaseututoiminnan johtajan päätöksellä konsulenttien ja neuvojen suosituksesta tehtiin tilalle tilakertomus sekä taloussuunnitelma. Taloussuunnitelma tarkoitti niiden suuntaviivojen määrittämistä, joiden mukaan tilaa tuli lähivuosina parantaa ja hoitaa ilman velkaantumista. Maanviljelysseuran rajaseutuvaroista maksama palkkio oli vain 25-40 % kustannuksista, joten se oli vain porkkana oma-aloitteiseen toimintaan ja yritteliäis-

⁴⁸⁶ Esikuvatila -termin ohella saatettiin puhua myös mallitiloista. Molempien termien merkitys oli sama. Kainuussa käytettiin lähes poikkeuksetta nimitystä esikuvatila.

⁴⁸⁷ Korhonen 1939, 117-118; Rs 2/1936, ”Rajaseutujen maatalouden edistämistyötä olisi tehostettava”; Rs 3/1931, ”Maataloudellisesta tilanteesta rajaseudulla”.

⁴⁸⁸ Rs 3/1930, ”Kotiesikuva Suomussalmelta”.

⁴⁸⁹ Kajaanin mvs:n vuosikirjat 1926, 134; 1927, 138.

⁴⁹⁰ KS 8. 8. 1931, ”Matkahavaintoja Kainuusta”.

⁴⁹¹ Heikura 1981, 235.

syyteen. Taloussuunnitelmat painottuivat peltoviljelykseen kuten viljelysuunnitelmiin mutta myös karja- ja kotitalouspuolella harjoitettiin yksityiskohtaista ohjausta. Kotitaloudessa suunnitelmat laadittiin sen hetkisten olosuhteiden pohjalta. Ruokataloutta pyrittiin järkiperaistämään kiinnittämällä huomiota erityisesti kasvitarihviljelyksen tehostamiseen ja omavaraisuuteen. Kodinhoidossa tuli esille neuvonnan yleiset teemat: puhtaus, järjestys, lasten hoito, kodin ”sisäpuolisen ja ulkopuolisen” kaunistaminen sekä edistyneimmillä tiloilla maatalouskirjanpito.⁴⁹² Anne Ollilan mukaan rajaseudun kodinhoitoon pyrittiin saamaan samanlaista suunnitelmallisuutta ja uudistushenkeä kuin maanviljelyyn.⁴⁹³

Kun vuonna 1930 esikuvatiloja oli neljäkymmentä, vuoteen 1937 mennessä eri puolille maamme rajaseutua oli perustettu kaiken kaikkiaan 104 yksityistä esikuvatilaa. Näistä 17 oli tuolloin Kajaanin maanviljelysseuran alueella, joista neljä Hyrynsalmella, viisi Suomussalmella ja kahdeksan Kuhmossa.⁴⁹⁴ Kasvu oli huomattava, sillä vielä vuonna 1929 seuran alueella oli vain kaksi yksityistä esikuvaviljelmää kun jo kahden vuoden kuluttua viljelmien määrä oli 15. Maataloudellisessa rajaseututoiminnassa oli vuodesta 1930 kiinnitetty erityistä huomiota esikuvaviljelmäkysymykseen.⁴⁹⁵

1930-luvun alussa siipikarjanhoito ja sikatalous olivat uusia puolia rajaseutuohjelmassa eikä pula-aika voinut olla vaikuttamatta toiminnan mukaan ottamiselle. Useimmilla kainuulaisilla esikuvatiloilla oli sian- ja kananhoitoa. Sika oli ”pieneläjän oivallinen säästön tekijä”, ylläpitoon nähden edullinen kasvatti ja arvokkaan hyödykkeen, lihan tuottaja. Sikojen kasvattaminen oli talouksille edullista, koska talousjätteet pystyttiin hyödyntämään sianruuaksi eikä tarvittu kalliita rehuja. Ja mikä tärkeintä, sikatalous poisti ravinnon puutetta.⁴⁹⁶ Vielä 1800-luvun lopulla siat ja kanat eivät kuuluneet kainuulaisiin kotitalouksiin kuin poikkeustapaüksissa. Sikatalous yleistyi jo ennen toista maailmansotaa mutta kanatalous voimistui varsinaiseen laajuuteensa Kainuussa vasta sotien jälkeen.⁴⁹⁷

⁴⁹² Korhonen 1939, 119; Rs 1935/1, 1937/1, ja 1938/1 ”Maataloudellisen rajaseututoiminnan työsuunnitelma”.

⁴⁹³ Ollila 1993, 222.

⁴⁹⁴ Rs 3/1930, ”Kotiesikuva Suomussalmelta”, Korhonen 1939, 121-124.

⁴⁹⁵ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 4.6.1931, 13§.

⁴⁹⁶ KS 8.4.1930, ”Ylijohtaja Branderin luonnos hallituksen esitykseksi rajaseututoiminnasta”; KS 3.8.1933, ”Sika pientaloudessa”.

⁴⁹⁷ Turpeinen 1985, 349.

Kainuun esikuvatiloiminta sai huomiota valtakunnallisesti ja sitä pidettiin edistyneenä muuhun rajaseutuun verrattuna. Kun muualla rajaseudulla, Karjalaa lukuunottamatta, työ vasta alkoi vuoden 1930 tienoilla, oli Kainuussa tuolloin jo vuosia ohjausta saaneita tiloja.⁴⁹⁸ Rajaseututoiminnan johtaja U. Brander kierteli usein rajaseutupitäjissä seuraamassa ruohonjuuritason toimintaa ja kertomassa ja esittelemässä ajatuksiaan. Vuonna 1932 antamassaan haastattelussa Brander oli erityisen ilahtunut Kainuun esikuvatilojen kehittymisestä. Hän antoi esimerkin kuinka perustamisestaan lähtien säännöllisen ohjauksen kohteena ollut tila oli valmistuttuaan vielä vaatimaton mutta siisti ja kodikas. Asianmukaiset viljelykset ja esikuvallinen kasvitarha lisäsivät omavaraisuutta ja viihtyisyyttä. Brander kuvasi kuinka ”*ateria oli kuin juhla-ateria, ei muuta ostotavaraa kuin sokeri ja kaneli*”. Säästäväisyydestä ja omavaraisuudesta tehtiin ikään kuin hyve ja velvollisuus. Brander jatkoi vielä kuvaustaan kuinka tällainen talo oli perustettu kinttupolkujen ja soitten taakse *entiseen* nälkämaahan.⁴⁹⁹ Kainuussa pyrittiin esikuvatiloiminnalla vakuuttamaan ympäristö siitä, että järkevällä maataloudella Kainuusakin pystytään saavuttamaan hyviä ja kannattavia tuloksia ”peltoköyhyydestä” huolimatta.⁵⁰⁰ Luottamusta maatalouden omavaraisuuteen haluttiin lisätä esikuvatiloiminnalla, joka samalla palveli myös työtahdon lisäämistä.⁵⁰¹

Merkittävä huomio esikuvatiloiminnan luonteesta löytyy vuodelta 1929, jolloin esitettiin maataloushallituksen esikuvatalouden avustamista koskeva kiertokirje. Maanviljelysseura päätti ehdottaa Paltaniemeläistä maanviljelijää avustuksen saajaksi ehdolla, että hän itse myös asiaan suostuu.⁵⁰² Jo Vuonna 1926 maataloushallituksen lähettämän samansisältöisen kiertokirjeen johdosta maanviljelysseura päätti etsiä sopivia esikuvaviljelmiä ja *ehdottaa* niille avustusta.⁵⁰³ Sopiviksi rajaseutuesikuvatalouksiksi tilat *havaittiin* erityisissä tarkastuksissa.⁵⁰⁴ Tilan uudistamiseen ei siis lähdetty pakon edessä, vaan omasta halusta. Tästä syystä pa-

⁴⁹⁸ Rs 3/1931, ”Maataloudellisesta tilanteesta rajaseuduilla”.

⁴⁹⁹ KS 1.10.1932, ”Kainuun rajaseuduilla ponnistellaan vakaasti eteenpäin”; kts. myös Ollila 1993, 275.

⁵⁰⁰ Vrt. Brander 1930, 7.

⁵⁰¹ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 6.10.1925, 1§.

⁵⁰² KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 28.3.1929, 2§.

⁵⁰³ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 1.12.1926, 7§.

⁵⁰⁴ Tämä ilmenee esim. Kajaanin mvs:n ptk:ssa 12.1.1931, 6§ KMKa, KMVSa

rannusehdotukset menivät hyvin läpi ja tiloilla tapahtui kehitystä koska perusasenne esikuvatilatoimintaan oli myönteinen.⁵⁰⁵

Yksittäisten esikuvatilojen lisäksi tärkeässä asemassa olivat kuntien, yleisten laitosten ja maanviljelysseurojen esikuvatilatoiminta. Kunnalliskotien yhteydessä olevilla maatiloilla oli suuri merkitys rajaseuduilla. Kajaanin maanviljelysseuran rajaseutualueen kaikkien kuntien kunnalliskodit olivat alueensa esikuvatiloja, suoranaisia malliviljelmiä. Paitsi että ne antoivat asukkailleen töitä ja tuottivat elintarvikkeita, olivat ne samalla tiennäyttäjiä seudulla, missä oli puute käytännön esikuvaviljelmistä.⁵⁰⁶ Kunnalliskotien sikataloutta saatettiin tukea rajaseutuvaroista tarkoituksena levittää porsaita pitäjien eri puolille.⁵⁰⁷ Huomattavaa ja säännöllistä taloudellista tukea annettiin Suomussalmella toimineelle orpokoti Betanialle, jonka kasvatuksellisessa toiminnassa kiinnitettiin suuri huomio maataloudelliseen ja kotitaloudelliseen neuvontatyöhön. Tilalla oli edistyneen peltoviljelyn ohella erinomainen kasvitarha. Suomussalmelle matkannutta saattoi yllättää kuinka ”*etelän arka viljelykasvi*” tomaattikin menestyi pohjoisella rajaseudulla.⁵⁰⁸ Tilalla oli myös edistynyt karja-, sika- ja kanatalous. Orpokoti sai vuonna 1926 kanalarakennuksen laittamiseksi 500 markan avustuksen ehdolla, että kananmunia myytäisiin kohtuullisella hinnalla paikkakuntalaisille. Vuonna 1930 kanalaa laajennettiin ja samalla orpokodin keittiökälyä uudistettiin lisätyn esikuvaviljelmäavustuksen turvin. Alueen puutarhaviljelystä pyrittiin edistämään kasvattamalla taimia ja myymällä niitä muulle väestölle.⁵⁰⁹ Orpokoti oli oikea Kainuun ylpeys ja sitä kuvattiin yhtenä edistyneimmistä esikuvatiloista koko rajaseutualueella: ”*Kaikki viherjöipi ja kukkii, talousviljelykset, koristepuut ja -kukat sekä mikä tärkeintä, orvot ihmisen lapset*”.⁵¹⁰

⁵⁰⁵ Vrt. Ollila 1993, 224.

⁵⁰⁶ Korhonen 1939, 131-132; Rs 3/1931, ”Maataloudellisesta tilanteesta rajaseuduilla”; Rs 3/1937, ”Rajaseudun kuvia. Kainuuta kiertämässä” kts. myös esim. Kertomus maataloudellisesta rajaseutu-toiminnasta 1936, 38.

⁵⁰⁷ Rs 11-12/1926, ”Sianhoidon edistäminen”; Heikura 1981, 230.

⁵⁰⁸ Korhonen 1939, 132; Maa 11/1930, ”Pitkin raukkoja rajoja”; Maa 8/1930, ”Hyvinhoidettuja tiloja. Betanian esikuvaviljelmiä Suomussalmella.” Maa-lehdessä julkaistu sarja hyvinhoidetuista tiloista esitteli edistyneitä ja esikuvallisia tiloja eri puolilta Suomea.

⁵⁰⁹ Korhonen 1939, 132; KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 26.3.1926, 27§; 5.12.1930, 6§; Puutarha 2/1926, ”Puutarhanviljely on Pohjois-Suomelle elinehto”.

⁵¹⁰ Rs 3/1937, ”Rajaseudun kuvia. Kainuuta kiertämässä”.

Kajaanin maanviljelysseuran omistamaa Suomussalmen neuvonviljelmää, neuvojien käyttöön tarkoitettua asuinrakennusta, kuvattiin seuraavin sanoin: ”*kukkineen ja istutuksineen on keidas kerrassaan*”.⁵¹¹ Tilan kasvitarha sai ansaittua huomiota, olihan se ”*silmää hivelevä, kuin taikavoimin korpikansan keskuuteen noussut*”.⁵¹² Neuvola, kuten tilaa myös kutsuttiin, muodosti ohjaus- ja neuvontatyön tukipisteen Suomussalmella ja samalla koko maanviljelysseuran alueella. Viljelmä oli laatuaan ensimmäinen koko maanlaajuisella rajaseutualueella.⁵¹³ Viljelmän tiedonkulkua nykyaikaistettiin vuonna 1929 kun maanviljelysseura päätti laittaa rajaseutumäärärahoista tilalle puhelimen. 1920- ja 1930-luvulla ei puhelin ollut Kainuussa vielä joka kodin komistus. Lähinnä vain kauppaliikkeet ja tärkeimmät virkamiehet omistivat puhelimen.⁵¹⁴ Koska suunnitelmallisuus ja perusparannukset kuuluivat oleellisena osana esikuvatilatoimintaan, myös neuvonviljelmällä suoritettiin korjauksia ja uudistuksia säännöllisesti. Pöytäkirjan mukaan 1920-luvun lopulla seiniä lujitettiin, lattiat ja katot maalattiin sekä huoneet pahvitettiin. Samana vuonna viljelmälle rakennettiin ulkokuonerakennus saunoineen, navettoineen, liitereineen, käymälöineen ja aittoineen. Jo edellisenä vuonna viljelmälle oli tehty vesikaivo ja aita.⁵¹⁵ Muutamaa vuotta myöhemmin ”kasvihuone sai valkean värin” ja perunakuoppa rakennettiin katollisine suojuksineen. Asuinrakennusta remontoitiin kivijalan korjauksen lisäksi muuraamalla pirtin muuri uudelleen. Säilytystilaa lisättiin säilytyskomeroon.⁵¹⁶ Korjaukset ja uudistukset lisäsivät asukkaiden viihtyvyyttä ja viljelmän esikuvallisuutta, olihan neuvolan perustamisen taustalla ajatus rakentaa yleisin varoin, tässä tapauksessa rajaseutuavustuksella, neuvojien asunto syrjäiselle ja alkeelliselle seudulle, ja saada varsinkin perheelliset neuvot viihtymään alueella pitemmän ajan. Samalla tilasta muodostui tiennäyttävä muulle ympäristölle.⁵¹⁷

Pyrkimystä entistä kiinteämpään kotitalousesikuvaviljelmien aikaansaamiseen esiintyi. Maatalousnaisten toimesta otettiin esikuvatilojen kehittäminen

⁵¹¹ Sama

⁵¹² Rs 3/1930, ”Kotiesikuva Suomussalmelta”.

⁵¹³ Rs 1/1925, ”Ensimmäinen maatalousneuvojan asuntoviljelmä rajaseudulla”.

⁵¹⁴ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 17.8.1929, 2§; Turpeinen 1985, 311.

⁵¹⁵ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk:t 18.6.1928, 9§, 10§; 15.11.1927, 2§, 3§.

⁵¹⁶ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 14.8.1933, 10§.

⁵¹⁷ Rs 3/1930, ”Kotiesikuva Suomussalmelta”.

esille vuoden 1931 Maatalousseurojen Keskusliiton edustajakokouksessa. Alustuksessa huomautettiin miten tärkeää kotitaloudellinen kehittämistyö oli maataloudellisen kehittämisen rinnalla. Katsottiin, että esikuvaviljelmätoiminta painottui liiaksi maanviljelykseen ja karjatalouteen kotitalouden jäädessä sivuseikaksi. Edustajakokouksen päätöksen mukaan ei vain tilan, vaan myös kotitalouden tuli olla esikuvaksi kelpaava.⁵¹⁸ Samana vuonna Maatalousseurojen Keskusliiton kirjelmällä Kajaanin maanviljelysseuralle kehoitettiin aikaansaamaan kotitalousesikuvaviljelmiä.⁵¹⁹ Ilmeisesti juuri edellisen kirjelmän johdosta maanviljelysseuran neuvontatoiminnan kehittämiseksi tarkoitettussa kokouksessa silloinen kotitalouskonsultti Naimi Henriksson alusti esikuvallisista kotitalouksista, joita hänen mukaansa oli seuran alueelle aikaansaatava. Ensimmäinen vaatimus esikuvakodille oli, että tila oli siisti ja syöpäläisistä vapaa.⁵²⁰

Vuosina 1934 ja 1935 Kajaanin maanviljelysseuralle myönnettiin maatalousministeriön päätöksellä rajaseutujen maatalouden kohottamiseksi varustusta määrärahasta 10 000 markan apuraha kotitalousneuvonnan valvontaan.⁵²¹ Avustuksella katettiin osin kotitalouskonsultin, jonka työkenttään kuuluivat myös rajaseudun kuntien kotitalousneuvonnan ohjaaminen ja valvominen sekä esikuvatalouksien valinta ja kehittäminen, palkkauksesta aiheutuneita kuluja.⁵²² Tarkoituksena oli kotitaloudellisen edistystyön tehostaminen Kainuun rajaseutualueella. Esikuvallista kotitaloutta kuvaa hyvin A. Fräntin kuvaus eräältä rajaseudun tilalta, jonka uusi asuinrakennus oli varustettu niin suurella keittiöllä ”*ettei naisväen tarvitse napista tilan ahtautta*”.⁵²³ Esikuvakodeissa pyrittiin tuomaan esiin niitä käytännöllisyyden ja viihtyisyyden muotoja jotka vastasivat tuon ajan vaatimuksia maalaiskodeissa ja pienviljelmillä. Samansuuntaisia pyrkimyksiä ajoi työläisperheiden mallikotihankkeet Tampereella tämän vuosisadan alussa. Tavoitteena oli kiinnittämällä huomiota säästäväisyyteen ja taloudenhoidon taitoihin

⁵¹⁸ Laine 1947, 333; Maa 3/1931, ”Maatalousseurojen Keskusliiton XVII edustajakokouksen päätöksiä”.

⁵¹⁹ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk. 23.3.1931, 40§.

⁵²⁰ KS 5.5.1931, ”Kajaanin maanviljelysseuran neuvontatoiminnan kehittäminen”; Kajaanin mvs:n vuosikirja 1931, 154.

⁵²¹ KMKa, KMVSa, Kajaanin mvs:n ptk:t 19.5.1934, 5§; 27.5.1935, 11§.

⁵²² Maa 3/1931, ”Maatalousseurojen Keskusliiton XVII edustajakokouksen päätöksiä”.

⁵²³ KS 21.7.1931, ”Matkahavaintoja Kainuusta”.

opettaa kodinhoitoa ja kohentaa perheiden elintasoja lisätulojen ja omavaraisuuden avulla.⁵²⁴

Kaiken kaikkiaan maataloudellinen rajaseututoiminta vaikutti erittäin suotuisasti Kajaanin maanviljelysseuran alueen rajakuntiin. Rajaseututoiminnan avustaman neuvonnan kautta rajaseutujen pienkodat tulivat tehostetun neuvonnan kohteeksi. Tilojen peltoala kasvoi ja tuotanto tehostui. Maataloudellisen rajaseututoiminnan ja Kajaanin maanviljelysseuran kiinteällä yhteistyöllä saatiin aikaan edistystä alueen kotitaloudelliseen ammattitaitoon ja pienviljelyn kehittymisen edellytyksiin.⁵²⁵ Jo vuoden 1931 vuosikirjassa mainitaan rajaseututoiminnan työntulosmerkkejä tarkastellessa kotitalouden parantuneen ja kasvitarihaviljelyksen laajentuneen Kainuun rajaseudulla.⁵²⁶

⁵²⁴ Markkola 1994a, 190.

⁵²⁵ Fränti 1929, 93-94; Laine 1947, 271.

6. ”TAIVAL LIE HANKALA? -OLKOON VAAN! LUONTO LIE KITSAS?
-SIIS KILPAILLAAN!”

Vuosisadan alussa käynnistyneellä kotitalousvalistuksella haluttiin auttaa ja ohjata emäntiä heidän jokapäiväisessä toimissaan kotitalouden piirissä. Enää ei riittänyt töiden tekeminen vanhojen perinteiden pohjalta, vaan työskentelyssä tuli huomioida tehokkuus, suunnitelmallisuus ja rationaalisuus. Maalaisemännän työpäivä oli pitkä ja neuvonnan tarkoituksena oli helpottaa emäntien työtaakkaa. Valistusta ryhtyivät levittämään maatalous- ja kotitalousjärjestöt. Valistus löysi tiensä myös Kainuuseen, jossa emännät järjestäytyivät ensin maamiesseuroihin ja myöhemmin perustivat omia naisosastojaan. Kotitaloudellisen neuvonnan mukaan ottaminen Kajaanin maanviljelysseuran neuvontatyöhön osoittaa sen, että maanviljelysseura halusi huomioida tasapuolisesti myös naiset. Tämä laski perustan naisten järjestäytymiselle ja tulevalle toiminnalle. Marttajärjestöllä ei ollut Kainuussa dominoivaa asemaa eikä se vaikeuttanut maanviljelysseuran työtä. Päinvastoin, syrjäseudulla kaikki neuvonta oli tarpeellista, joten maanviljelysseuralla ja Marttajärjestöllä oli jonkin verran yhteistyötä neuvonnan eri aloilla.

Kajaanin maanviljelysseurasta muodostui Kainuussa tärkeä sivistyksen herättäjä. Paitsi tietoa ja taitoa, seura pyrki työskentelyllään herättämään kainuulaisissa pienviljelijöissä maakuntatietoisuutta. Seuran aloitteesta Kainuuseen saatiin oma maakuntalaulu, jota laulettiin yhteisissä tilaisuuksissa. Maanviljelysseura ei kantanut huolta vain yksittäisen viljelijän asemasta, vaan koko Kainuun kehittämisestä muun Suomen tasolle. Kainuulaiset oli saatava toimimaan yhteisten tavoitteiden hyväksi: ”vain kovaa työtä tekemällä päästään eteenpäin”. Toiminnallaan maanviljelysseura pyrki valamaan uskoa parempaan huomiseen ja ennenkaikkea viestittämään periksiantamattomuuden ja sitkeyden ihannetta kainuulaisissa olosuhteissa. Olihan kyseessä rajaseutu, nälkämaana tunnettu periferia, jonka olot olivat monilta osin aivan toiset kuin rintamaiden. Neuvonnassa asetettiin ihanteita, joita kohti tuli pyrkiä. Viime kädessä tahto ja innostus parannuksiin oli kuitenkin kiinni neuvottavasta itsestään: periaatteena oli vahvistaa neuvottavan omaa motivaatiota ja yritteliäisyyttä.

⁵²⁶ Kajaanin mvs:n vuosikirja 1931, 102-103.

Kotitalousneuvonnalla pyrittiin mahdollisimman monipuolisen opastuksen antamiseen maalaiskotitalouden eri aloilla. Tämä oli myös Maatalousnaisjärjestön perustehtävä. Neuvontaa tarvittiin, koska emännän piti olla tuhattaituri ja hänen toimenkuvansa oli monipuolinen. Hänen piti hoitaa lapset, koti, karja ja puutarha siinä missä peltotyötkin. Naisten työpanos ja ammatillisten taitojen parantaminen oli erittäin tärkeä toimeentulon perusyksikössä, yksittäisessä kotitaloudessa. Kainuussa tämä tarkoitti sitä, että maataloutta ja kotitaloutta ei haluttu neuvonnassa irrottaa toisistaan. Ymmärrettiin, että kotitalous oli tärkeä osa maatalouden kokonaistaloutta. Kaikki maatalossa tehtävät työt vaikuttivat talon menestykseen.

Kotitaloudellista neuvontaa annettiin ruokataloudessa, kodinhoidossa, puutarhanhoidossa, käsitöissä sekä lasten- ja terveydenhoidossa. Kaikki nämä kytkeytyivät terveemmän ja elinvoimaisemman kansakunnan rakentamiseen ja yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuyrityksiin. Neuvonta ei rajoittunut vain hyödyllisten ohjeiden antamiseen emännille, vaan sillä pyrittiin ihmisten elämäntavan muutokseen. Maanviljelysseuran harjoittamassa neuvonnassa huomioitiin Maatalousnaisjärjestön viralliset tavoitteet ja kulloisetkin painotukset. Neuvontatyön apuna käytettiin Maatalousnaisten julkaisusarjan kotitaloudellisia oppaita. Kotitalousneuvoja jatkokoulutettiin erityisillä valmennuskursseilla ja konsulentit kävivät ottamassa oppia uusimmista virtauksista valtakunnallisilla neuvojapäivillä. Lisäksi maanviljelysseurassa säännöllisesti vierailleet keskusjohtokunnan kotitalouskonsulentit toivat viestejä järjestön virallisista tavoitteista, joita noudatettiin mahdollisuuksien mukaan. Periaatteena neuvontatyössä oli kuitenkin huomioida neuvottavien taso ja tarpeet, mikä lopulta ratkaisi sen, mitä ja millä tavalla neuvonta-aiheita otettiin käsittelyyn. Maanviljelysseuran kotitaloudellisessa neuvontatyössä keskityttiin etupäässä perustietojen ja käytännöllisten aiheiden käsittelyyn.

Ruokatalouden neuvonnan kohteet ja päämäärät voidaan tiivistää seuraaviin periaatteisiin: vanhojen ennakkoluulojen poistaminen, ruoan vaihtelevuus ja terveellisyys, maun parantaminen sekä ruokatalouskustannusten alentaminen. Näistä ruokavalion terveellisyys ja taloudellisuus olivat neuvonnan pääperiaatteina. Oikein koottu ruokavalio, ruoan kunnollinen valmistaminen, monipuolisuus ja vaihtelevaisuus, kahvin käytön rajoittaminen, lasten ruokavalio, vita-

miinitarpeen tyydyttäminen sekä hinnaltaan edullisten raaka-aineiden käyttäminen olivat neuvonnassa runsaasti käsiteltyjä aihepiirejä.

Puutarha- ja kasvitarihoidossa maanviljelysseuran neuvontatyön vaikutus oli erittäin merkittävä. Monessa tapauksessa kasviksia, juureksia ja marjoja opittiin viljelemään, säilömään ja valmistamaan ruuaksi maanviljelysseuran järjestämällä kasvitarha- ja ruoanlaittokursseilla. Puutarhanhoitoa ei olisi saatu yleistymään niin nopeasti, ellei maanviljelysseura olisi harjoittanut pensaiden, taimien ja siementen välitystoimintaa. Yksi neuvonnan päämääristä oli vakuuttaa emännät keittiökasvien viljelyn kannattavuudesta ja poistaa turhia ennakkoluuloja. Vanhoja juurtuneita tapoja ei ollut helppo poistaa, jos oli liian vähän tietoa kasvien hyvistä puolista. Vähitellen uutuuksia solutettiin kainuulaistenkin ruokapöytään. Neuvonnan avulla kasvitarihviljely levisi nopeasti kainuulaisten keskuuteen ja marjapensaat tulivat osaksi kainuulaisten talojen pihapiiriä. Toiminta edesauttoi myös ruokatalouden neuvontaa. Kun emännät oppivat viljelemään kasviksia, ryhtyivät he samalla valmistamaan niistä ruokaa ja toisinpäin. Nämä kaksi neuvonnan alaa kulkivatkin rinta rinnan läpi koko tutkimusajankohdan.

Kodinhoodossa kiinnitettiin huomiota työtehollisiin kysymyksiin ja suunnitelmallisuuteen. Ajateltiin, että jos kotitaloutta hoidettaisiin hyvin, tultaisiin toimeen vähemmällä työmäärällä sekä taloudellisilla resursseilla, ja samalla elämänlaatu paranisi. Omavaraisuuteen päästiin tuotannon kasvulla ja säästämällä. Siinä kotitaloudella oli tärkeä ja hedelmällinen rooli ja tehtävä. Puhtauden ja järjestyksen merkitys elämänlaadun ja terveyden edistäjänä kietoutui niin kodin- kuin terveydenhoidolliseenkin kysymykseen. Lasten- ja terveydenhoidon neuvonta palveli mm. taistelussa lapsikuolleisuutta ja tuberkuloosia vastaan. Emännille ja tyttäville neuvottiin odotusajan asioita ja lastenhoitoa mahdollisimman havainnollisesti. Mukana neuvonnassa oli myös terveydenalan ammattilaisia, koska kotitalousneuvojien pätevyys ei riittänyt kaikissa erityiskysymyksissä. Yhteistyö alan ammattilaisten kanssa osoittaa sen, kuinka tärkeä kysymys terveyden- ja lastenhoito oli itsenäistyneessä Suomessa.

Käsityöneuvonnassa ilmeni huoli perinteisen käsityötaidon katoamisesta ja samalla omavaraisuuden heikkenemisestä kainuulaisissa talouksissa, joissa perinteisesti oli valmistettu kotona tarvittavat tavarat itse. Taustalla oli myös huoli

kaupunkikulttuurin ja teollisuustuotteiden leviämisestä kainuulaisenkin pienviljelijän kotiin. Seura pyrki erityisesti pellavanviljelyn edistämiseen, jota toteutettiin mm. kilpailuissa.

Kajaanin maanviljelysseura harjoitti niin henkilökohtaista kuin joukkoneuvontaakin. Pyrkimyksenä oli toteuttaa neuvontatyötä mahdollisimman paljon kurssien muodossa. Toimintamuodoissa pyrittiin mahdollisimman havainnolliseen ja käytännölliseen toimintatapaan, mikä samalla palveli neuvottavan omaa osallistumista, ”tekemällä oppimista”. Kurssien lopuksi järjestetyt iltamat olivat avoimia tilaisuuksia kylän kaikille asukkaille ja samalla tehokkaita valistuksen kanavia. Neuvontatyötä ja uusien asioiden oppimista palvelivat myös emäntäpäivät, retkeilyt ja maatalousnäyttelyt, jotka olivat paitsi virkistykseksi myös uusien herätteiden antajia. Naisosastojen järjestämät kilpailut antavat hyvän kuvan siitä, mitkä kotitalouden alat katsottiin keskeisimmiksi ja tärkeimmiksi. Naisosastojen merkitys neuvontatyössä oli nimenomaan siinä, että neuvonta tuli tehokkaammaksi ja helpommaksi, kun neuvoja avustivat paikalliset naisosastot. Lasten maatalouskerhotoiminta ja palstaviljelytoiminta olivat uusia toimintamuotoja, jotka pyrkivät yritteliään ja omavaraisen kainuulaisen kasvattamiseen. Samalla ne edistivät ruokatalouden neuvontaa, kun palstoilla viljeltiin vihanneksia ja juureksia. Maatalouskerhotoiminnan aloittaminen rajaseudulla merkitsi alueen sivistämispyrkimyksiä sen pienintä asukasta myöten. Lasten kautta päästiin samalla vaikuttamaan myös aikuisiin, mikä oli maatalouskerhotoiminnassa arvokas lisäansio. Yhteistyössä kuntien kanssa maanviljelysseura teki palstaviljelytoiminnan kautta eräänlaista sosiaalityötä ja ennaltaehkäisevää köyhäinhoitoa, mikä oli osalle väestöä tarpeellinen tuki puutetta vastaan.

Itsenäisyyden alkuvuosina kiinnitettiin yleinen huomio rajaseutujen alkeellisiin olosuhteisiin. Rajaseutujen kaikinpuolinen kehittäminen oli tärkeää valtakunnan itsenäisyyden turvaamiseksi ja pienviljelijäväestön vahvistamiseksi. Kun maataloudellinen rajaseututoiminta vuonna 1923 aloitettiin oli selvää, että myös kotitalous tuli mukaan toimintaan - olosuhteitten parantaminen rajaseudulla miellettiin yhteenkuuluvaksi kotitalouden kanssa. Käytännön työstä huolehtivat maatalous- ja kotitalousjärjestöt. Kainuussa toiminnan piiriin kuului kolme rajakuntaa: Kuhmo, Hyrynsalmi ja Suomussalmi. Kajaanin maanviljelysseuralle rajaseututoiminta merkitsi lisääntyviä valtionapuja ja tehostettua neuvontatyötä. Raja-

seututoiminnan yksi työmuoto oli esikuvaviljelmät, joihin panostettiin suuresti maanviljelysseuran alueella.

Kajaanin maanviljelysseuran riittämättömät taloudelliset resurssit vaikuttivat neuvontatyön tuloksiin. Koska maanviljelysseuran toiminta-alue oli kovin laaja eivätkä paikalliset naisosastot voineet osallistua neuvojen palkkaukseen, oli neuvojakunta liian vähäinen riittävän tehokkaaseen ja yksityiskohtaiseen neuvontaan. Samoin alueen pitkät etäisyydet, huonot kulkuyhteydet ja neuvojen suuri vaihtuvuus heikensivät työn tuloksia. Tästä huolimatta maanviljelysseuran toiminta kotitalouden edistämiseksi oli tärkeää. Tarkoituksena oli osoittaa järkiperäisen kotitaloudenhoidon ja kasvitarhaviiljelyksen kannattavuus kainuulaisenkin pienviljelijän perheessä. Esimerkiksi pitämällä kursseja aivan Kainuun syrjäisimmillä seuduilla voitiin niiden avulla päästä vaikuttamaan talouksiin, jotka muuten olisivat jääneet neuvonnan ulkopuolelle.

LYHENTEET

ed.kok.	Edustajakokous
Kajaanin mvs.	Kajaanin maanviljelysseura
KMVSa	Kajaanin maanviljelysseuran arkisto
KMKa	Kainuun maaseutokeskuksen arkisto
KS	Kainuun Sanomat
ptk.	Pöytäkirja
Rs	Rajaseutu

LÄHTEET

1. ARKISTOLÄHTEET

KAINUUN MAASEUTUKESKUKSEN ARKISTO (KMKa)

- Maa- ja kotitalousnaisten perinneaineisto
- Maamiesseurojen ja maatalousnaisten historiikkeja

- Kajaanin maanviljelysseuran arkisto (KMVSa)
 - Kajaanin maanviljelysseuran pöytäkirjat 1922-1939
 - Kajaanin maanviljelysseuran kiertokirjeet
 - Kainuun rajaseutukomitean pöytäkirja 1926, Kuhmonniemen keittokurssikaluston tavaraluettelo
 - Kalustoluettelo

2. LEHDISTÖ JA AIKAKAUSKIRJAT

Kainuun Sanomat (KS) 1920-1939

Maa. Maataloudellinen ammattilehti. 1920-1939, 8/1947

Maatalousnainen 4/1945

Puutarha 2/1926

Rajaseutu (Rs) 1923-1939

Rajaseutukysymyksemme, Suomen Rajaseutuyhdistyksen julkaisuja N:o 3, 1938

3. PAINETUT LÄHTEET

- Fränti 1938, Fränti A., Kotoisen käsityötaidon säilyttämiseksi ja kehittämiseksi olisi Kainuussakin tehtävä määrätietoista ja voimaperäistä työtä. Kajaani 1938.
- Kajaanin kihlakuntalaisille! Wälttämättömien elintarpeiden waikean saannin ja korkeiden hintojen vuoksi warteenotettawaa talwelle lähtiessä. Kajaanin Sanomat ja kirjapaino 1915.
- Kajaanin maanviljelysseuran toimintasuunnitelmat 1930-1933, 1935-1939.

- Kajaanin maanviljelysseuran retkeilyopas. Kainuun Sanomain kirjapaino osakeyhtiö. Kajaani 1929.
- Kajaanin maanviljelysseuran vuosikirjat 1920-1939.
- Kajaanin maatalouskeskuksen vuosikirja vuodelta 1979 ja katsaus Kainuun maatalouskeskuksen 75-vuotiseen toimintaan 1904-1979. Kajaani 1980.
- Kertomukset Maataloudellisesta rajaseututoiminnasta 1935-1939.
- Maatalousseurojen Keskusliiton XVII määräaikainen kokous Helsingissä tammi-kuussa 1929. Ohjelma ja kysymyksen alustukset. Helsinki 1928.
- Maatalousseurojen Keskusliiton XXI edustajakokous Helsingissä helmikuussa 1937. Kokouksen ohjelma ja kysymysten alustukset. Maatalousseurojen keskusliiton julkaisuja N:o 250. Helsinki 1937.
- Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja, Maatalousnaisten julkaisusarja
 - Halpoja säilykkeitä. Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja N:o 214, Maatalousnaisten kotitaloussarja N:o 17, II painos. Helsinki s.a.
 - Kantala Lyydia, Yhteiskunnallinen puoli maatalousnaisten toimintaohjelmassa . Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja N:o 281, Lentolehtisarja N:o 60. Helsinki 1939.
 - Keitto-opas. Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja N:o 235. Maatalousnaisten kotitaloussarja N:o 20. Helsinki 1935.
 - Kodinhoidollisia käsitöitä. Maatalousseurojen keskusliiton julkaisuja N:o 213. Maatalousnaisten kotitaloussarja N:o 16. Helsinki 1934.
 - Kotoista leipää. Valmistusohjeita. Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja N:o 203. Maatalousnaisten kotitaloussarja N:o 11. III painos. Helsinki 1941.
 - Kunnollinen vuode. Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja N:o 220. Maatalousnaisten kotitaloussarja N:o 19. Helsinki 1935.
 - Ohjelmaa maamiesseurojen ja niiden naisosastojen tilaisuuksia varten. Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja N:o 238. Maatalousnaisten julkaisusarja N:o 21. Helsinki 1936.
 - Ruoka-ainetaulukoita. Maatalousseurojen Keskusliiton julkaisuja N:o 235. Helsinki 1935.

- Parannusten aikaansaamiseksi kodinhoidon piirissä vaaditaan yhteistä ponnistelu. Juhlapuhe, jonka maaherra Pehkonen piti Kainuun emäntäpäivillä. Kajaani 1938.
- Valtion komiteamietintö 1940:5.

5. PAINAMATTOMAT OPINNÄYTETYÖT

Korpela 1997, Korpela Lila, Emännät maaseudun uudistajina. Maatalousnaisjärjestö Jurvassa ja Kauhajoella 1925-1939. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 1997.

Myyryläinen 1998, Myyryläinen Marja, Helmat heilumaan, letit liehumaan: ammatillisen kotitalousopetuksen vaikutus naisen elämänvalintoihin itsenäistyneessä Suomessa. Lisensiaattityö. Jyväskylän yliopisto. Historian laitos 1998.

6. HAKUTEOKSET

Kuka kukin oli. Henkilötietoja 1900-luvulla kuolleista julkisuuden suomalaisista. Keuruu 1961.

7. KIRJALLISUUS

Anttila 1974, Anttila Veikko, Talonpojasta tuottajaksi. Rauma 1974.

Apo 1995, Apo Satu, Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta. Helsinki 1995.

Brander 1930, Brander Uuno, Kainuun takamailta. Eripainos Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirjasta, 1930.

Brander, Brander Uuno, Kotitalouden merkitys erityisesti suomalaisessa maataloudessa. s.1.s.a.

Brander 1920, Brander Uuno, Pienviljelijän ammattiin valmistautuminen. Teoksessa Pienviljelijän käsikirja. Toim. J.E. Sunila, U. Brander ja H. Nylander. Porvoo 1920.

Elämää Ylä-Vieksillä ennen ja nyt. Kuhmo 1986.

Forsten 1926, Forsten Alma, Kansanemännän keittokirja. Sovitettu käytettäväksi myöskin yksinkertaisissa ruuanlaittokursseissa kansan naisille. 10.p. Helsinki, 1926.

Fränti 1940, Fränti A., Kainuun talouselämän ja sivistyselämän jälleenrakentaminen sekä jatkuva edistyminen. Kajaani 1940.

Fränti 1945, Fränti A., Kajaanin maanviljelysseura 40-vuotias. Maa 1/1945.

Fränti 1928, Fränti A., Tietoja Kajaanin kihlakunnasta. Kajaani 1928.

Fränti 1929, Fränti A., Tietoja Kajaanin maanviljelysseuran 25-vuotistoiminnasta. Kajaani 1929.

Haapala 1986, Haapala Pertti, Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820-1920. Hist. Tutk. 133. Vammala 1986.

Heikkinen 1986, Heikkinen Antero, Kainuun historia III. Hallinto ja kulttuuri 1720-luvulta 1980-luvulle. Kajaani 1986.

Heikkinen 1995, Heikkinen Reijo, Kasvatus ja koulutus Kainuussa. Kainuun koulutusjärjestelmän kehitys syyskuuhun 1945 mennessä. Kajaani 1995.

Heikkinen 1990, Heikkinen Sakari, Aineen voitot - 1800-luvun elintaso. Teoksessa Talous, valta ja valtio. Toim. Pertti Haapala. Helsinki 1990.

Heikura 1981, Heikura Unto, Kuhmon sampo. Kotiseutulukemisto. Kajaani 1981.

Heinonen 1998, Heinonen Visa, Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kotitalousneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa. Bibliotheca Historica 33. SHS. Helsinki 1998.

Hjerppe 1990, Hjerppe Riitta, Kasvun vuosisata. Helsinki 1990.

Hämäläinen 1968, Hämäläinen Pekka Kalevi, Kielitaistelu Suomessa 1917-1939. Porvoo 1968.

Hämäläinen 1990, Hämäläinen Risto, Maataloudellinen rajaseututoiminta vuosina 1922-1939. Teoksessa Maakuntien nousu. Kehityksen suuntia Itä-Suomessa. Toim. Antero Heikkinen. Jyväskylä 1990.

Ignatius 1920, Ignatius G., Teoksessa Pienviljelijän käsikirja. Toim. J.E. Sunila, U. Brander ja H. Nylander. Porvoo 1920.

Jutikkala 1982, Jutikkala Eino, Omavaraiseen maatalouteen. Helsinki 1982.

Kaarninen 1995, Kaarninen Mervi, Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa. *Bibliotheca Historica* 5. SKS. Helsinki 1995.

Kainuulaista ruokaperinnettä. Kainuun maatalouskeskus. Maa- ja kotitalousnaisten piirikeskus. Toinen täydennetty painos. Kajaani 1987.

Karjalainen 1993, Karjalainen Tuula, Ikuinen sunnuntai. Martta Wendelinin kuvien maailma. Porvoo 1993.

Karkama 1985, Karkama Pertti, Järkevä rakkaus. J.V. Snellman kertojana. SKS. Keuruu 1985

Kianto [1924]1994, Kianto Ilmari, Ryysyrannan Jooseppi. Helsinki 1994.

Kitunen 1930, Kitunen Ella, Suomalainen ruoka tiedemiesten arvostelmana. *Kotiliesi* 10/1930.

Koistinen 1985, Koistinen Marja, Puolankalainen ruokatalous. Teoksessa Puolangan kirja. Toim. Jorma Wilmi. Jyväskylä 1985.

Kokko 1998, Kokko Marja, Sisaret, Toverit. Naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus ja kansalaistuminen Jyväskylässä 1800-luvun lopulta 1930-luvulle. *Studia Historica Jyväskyläensia* 57. Jyväskylä 1998.

Koljonen 1985, Koljonen Anita, Rajaseututyö. 60 vuotta kehitysaluepolitiikkaa. Oulu 1985.

Korhonen 1939, Korhonen A.E., Maataloudellinen rajaseututoiminta vuosina 1923-1937. Helsinki 1939.

Korpela 1967, Korpela E.J., Maatalous 1919-1939. Teoksessa Itsenäisen Suomen taloushistoriaa 1919-1950. Porvoo 1967.

Kuusi 1931, Kuusi Eino, Sosiaalipolitiikka II. Porvoo 1931.

Laine 1948, Laine Katri, Maatalousnaiset 1797-1947. Helsinki 1948.

Laurila 1995, Laurila Erkki, Puutarhatalouden viisi kehityksen vuosikymmentä. Puutarhaliiton julkaisuja nro 283. Helsinki 1995.

Lepistö 1994, Lepistö Vuokko, Joko teillä on primuskeitin? Kotitalousteknologian saatavuus ja tarjonta Helsingissä 1800-luvun puolivälistä 1910-luvun lopulle. *Hist. Tutk.* 181. SHS. Vammala 1994.

Lähteenmäki 1995, Lähteenmäki Maria, Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910-1930-luvun Suomessa. *Bibliotheca Historica* 2. SHS. Saarijärvi 1995.

Markkola 1997, Markkola Pirjo, Aitanpolku ja emäntä. Maaseudunnaiset Suomen historiassa. Koti 11/1997.

Markkola 1989, Markkola Pirjo, Maaseudun työläisvaimot. Teoksessa tuntematon työläisnainen. Toim. Leena Laine, Pirjo Markkola. Mänttä 1989.

Markkola 1994b, Markkola Pirjo, Pirtissä ja pellolla, kotona ja konttorissa. Teoksessa Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit. Toim. Kari Immonen. Keuruu 1994.

Markkola 1994a, Markkola Pirjo, Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle. Hist. Tutk. 187. SHS. Vammala 1994.

Niemelä 1996, Niemelä Jari, Lääninlampureista maaseutukeskuksiin. Maaseutukeskusten ja niiden edeltäjien maatalousneuvonta 1700-luvulta 1990-luvulle. Tampere 1996.

Nätkin 1997, Nätkin Ritva, Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset. Tampere 1997.

Ollila 1991, Ollila Anne, Kotitalous naisliikkeen ongelmana. HAik 2/1991.

Ollila 1994, Ollila Anne, Naisliike, nationalismi ja kansanvalistus: Miksi Marttayhdistys halusi riveihinsä ”kaikkien kansanluokkien naiset”? Teoksessa Naisten hyvinvointivaltio. Toim. Anneli Anttonen, Lea Henriksson ja Ritva Nätkin. Tampere 1994.

Ollila 1993, Ollila Anne, Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Hist. Tutk. 173. SHS. Tampere 1993.

Palin-Palokas 1992, Palin-Palokas Tuija, Ravintosuosituksia 1800-luvulta nykypäivään. Kotitalous 12/1992.

Palmunen 1992, Palmunen Ritva, Aitan polulta yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi. Keskustalaisen naisliikkeen toimintaa 1906-1985. Iisalmi 1992.

Pantzar 1992, Pantzar Mika, Voin ja margariinin julkinen dialogi Suomessa 1923-1987. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 1992:29.

Parvela 1930, Parvela A.A., Oulun läänin viljelyskasvit, niiden historia ja nykyinen levinneisyys. 1. yleinen osa. Helsinki 1930

Paulaharju 1922, Paulaharju Samuli, Kainuun mailta. Kansatietoutta Kajaanin kulmilta. Helsinki 1922.

Paulaharju 1944, Paulaharju Samuli, Kuva sieltä, toinen täältä kautta Suur-Suomen. Toinen painos. Porvoo 1944.

Paulaharju 1930, Paulaharju Samuli, Suomenselän wieriltä. Porvoo 1930.

Piirainen 1993, Piirainen Annikki, Pänkälä, Martti, Siellä missä kuljen. Maa- ja kotitalousnaisten sekä järjestön edeltäjien vaiheista Etelä-Pohjanmaalla. Vaasa 1993.

Pulma 1994, Pulma Panu, Pikkukaupungin unelmia: Kajaani 1906-1976. Kajaani 1994.

Räsänen 1980a, Räsänen Matti, Ruoka ja juoma sosiokulttuurisena kuvastimena. Ruokakulttuurin tutkimuksen ongelmia, metodeja ja kehityksen suuntaviivoja. Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen tutkimuksia 11. Jyväskylä 1980.

Räsänen 1980b, Räsänen Matti, Savokarjalainen ateria: savokarjalainen ruoka ja ruokakulttuuri muuttuvassa maailmassa. Keuruu 1980b.

Saurio 1947, Saurio Elli, Maalaisemännän ajankäyttö. Suhteessa talouden laatuun ja henkilörakenteeseen. Helsinki 1947.

Siiskonen 1983, Siiskonen Pirjo, Talonpoikaisnaisen roolin muutos. Kuvaus vuosisadan vaihteen talonpoikaistalon naisten ja markkinatalousyhteiskunnan maatilana emäntien roolityypeistä. Pellervo-seuran markkinatalouslaitoksen Julkaisusarja, no: 29. Helsinki 1983.

Simonen 1953, Simonen Seppo, Maatalouskerholiitto 1928-1953. Helsinki 1953.

Simonen 1961, Simonen Seppo, Suomen puutarhatalouden historia. Helsinki 1961.

Sulkunen 1989, Sulkunen Irma, Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. Juva 1989.

Talve 1990, Talve Ilmar, Suomen kansankulttuuri. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 514. (1.p.1973), 3. uud. p. Mänttä 1990.

Teräksinen 1923, Teräksinen August, Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton 25-vuotishistoria 1898-1923. Helsinki 1923.

Tigerstedt 1923, Tigerstedt Carl, Muutamia halveksittuja ruoka-aineita. Kotiliesi 1923/1.

Turpeinen 1985, Turpeinen Oiva, Kainuun Historia II. Väestö ja talous 1721-1982. Kajaani 1985.

Urponen 1994, Urponen Kyösti, huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Toim. Jouko Jaakkola, et. al. Jyväskylä 1994.

Vattula 1989, Vattula Kaarina, Lähtöviivallako? Naisten ammatissatoimivuudesta, tilastoista ja kotitaloudesta. Teoksessa tuntematon työläisnainen. Toim. Leena Laine ja Pirjo Markkola. Mänttä 1989.

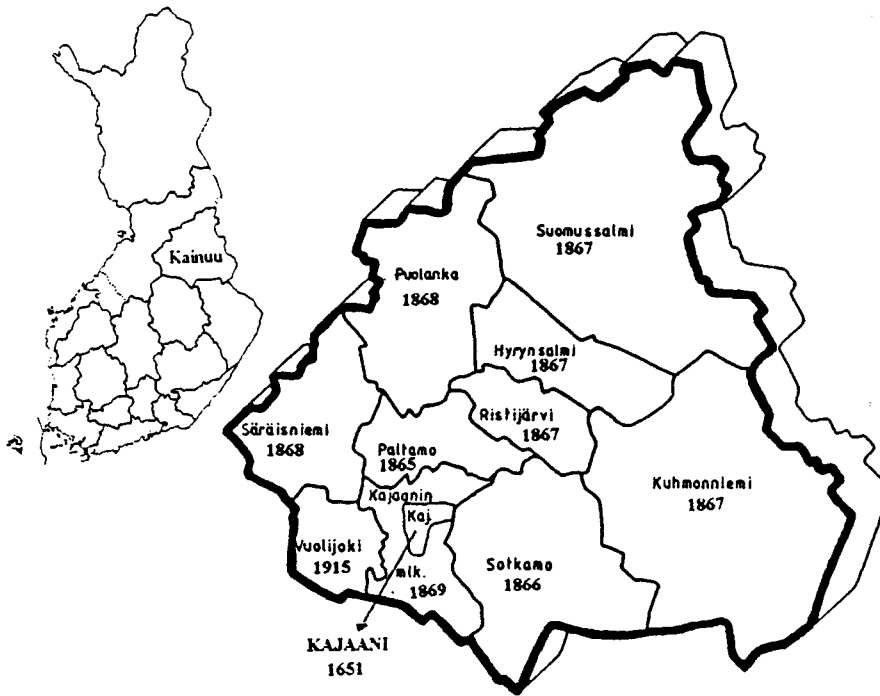
Wilmi 1985, Wilmi Eija, Puolangan maatilatalous. Teoksessa Puolangan kirja. Toim. Jorma Wilmi. Jyväskylä 1985.

Wilmi 1997, Wilmi Jorma, Sotkamon historia. Sotkamo 1997.

Virrankoski 1982, Virrankoski Pentti, Talonpoikauskulttuuri. Teoksessa Suomen kulttuurihistoria 3. Toim. Päiviö Tommila, Aimo Reitala, Veikko Kallio. Porvoo 1982.

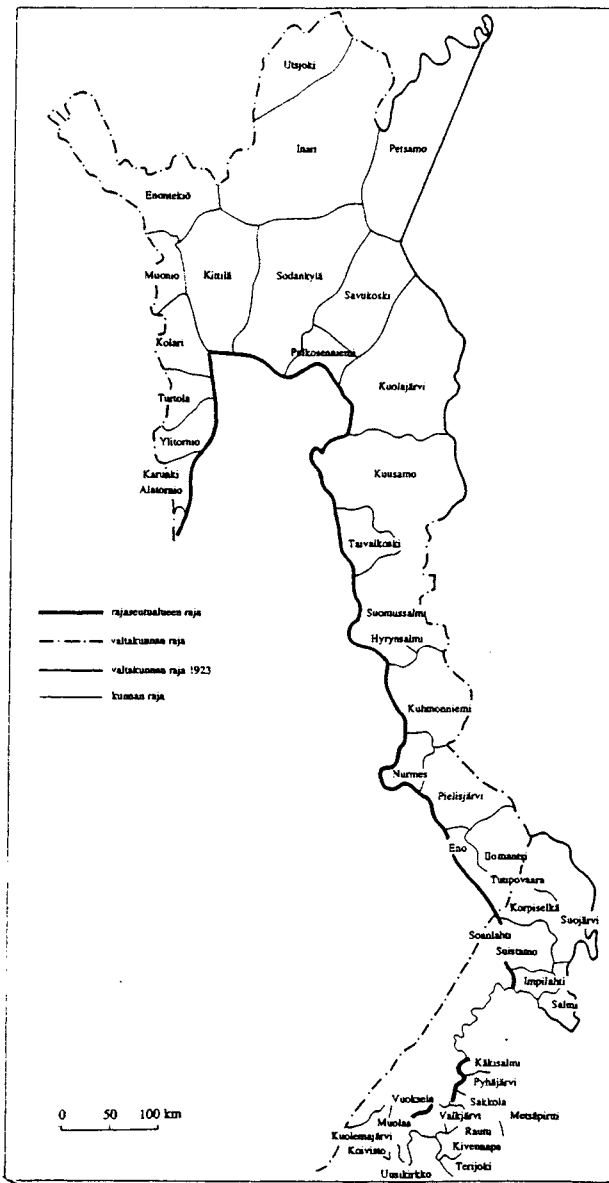
Liite 1.

KAINUUN KUNTIEN PERUSTAMISVUODET

Lähde: Heikkinen 1995, 21.

Liite 2.

Rajaseutalue vuonna 1923

Lähde: Koljonen 1985, 23.